

P.4/2

PL ISSN 0033-202X

POLSKA AKADEMIA NAUK – BIBLIOTEKA W WARSZAWIE
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

ROCZNIK 54

zeszyt

1

1986

OSSOLINEUM

Redakcja

BARBARA SORDYŁOWA — redaktor naczelny
ANDRZEJ MĘŻYŃSKI — zastępca redaktora naczelnego
HANNA ŁASKARZEWSKA — sekretarz redakcji
Członkowie: **MARIA LENARTOWICZ, HANNA ZASADOWA**
Współpraca redakcyjna: **JANINA PELCOWA**

Rada Redakcyjna

KRZYSZTOF MIGOŃ — przewodniczący
**BARBARA EYCHLEROWA, ANDRZEJ KŁOSSOWSKI, JADWIGA KOŁODZIEJ-
SKA, MARIA LENARTOWICZ, HANNA ŁASKARZEWSKA, LEON ŁOŚ,
ANDRZEJ MĘŻYŃSKI, HENRYK SAWONIAK, ANNA SITARSKA, BARBARA
SORDYŁOWA, JÓZEF ZAJĄC, HANNA ZASADOWA**

Stały dodatek do Przeglądu Bibliotecznego

**BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOZNAWSTWA
I INFORMACJI NAUKOWEJ**

Opracowanie:

Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor: BARBARA EYCHLEROWA

Adres Redakcji:

**Biblioteka PAN, 00-901 Warszawa, Pałac Kultury i Nauki,
VI p. tel. 203-302, teleks 815360 bpan pl**

Adres Wydawnictwa

**Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN,
50-106 Wrocław, Rynek 9**

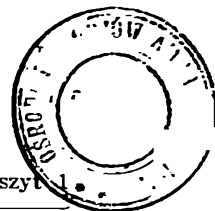
PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 54

1986

Zeszyt 1

TREŚĆ

Artykuły

- MARIA LENARTOWICZ: O hasła korporatywnym niemal wszystko . . . 5
EWA GŁOWACKA: Metoda „case study” w badaniach i dydaktyce bibliotekoznawstwa i informacji naukowej 25

Opinie. Poglądy. Propozycje

- MARIA DEMBOWSKA: Uwagi i refleksje na temat Biblioteki Narodowej 33
JANINA PELCOWA: Przyczynki do metodyki bibliografii zawartości poszczególnych czasopism. Na marginesie pewnej recenzji . . . 40
CZESŁAW GUTRY: Odpowiedź recenzenta 51
BARBARA BIEŃKOWSKA: W sprawie powołania Komitetu Nauki o Książce przy PAN 53
BARBARA SORDYŁOWA: O uwzględnienie potrzeb bibliotekarstwa polskiego i dziedzin pokrewnych w obradach i uchwałach III Kongresu Nauki Polskiej 56
Kierunki rozwoju informacji naukowej do roku 2000 i w dalszych latach 59

Sprawozdania

- Srodki dydaktyczne w nauczaniu informacji naukowej. IV Ogólnopolska Robocza Narada Wykładowców Informacji Naukowej (Jarocin, 3-5 września 1984 r.) (Krystyna Kuberka, Izabella Śmigieliska) 71
Problematyka źródłoznawcza w bibliologii. Konferencja naukowa w Bartkowej, 21-24 października 1984 r. (Krystyna Bednarska-Ruszejowa) . . . 73
Związki badań naukowych z treściami kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej. Konferencja naukowa w Berlinie, 23-24 kwietnia 1985 r. (Stefan Kubów) 76

Recenzje i przeglądy piśmiennictwa

Bibliotekarstwo polskie

- Zofia Gaca-Dąbrowska: Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Wrocław 1982 (Jadwiga Kołodziejska) 79

Biblioteka Narodowa

- 50 lat Biblioteki Narodowej, Warszawa 1928-1978. Warszawa 1984 (Zofia Gaca-Dąbrowska) 83

Bibliografia

- Literatura polska i teatr w latach II wojny światowej. T. 1-2 Wrocław 1983-1984 (Henryk Sawoniak) 87

Historia bibliotek

- University library history. New York 1980 (Ewa Głowacka) 94

Informacja naukowa

- Seminar on the psychological aspects of information searching. *SSIS*
1984 vol. 4 nr 2/3 (Anna Sitarska) 97
- Przegląd piśmiennictwa krajowego (Irena Bednarz, Ewa Niezbecka) . . . 101

Listy do Redakcji

- List otwarty Komisji Normalizacji Bibliograficznej do ZG SBP (Anna
Sitarska) 109
- W sprawie zeszytu poświęconego Bibliotece Narodowej (Stanisław Czajka) 110

Z prac Biblioteki PAN w Warszawie

- Sprawozdanie z działalności Biblioteki PAN w Warszawie w 1984 r.
(Andrzej Mężyński) 111

Z życia SBP

- Protokół uroczystego posiedzenia plenarnego Zarządu Głównego SBP
z okazji 40-lecia PRL (4 października 1984 r.) (Juliusz Wasilewski) . . 119
- Protokół posiedzenia plenarnego Zarządu Głównego SBP z udziałem prze-
wodniczących zarządów okręgów z dn. 16 kwietnia 1985 r. w Warszawie
- Autorzy 136
- Rozstrzygnięcie konkursu na najlepsze prace magisterskie 122
- Kronika krajowa 123
- Kronika zagraniczna 128
- Wydawnictwa otrzymane 135
- Autorzy 136

CONTENTS

Articles

- MARIA LENARTOWICZ: Almost all about corporate heading (Summa-
ry — 23) 5
- EWA GŁOWACKA: Case study in research and teaching library and in-
formation sciences (Summary — 32) 25

Opinions. Views. Suggestions

- MARIA DEMBOWSKA: Comments and reflexions on the National Library 33
- JANINA PELCOWA: Some contributions to the methodology of bibliogra-
phy of individual periodical contents 40
- CZESŁAW GUTRY: The reviewer's answer 51
- BARBARA BIEŃKOWSKA: On the creation of a Committee on Bibliology
attached to Polish Academy of Sciences 53
- BARBARA SORDYŁOWA: An appeal for the recognition of the needs of

the Polish librarianship and related sciences in the discussions and statements of the III Congress of Polish Science	56
Prospects for the development of information science until 2000 and after	59

Reports

Didactic means in teaching information science. A conference in Jarocin, September 3-5, 1984 (Krystyna Kuberka, Izabella Smigielska)	71
Problems connected with sources in bibliology. A scientific conference in Bartkowa, October 21-24, 1984 (Krystyna Bednarska-Ruszajowa) . . .	73
Relations between scientific research and the teaching substance in training librarians and information science staff. A scientific conference in Berlin, April 23-24, 1985 (Stefan Kubów)	76
Reviews	79
Letters to the Editor	81
Activities of the Library of Polish Academy of Sciences	111
News from the Polish Library Association	119
News from the country	123
News from abroad	128
Publications received	135
Contributors	136

MARIA LENARTOWICZ

O HAŚLE KORPORATYWNYM NIEMAL WSZYSTKO

Przegląd zagadnień, które muszą być brane pod uwagę przy ustalaniu polskich zasad stosowania hasła korporatywnego w bibliotecznych katalogach alfabetycznych. Dokumenty międzynarodowe IFLA i MCINT dotyczące tego typu hasel. Przykładowe rozwiązania zagraniczne odnoszące się do zakresu stosowania i formy nazwy ciała zbiorowego w hasle. Wprowadzenie hasła korporatywnego w Polsce: początkowe reakcje i pierwsze projekty, stan obecny i zamierzenia.

HASŁO KORPORATYWNE W PRACACH IFLA

Do wprowadzenia w Polsce hasła korporatywnego w katalogach alfabetycznych zobowiązaliśmy się na Międzynarodowej Konferencji na temat zasad katalogowania (International Conference on Cataloguing Principles — ICCP), zorganizowanej przez IFLA w 1961 r. w Paryżu. Taką deklarację — ujętą w oficjalnym sprawozdaniu z Konferencji — w imieniu Polski złożyła Władysława Borkowska, ówczesna przewodnicząca zespołu ds. opracowania przepisów katalogowania, powołanego w maju 1959 r. przy Sekcji Bibliotek i Czytelnictwa Rady Kultury i Sztuki [1 s. 49-50, 2]. Do tej pory jednak nie zrealizowaliśmy tego zobowiązania w pełni; dopiero nowe polskie przepisy katalogowania uregulują sprawę stosowania hasła korporatywnego w bibliotecznych katalogach alfabetycznych.

ICCP stanowiła pierwszy istotny krok na drodze do międzynarodowej unifikacji reguł opisywania dokumentów, chociaż uchwalone na niej *Zasady katalogowania* [3] obejmowały w założeniu tylko zagadnienia wyboru i formy hasła w — sporządzonych w układzie alfabetycznym nazw autorów i tytułów — katalogach bibliotecznych i innych spisach książek. W owym czasie sądzono, że najważniejsze jest ujednoczenie przepisów dotyczących hasła, jako decydującego o porządku opisów w zbiorach, ponieważ ułatwi to użytkownikom poszukiwania w katalogach i bibliografiach niezależnie od tego, w jakim kraju zostały opracowane. Dopiero w 1969 r. podjęto w IFLA wysiłki nad ujednoczeniem zasad opisu bibliograficznego książek, a w dalszych latach — innych typów materiałów bibliotecznych. Jak wiadomo, wysiłki te znalazły dotąd wyraz w 7 zaleceniach ISBD (International Standard Bibliographic Description). Dla dalszych wywodów tego artykułu ważne jest przypomnienie, że wg

ISBD hasło nie stanowi elementu opisu bibliograficznego, a jest traktowane jedynie jako towarzyszący mu czynnik umożliwiający włączenie lub wyszukiwanie opisu w obrębie określonego zbioru informacji bibliograficznych.

Na Konferencji paryskiej hasło korporatywne wzbudziło najwięcej kontrowersji. Były one spowodowane przede wszystkim faktem, że w wielu krajach ten typ hasła był przedtem nie znany, np. nie uznawała go instrukcja pruska i inne europejskie przepisy katalogowania na tej instrukcji oparte, m. in. polskie. Natomiast w państwach stosujących hasło korporatywne (np. w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, ZSRR, Francji) występowały znaczne różnice w jego traktowaniu, a zwłaszcza w zakresie jego obowiązywania, przy czym najszerzej używano hasła korporatywnego w Stanach Zjednoczonych, które były jednym z głównych inspiratorów prac unifikacyjnych [4]. W rezultacie burzliwej dyskusji na Konferencji przyznano, że nazwa ciała zbiorowego może stanowić hasło pozycji katalogowej, gdyż w pewnych przypadkach zapewnia najłatwiejszą identyfikację wydawnictwa. Natomiast nie zgodzono się na wprowadzenie do *Zasad katalogowania* pojęcia autorstwa korporatywnego. Osiągnięte drogą kompromisu ustalenia *Zasad* dotyczące hasła korporatywnego zawarte w rozdziale 9 *Pozycja pod nazwą ciała zbiorowego* nie zostały sformułowane dostatecznie jasno. Zwłaszcza punktom mówiącym o zakresie stosowania hasła korporatywnego można zarzucić wręcz ogólnikowość. Ze względu na dalsze rozważania warto tu punkty te przytoczyć w całości:

- „9.1 Pozycja główna dla dzieła powinna być sporządzona pod nazwą ciała zbiorowego (tzn. instytucji, organizacji lub zespołu osób znanego pod zbiorową lub wspólną nazwą):
 - 9.11 jeżeli dzieło jest z istoty swojej wyrazem zbiorowej myśli lub działalności ciała zbiorowego⁶, nawet jeśli jest podpisane przez osobę występującą w charakterze członka zarządu lub pracownika ciała zbiorowego, lub
 - 9.12 jeżeli sformułowanie tytułu lub budowa strony tytułowej rozpatrywana łącznie z charakterem dzieła wyraźnie wskazuje, że ciało zbiorowe jest wspólnie odpowiedzialne za treść dzieła⁷.
- 9.2 W innych przypadkach, gdy ciało zbiorowe pełni funkcję (np. wydawcy [naukowego]) uboczną w stosunku do funkcji autora, należy sporządzić pozycję dodatkową pod nazwą ciała zbiorowego.
- 9.3 W przypadkach wątpliwych pozycja główna może być sporządzona pod nazwą ciała zbiorowego bądź pod tytułem lub nazwą autora indywidualnego, w każdym przypadku z pozycją dodatkową pod hasłem nie przyjętym dla pozycji głównej.

⁶ Np. sprawozdania urzędowe, zarządzenia i przepisy, oświadczenia, programy oraz sprawozdania z wyników prac zespołowych.

⁷ Np. wydawnictwa ciągle, których tytuły składają się z nazw rodzajowych (Biuletyn, Sprawozdanie itp.) występujących przed lub po nazwie ciała zbiorowego i które zawierają relacje z działalności ciała zbiorowego" [1 s. 93-94].

Dalsze punkty tego rozdziału dotyczą formy hasła korporatywnego.

Problematyka hasła korporatywnego zajęła najwięcej miejsca w opracowanym pod patronatem Komitetu Katalogowania IFLA (w l. 1962-1970 nosił on nazwę Komitetu ds. Ujednoczenia Zasad Katalogowania) komentarzu do *Zasad katalogowania* [5]. Konieczność przygotowania komentarza wynikała z trudności przeniesienia postanowień *Zasad* na grunt krajowych instrukcji katalogowania. Niedomówienia i dwuznaczność ustaleń ujętych w *Zasadach* — usprawiedliwione niełatwym osiągnięciem porozumienia i nowatorstwem tego dokumentu — powodowały wbrew intencjom wprowadzenie różnych rozwiązań w poszczególnych państwach. Widać to wyraźnie w ostatecznej wersji komentarza zawierającej zestawienia porównawcze rozstrzygnięć określonych problemów w praktyce katalogowej i bibliograficznej różnych krajów: właśnie największe rozbieżności zaistniały w postanowieniach dotyczących nazwy ciała zbiorowego w hasłach.

Przedstawione w komentarzu zagadnienia hasła korporatywnego zostały dużo szerzej omówione w dziele Ewy Verony *Corporate headings* [6], mającym duże znaczenie dla dalszych wysiłków nad przygotowaniem międzynarodowych podstaw stosowania tego typu hasła. Autorka potwierdziła, że ogólne sformułowania *Zasad* nie stanowiły wystarczającego punktu wyjścia dla jednoznacznego potraktowania hasła korporatywnego w krajowych przepisach katalogowania, i wskazała, jakie pod tym względem wystąpiły w nich różnice. Dzieło E. Verony obejmuje dwie zasadnicze części: *Wybór i sposób rozumienia haseł korporatywnych* oraz *Forma i struktura haseł korporatywnych*. Podsumowanie rozważań stanowią *Propozycje formułowania uzgodnień dotyczących haseł korporatywnych*.

Od dokładniejszego omawiania tej pracy zwalnia szczegółowa jej recenzja pióra W. Sokołowskiej [6], a ponadto odstęp dziesięciu lat od daty wydania dzieła E. Verony, w którym to okresie ukazały się w różnych państwach nowe normy i przepisy katalogowania, już odmiennie podchodzące do zagadnień hasła korporatywnego. Najważniejszym argumentem jest tu jednak fakt opublikowania przez IFLA odpowiedniego zalecenia międzynarodowego, poświęconego tego typu hasłom i uwzględniającego wywody i końcowe postulaty E. Verony.

W 1976 r. powołano w IFLA Grupę Roboczą ds. Haseł Korporatywnych, działającą pod patronatem Sekcji (dawnego Komitetu) Katalogowania oraz Sekcji Wydawnictw Urzędowych. Grupa ta na podstawie dzieła E. Verony przygotowała zalecenie dotyczące formy haseł korporatywnych. Projekt zalecenia zatytułowanego *Form and structure of corporate headings* został opublikowany w 1978 r. i przesłany do ankietyzacji do członków wymienionych sekcji IFLA, a także do innych zainteresowanych ośrodków i osób. Polska brała udział w opiniowaniu tego projektu jako członek Sekcji Katalogowania IFLA. Po uwzględnieniu na-

desłanych opinii IFLA wydała ostateczną wersję zalecenia w 1980 r. [7]; obecnie trwają prace nad jego nowelizacją.

Przedmiotem zalecenia jest wyłącznie forma haseł korporatywnych; nie dotyczy ono zakresu stosowania hasła korporatywnego, tzn. nie mówi o tym, kiedy takie hasło powinno lub może wystąpić przy opisie bibliograficznym. Zalecenie nie porusza spraw odsyłaczy ani problemów szeregowania haseł korporatywnych w zbiorach informacji bibliograficznych; nie uwzględnia potrzeb katalogów retrospektywnych.

Usprawiedliwieniem takiego ograniczenia przedmiotu zalecenia jest jego cel, który określono jako „doprowadzenie do ujednoczenia haseł występujących w pozycjach bibliograficznych, sporządzonych dla celów międzynarodowej wymiany w ramach Uniwersalnej Rejestracji Bibliograficznej” (s. 1). To sformułowanie należy uzupełnić spostrzeżeniem, że zakres stosowania hasła korporatywnego — w przeciwieństwie do jego formy — jest w dalszym ciągu dużo trudniejszy do unifikacji w skali ogólnościowej ze względu na różnorodność rozwiązań przyjętych w poszczególnych krajach, a jednocześnie ma obecnie mniejsze znaczenie dla organizatorów i użytkowników zbiorów informacji bibliograficznych, zwłaszcza w postaci zautomatyzowanych baz danych.

Podstawową sprawą dla sformułowania dalszych postanowień było określenie terminu „ciało zbiorowe”. Ustalono, że dla celów informacji bibliograficznej jest to „organizacja lub grupa osób i/lub organizacji, która jest identyfikowana własną indywidualną nazwą. Definicja obejmuje mające nazwę okolicznościowe grupy i imprezy takie, jak spotkania, konferencje, kongresy, ekspedycje, wystawy, festiwale i targi” (s. 1), dla których w zaleceniu używa się wspólnego miana „konferencje”.

Ostatniej grupie ciał zbiorowych, jak również władzom terytorialnym oraz ciałom kościelnym, poświęcono w zaleceniu odrębne rozdziały zawierające przepisy specyficzne dla nazw tego typu ciał. Przepisy te zostaną tutaj przedstawione nieco dalej po omówieniu postanowień dotyczących nazw wszelkich innych instytucji, organizacji, stowarzyszeń, firm itp.

Zalecenie zawiera postanowienia odnoszące się do języka nazwy ciała zbiorowego, zmian jego nazwy, określników dodawanych do nazw, nadrzędności i podrzędności ciał.

W hasła należy podawać formę językową nazwy ciała zbiorowego używaną przez dane ciało. Jeżeli ciało ma oficjalną nazwę w paru językach (np. organizacje międzynarodowe), wybór języka zostawiono do decyzji ośrodka katalogującego.

W przypadkach zmiany nazwy podaje się w hasle za każdym razem nazwę używaną przez dane ciało zbiorowe w czasie publikacji opisywanego dokumentu (jest to postępowanie odmienne od ogólnie przyjętego dla nazw osobowych, bo przy ich zmianie obowiązuje podawanie w hasle ostatniej nazwy danej osoby).

Spośród różnych form nazwy ciała zbiorowego należy wybrać najczęściej podawaną w publikacjach tego ciała, a w razie wątpliwości — występującą w źródłach informacyjnych. Zalecenie precyzuje ponadto, jakie części nazwy należy pomijać (np. początkowe rodzajniki, określenia stanu prawnego).

W celu ułatwienia identyfikacji ciała zbiorowego do jego nazwy dodaje się w hasła określniki: nazwę siedziby, lata działalności, określenie rodzaju ciała itp. Zalecenie ustala formę tych określników, ich kolejność oraz znaki umowne wyróżniające poszczególne określniki, ujęte łącznie we wspólne nawiasy okrągłe.

Bank Akceptacyjny (Warszawa ; 1933-1939)

Instytut Metalurgii Żelaza (Gliwice)

Przy hierarchicznej strukturze ciała zbiorowego w zasadzie nazwa ciała podrzędnego (tzn. administrowanego i nadzorowanego przez inne ciała) sama stanowi hasło korporatywne (np. „Instytut Badań Literackich” a nie: Polska Akademia Nauk. Instytut Badań Literackich¹). Jeżeli jednak ta nazwa nie wystarcza do identyfikacji danego ciała podrzędnego lub wskazuje na jego zależność od ciała nadrzędnego, na pierwszym miejscu daje się w hasła nazwę ciała nadrzędnego (np. „Polska Akademia Nauk. Wydział I”). Tak więc w takich przypadkach nie decyduje stopień zależności, a jedynie charakter nazwy.

Jak już wspomniano wyżej, w zaleceniu wyodrębniono przepisy dotyczące władz terytorialnych (territorial authority). Definicję tego typu ciała zbiorowego sformułowano następująco: „ciało zbiorowe, które pełni funkcje rządowe (pełne lub ograniczone) na określonym terytorium lub ma prawo do ich wykonywania. Definicja obejmuje państwa, części składowe państw i jednostki federacyjne oraz ich regionalne lub lokalne jednostki” (s. 2). Takie ciało zbiorowe jest reprezentowane przez nazwę geograficzną danego terytorium podaną w hasła na pierwszym miejscu w formie obecnie powszechnie używanej, np. „Polska” (a nie: Polska Rzeczpospolita Ludowa), „Województwo Krakowskie”, „Roma”.

Ciała podporządkowane władzom terytorialnym podzielono na organy (organs) i nie będące organami (non-organs). Jedne i drugie są powoływane i zarządzane przez władze terytorialne, a różnica polega na rodzaju pełnionych funkcji. Organy to ciała ustawodawcze, sądowe, administracyjne, wojskowe i dyplomatyczne, tzn. parlamenty, ministerstwa, sądy, agencje informacyjne, jednostki sił zbrojnych i ambasady. Natomiast ciała nie będące organami pełnią funkcje edukacyjne, naukowe, techniczne, kulturalne, medyczne, kościelne, socjalne, handlowe lub przemysłowe, tzn. są to założone i administrowane przez władze terytorialne: szkoły, uniwersytety, biblioteki, teatry, muzea, szpitale, kościoły i banki. Nazwę organu poprzedza się w hasła nazwą odpowiedniej władzy te-

¹ Prawidłowe formy hasel korporatywnych są ujęte w cudzysłów.

rytorialnej; nie trzeba tego robić w przypadku ciał nie będących organami. W hasłach występują więc formy: „Polska. Ministerstwo Kultury i Sztuki”, „Warszawa. Sąd Wojewódzki”, ale: „Narodowy Bank Polski”, „Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy”.

Zalecenie zawiera bardziej szczegółowe postanowienia dotyczące różnych skomplikowanych sytuacji: niemożności określenia funkcji pełnionych przez dane ciało, potrzeby skracania bądź uzupełniania nazwy ciała itp.

Konferencje i inne imprezy nastroczają sporo różnych trudności. Najpoważniejszą sprawą jest decyzja, jakiego rodzaju nazwa konferencji może stanowić hasło korporatywne. W zaleceniu przedstawiono parę przykładów, w których należy uznać, że konferencja lub impreza nie ma własnej nazwy. Dzieje się tak m. in. przy występowaniu określeń ogólnych (np. An expert meeting), nawet uzupełnionych nazwą miejscowości, w której impreza się odbyła (np. Symposium held in Chicago, June 6, 1969). Podobnie nie może być hasłem korporatywnym sam temat konferencji (np. Akustyczne i elektryczne metody badań materiałów. Seminarium naukowo-techniczne, Warszawa-Jabłonna, 5-7 grudnia 1983 r.).

Jako określniki do nazwy konferencji wymienia się kolejno: jej numer, rok i miejsce jej odbycia. Jeżeli te dane występują w nazwie konferencji, należy je podać w miejscu przeznaczonym dla określników, chyba że stanowią nierozłączną część nazwy. W zaleceniu sprecyzowano sposób podawania poszczególnych określników i ich identyfikacji znakami umownymi. Oto odpowiedni przykład:

Congresso europeo di cardiologia (3 ; 1960 ; Roma) /

Trzecia grupa ciał zbiorowych wymagająca specjalnego traktowania to ciała kościelne różnych wyznań. W tym zakresie omawiane zalecenie zawiera jedynie postanowienia tymczasowe, ponieważ nie rozstrzygnięto jeszcze wówczas ostatecznie sposobu podawania w hasłach nazw jednostek regionalnych i lokalnych kościoła, z jednej strony podporządkowanych zwierzchnim władzom danego kościoła, a z drugiej — związanych z określonym terytorium, jak np. diecezje czy parafie. Warto podkreślić, że dla kościoła katolickiego przyjęto w zaleceniu ujednoliconą formę nazwy w języku łacińskim: „Ecclesia Catholica”.

Na podstawie tych wstępnych postanowień opracowano właściwe przepisy dotyczące ciał kościelnych opublikowane w 1983 r. [8]. Zwyciężyła zasada traktowania ich tak jak organizacji, stowarzyszeń itp., co oznacza podawanie w hasłach ich własnych nazw indywidualnych. W ten sposób wymienia się jednostki lokalne i świątynie, np. parafie („Parafia Św. Antoniego”) i zakony („Ordo Fratrum Minorum”, „Zgromadzenie Służebnic Najświętszej Marii Panny”). Podobnie synody, spotkania eklezjalne i inne narady traktuje się jak wszelkie konferencje, np. materiały II Soboru Watykańskiego powinny być rejestrowane pod hasłem „Concilium Vaticanum (2 ; 1962-1965)”. Jedynie w przypadku niektórych

jednostek terytorialnych konieczne jest poprzedzanie ich nazw nazwą kościoła, np. „Ecclesia Catholica. Patriarcato di Venezia”.

Już na Konferencji paryskiej uświadomiono sobie potrzebę opracowania wykazów mogących pomóc przy wyborze prawidłowej formy hasła; odpowiedni postulat zawarto w uchwałach ICCP. Jeżeli chodzi o hasło korporatywne, IFLA wydała dotąd dwa rodzaje takich wykazów. Pierwszy to wykaz nazw państw, drugi — nazw innych ważnych organizacji, instytucji itp. Potrzeba opracowania wykazu państw wynikła z wyżej omówionej zasady, że w przypadku władz terytorialnych na pierwszym miejscu podaje się w hasle nazwę danego państwa lub terytorium. Wstępna wersja wykazu została opublikowana w 1964 r., w 1981 r. ukazało się wydanie znacznie uzupełnione [9]. W układzie alfabetycznym, zgodnych z normą ISO 3166-1981 [10] dwuliterowych kodów nazw krajów, podano oryginalną nazwę państwa w formach skróconej i pełnej (np. Polska i Polska Rzeczpospolita Ludowa) oraz ich odpowiedniki w językach: niemieckim, angielskim, hiszpańskim, francuskim i rosyjskim. To zestawienie uzupełnia 6 indeksów alfabetycznych nazw państw w uwzględnionych w nim językach. Omawiane wydawnictwo zawiera wyłącznie nazwy 198 państw (bez wykazywania ich jednostek administracyjnych typu stanów, kantonów, republik itp.), aktualne w 1980 r., a więc przydatne jedynie przy rejestracji bieżącej produkcji wydawniczej. Nie może być wykorzystywane w pracach nad retrospektywnymi zbiorami informacji bibliograficznych, a za pewien czas straci aktualność i konieczne będzie opublikowanie wydania znowelizowanego.

W 1966 r. Komisja Katalogowania ZSRR podjęła się opracowania dla IFLA zestawienia ujednoczonych nazw ciał zbiorowych. Miało ono objąć 3 wykazy: a) władz ustawodawczych i wykonawczych poszczególnych państw, b) działających w nich głównych krajowych ciał zbiorowych, c) ważnych organizacji międzynarodowych. Realizacja tego zadania w pełni okazała się jednak zbyt trudna. Ostatecznie Komisja opracowała tylko wykaz władz ustawodawczych i wykonawczych 26 państw europejskich. Został on przygotowany na podstawie materiałów dostarczonych przez odpowiednie narodowe organizacje i instytucje poszczególnych państw i doczekał się już dwóch wydań [11]. W układzie alfabetycznym oryginalnych powszechnie używanych nazw państw wymieniono kolejno, uwzględniając stan z końca 1979 r.: najwyższe władze ustawodawcze danego państwa (np. pod hasłem „Polska”: Sejm i Radę Państwa), także władze wykonawcze (np. naszą Radę Ministrów), ministerstwa (nazwy ich uszeregowano alfabetycznie). Podawano przy tym poprzednie nazwy danej instytucji cofając się do 1955 r.; jednocześnie objaśniano charakter przekształceń wiążących się ze zmianą nazwy, np. łączenie lub podział ministerstw.

W 1980 r. IFLA opublikowała następny wykaz zawierający nazwy władz ustawodawczych i wykonawczych państw afrykańskich [12]. Prze-

widuje się opracowanie dalszych takich list dla innych kontynentów. Naturalnie i w tym przypadku trzeba się liczyć z tylko okresową aktualnością wszystkich tych zestawień.

Projekt opracowania wykazu organizacji międzynarodowych jest w dalszym ciągu aktualny, jego realizacją zajmuje się Stowarzyszenie Bibliotek Międzynarodowych (Association of International Libraries). Natomiast odstąpiono całkowicie od zamiaru łącznego ujęcia krajowych ciał zbiorowych poszczególnych państw. Zestawieniem wykazu ważnych instytucji, organizacji, stowarzyszeń itp. działających w danym państwie powinna zająć się jego narodowa centrala bibliograficzna. W toku powstawania koncepcji Uniwersalnej Rejestracji Bibliograficznej zwyciężył bowiem pogląd, że to właśnie narodowe centra bibliograficzne powinny być odpowiedzialne — jako najlepiej przygotowane i zorientowane — za ustalenie ujednoczonych nazw krajowych ciał zbiorowych. Wybrane — zgodnie z międzynarodowymi zaleceniami — przez narodową centralę bibliograficzną formy nazw ciał powinny być przejmowane przez inne państwa, jako obowiązujące we wszelkiej działalności bibliotecznej i bibliograficznej.

W celu ułatwienia takiej międzynarodowej wymiany informacji dotyczących haseł ujednoczonych powstało następne zalecenie IFLA *Guidelines for authority and references entries* [13], przygotowane przez Grupę Roboczą ds. Międzynarodowego Systemu Wzorców, powołaną w 1979 r. przez dwie sekcje IFLA: Katalogowania oraz Techniki Informacyjnej. Użyty w tytule zalecenia termin „authority entry” oznacza pozycję zawierającą przede wszystkim hasło wzorcowe (authority heading), tzn. ujednoczoną nazwę osobową, nazwę ciała zbiorowego lub ujednoczony tytuł anonimu klasycznego. W pozycji dla ciała zbiorowego podaje się ponadto wszystkie inne jego nazwy i inne formy nazwy, od których należy sporządzić pozycje odsyłaczowe (reference entries). Mogą to być np. poprzednie i następne nazwy ciała, jeżeli się zmieniały, czy też nazwy w językach odmiennych od języka przyjętego w hasle wzorcowym. Można podać również dodatkowe wyjaśnienia dotyczące historii ciała zbiorowego oraz uwagi katalogującego o źródle, na którego podstawie ustalił hasło wzorcowe. Przewiduje się, że w przyszłości będzie obowiązywało dodawanie międzynarodowego znormalizowanego numeru danych wzorcowych (International Standard Authority Data Number). Zalecenie ustala zblizoną do ISBD budowę pozycji wzorcowych i odsyłaczowych, ułatwiającą zrozumienie zawartych w nich danych poprzez ich podział na strefy, oznaczenie odpowiednimi znakami umownymi itp. Te pozycje mogą być gromadzone w odrębnym zbiorze, np. w postaci kartoteki lub wykazu. Pracuje się też nad rozszerzeniem formatu UNIMARC na takie zapisy dla umożliwienia ich wymiany na taśmach magnetycznych. Prowadzenie odpowiedniego zbioru rejestrującego krajowe ciała zbiorowe należy, jak powiedziano wyżej, do podstawowych obowiązków

narodowych central bibliograficznych. Spełniający funkcje takiej centrali Instytut Bibliograficzny w Bibliotece Narodowej przymierza się do realizacji tego zadania. Ale również w dużych bibliotekach gromadzenie tego typu informacji w formie przewidzianej przez *Guidelines* może się okazać praktyczne, jeżeli nie w odrębnej kartotece, to przez ich włączanie do bibliotecznych katalogów alfabetycznych. Można w ten sposób uwolnić katalogujących od powtarzania czynności związanych z ustalaniem prawidłowych haseł i ułatwić poszukiwania użytkownikom katalogu.

Wszystkie omówione wyżej dokumenty powstały w IFLA. W 1984 r. problematykę formy hasła korporatywnego podjęto także w Międzynarodowym Centrum Informacji Naukowej i Technicznej w Moskwie. Opracowano projekt odpowiedniego zalecenia *Predstavlenie imeni lica i naimenovaniija organizacii v zagolovke bibliografičeskoj zapisi i ssylke* [14]. Zalecenie jest przeznaczone dla „informacyjnych służb MCINT”. W zasadzie jest ono zgodne z omówionym zaleceniem IFLA *Form and structure of corporate headings*, choć większość spraw ujmuje ogólniej, a tylko parę (np. skracanie nazw instytucji ZSRR) bardziej szczegółowo. Istotnych różnic jest niewiele.

W zaleceniu MCINT nie używa się w ogóle terminów „ciało zbiorowe” ani „hasło korporatywne”. Jedyne terminy stosowane w tym zakresie to „nazwa organizacji” (instytucji, imprezy: konferencji, zjazdu itp.) i „ujednolicona nazwa organizacji” — taką nazwę należy wybierać jako hasło na podstawie odpowiedniej bibliografii narodowej (państwowej). Zasadniczo powinna to być pełna oficjalna nazwa, podczas gdy *Zasady katalogowania* i zalecenie IFLA przyznawały pierwszeństwo formie nazwy danego ciała najczęściej występującej w publikacjach.

HASŁO KORPORATYWNE ZA GRANICĄ

Postanowienia ICCP — jak już wspomniano — były w pierwszym okresie rozmaicie interpretowane w poszczególnych państwach, przeważnie zgodnie z własnymi dawnymi obyczajami. W praktyce katalogowej występowały znaczne różnice. Jeżeli chodzi o zakres stosowania hasła korporatywnego, widoczne one były w kryteriach oceny, jakie ciało zbiorowe może być wymienione w hasle (rozbieżności dotyczyły zwłaszcza władz terytorialnych, instytucji handlowych, wystaw, festiwali itp. imprez) oraz jakie typy dokumentów można pod takim hasłem opisywać: przyznawano pierwszeństwo względem logicznym lub formalnym, treściowym lub wydawniczym itp. Natomiast na zróżnicowanie sposobu formułowania haseł miały wpływ: język danego kraju, specyficzna dla niego budowa nazw ciał zbiorowych oraz organizacja administracji państwowej.

W dalszych latach zaszły jednak istotne zmiany w krajowych przepisach katalogowania dotyczących hasła korporatywnego. Warto choć pobieżnie przyjrzeć się im w wybranych krajach w celu poznania tendencji występujących obecnie za granicą.

Pierwsze miejsce w takim przeglądzie należy się anglo-amerykańskim przepisom katalogowania ze względu na międzynarodowy zasięg ich stosowania w państwach anglojęzycznych. W latach 1968-1978 obowiązywały dwie wersje tych przepisów: angielska i amerykańska, odmienne przede wszystkim w postanowieniach odnoszących się do hasła korporatywnego [15]. Różnice polegały na szerszym zakresie stosowania hasła korporatywnego w Stanach Zjednoczonych (zwłaszcza przy opisywaniu wydawnictw ciągłych) oraz na wysuwaniu — dla określonych typów ciał zbiorowych — na pierwsze miejsce w hasle nazwy siedziby. Różnice te zlikwidowano całkowicie w drugim wydaniu *Anglo-American Cataloguing Rules (AACR2)* [16], jednocześnie znacznie ograniczając stosowanie hasła korporatywnego. Obecnie obowiązuje ono jako hasło pozycji głównej przy katalogowaniu:

a) dokumentów o charakterze administracyjnym dotyczących ciała zbiorowego, jego wewnętrznej polityki i działań, finansów, personelu, zasobów (np. katalogów, inwentarzy),

b) pewnych dokumentów legislacyjnych: ustaw, dekretów, zarządzeń administracyjnych, traktatów, wyroków sądowych itp.,

c) dokumentów wyrażających zbiorową myśl: sprawozdań komisji, oficjalnych oświadczeń itp.,

d) dokumentów informujących o zbiorowej działalności konferencji, ekspedycji lub imprezy (wystawy, festiwalu, targów itp.),

e) dokumentów dźwiękowych, filmów, dokumentów wideo, stanowiących owoc działalności zespołu wykonawców.

Te kategorie dokumentów są katalogowane pod nazwą danego ciała zbiorowego, jeżeli spełnia ono rolę, którą my przypisujemy instytucji sprawczej². Nowe ujęcie zakresu stosowania hasła korporatywnego w AACR2 wywołało znaczącą zmianę w terminologii: odstąpiono całkowicie od używania terminu „autor korporatywny”; dla podkreślenia tej zmiany zaniechano w ogóle terminu „autor”, występuje jedynie „autor indywidualny” (personal author). Poprzednio istniała wspólna definicja autorstwa indywidualnego i korporatywnego, zakładająca odpowiedzialność za intelektualną i artystyczną zawartość dzieła.

W hasle podaje się zawsze tylko nazwę jednego ciała zbiorowego: wyróżnioną w dokumencie jako najważniejszą, a w braku wyróżnienia — pierwszą, jeżeli ciał zbiorowych jest nie więcej niż trzy; przy większej ich liczbie dokument opisuje się pod hasłem tytułowym. Obowiązują więc pod tym względem takie same kryteria wyboru hasła korporatywnego i autorskiego.

² AACR2 nie wyróżniają instytucji sprawczej, brak odpowiednika tego terminu.

W zakresie formy hasła korporatywnego AACR2 zawierają niewiele postanowień odbiegających od zalecenia IFLA *Form and structure of corporate headings* [17]. Podstawowa różnica dotyczy formy językowej, ponieważ przepisy anglo-amerykańskie przyznają pierwszeństwo nazwom w języku angielskim, jeżeli tylko takie istnieją (np. w przypadku nazw geograficznych), podczas gdy zalecenie międzynarodowe mówi o języku używanym przez ludność zamieszkującą kraj, w którym działa dane ciało zbiorowe. Ponadto AACR2 nakazują przejmować wiernie nazwy ciał zbiorowych występujące na wydawnictwach, natomiast zalecenie IFLA przewiduje dokonywanie pewnych przestawień, np. w nazwach zawierających na końcu nazwę siedziby ciała bądź obejmujących nazwę ciała nadrzędnego.

Drugim kodeksem reguł katalogowania o międzynarodowym zasięgu, bo obowiązującym w krajach niemieckojęzycznych, są *Regeln für die Alphabetische Katalogisierung* — RAK [18]. Wobec braku tradycji w stosowaniu hasła korporatywnego na całym tym obszarze językowym zostało ono w RAK przyjęte ostrożnie, potraktowano je przy tym w sposób nowatorski. Założono, że ciało zbiorowe może być tylko sprawcą dzieła (Urheber), w odróżnieniu od autora indywidualnego (Verfasser). Szczegółowe postanowienia precyzują, kiedy ciało zbiorowe może być uznane za sprawcę, a następnie — kiedy nazwa sprawcy powinna stanowić hasło.

O sprawcy można mówić tylko w przypadku dzieła anonimowego (tzn. jeżeli autor nie jest podany i nie można go ustalić) opracowanego lub zainicjowanego i opublikowanego przez dane ciało. Powinny być przy tym spełnione dodatkowe warunki. Ciało zbiorowe musi być wymienione w opisywanym dokumencie w sposób wskazujący na jego funkcję sprawczą. Gdy nazwa ciała zbiorowego występuje tylko w tytule właściwym dokumentu lub w dodatkach do tytułu, jest ono uznane za sprawcę, jeżeli: a) jest podmiotem, a nie przedmiotem dzieła; b) tytuł właściwy składa się z nazwy rodzajowej i nazwy ciała zbiorowego, a jednocześnie brak innego sprawcy; c) funkcja sprawcza danego ciała zbiorowego wynika z zawartości i kompozycji dzieła i brak innego sprawcy. Te same zasady obowiązują w stosunku do wydawnictw zwartych oraz ciągłych, z tym że wszystkie wydawnictwa ciągłe zostały uznane za dzieła anonimowe.

Dalsze przepisy ustalają, w jakich przypadkach nazwa sprawcy powinna być podana w hasle pozycji głównej lub dodatkowej. Decydują o tym raczej kryteria formalne. Na przykład pozycja główna musi być sporządzona pod nazwą sprawcy, jeżeli występuje ona w tytule właściwym lub jest niezbędna dla zrozumienia tytułu i identyfikacji dokumentu (przy tytułach będących nazwami rodzajowymi czy długich tytułach często powtarzających się itp.).

Jeżeli sprawców jest dwóch lub więcej, w hasle pozycji głównej po-

daje się — niezależnie od ich liczby — nazwę wyróżnioną w wydawnictwie bądź, w braku wyróżnień, wymienioną na pierwszym miejscu. Jest to zasada różna od przyjętej dla autorów indywidualnych: w przypadkach gdy jest ich więcej niż trzech, opis otrzymuje hasło tytułowe.

Jeżeli chodzi o formę hasła, należy podkreślić, że w wg RAK obowiązuje podawanie oficjalnej nazwy ciała zbiorowego w oryginalnym języku; w przypadku języków nie używanych w danym katalogu można wybrać nazwę w języku bardziej znanym. A w bibliotekach gromadzących materiały głównie w języku niemieckim dopuszcza się podawanie wyłącznie nazw niemieckich.

W najnowszej normie radzieckiej GOST 7.1-84 [19], której przedmiotem jest opis różnych typów dokumentów piśmienniczych, sporządzany dla różnych celów, w ogóle nie poruszono zagadnienia, w jakich przypadkach wymienia się w hasle autora korporatywnego. Tu warto podkreślić zachowanie w normie terminu „autor korporatywny” — „kollektiwnyj awtor” (przy braku jakiegokolwiek jego definicji), a niestosowanie terminu „hasło korporatywne” — odwrotnie niż w dokumentach IFLA. Postanowienia dotyczące formy hasła są w normie sformułowane bardzo ogólnie (mieszczą się na 1¹/₄ strony), w zasadzie zgodnie z zaleceniem IFLA z jednym wyjątkiem: podaje się oficjalną nazwę instytucji. Jeżeli autorów korporatywnych jest dwóch lub więcej, hasło zawiera nazwę tylko pierwszego; jest to rozwiązanie odmienne od przyjętego dla autorów indywidualnych.

Warte uwagi są zmiany wprowadzane w normach radzieckich podczas kolejnych nowelizacji. Poprzedniczki omówionej normy nie były takie lakoniczne w postanowieniach dotyczących autora korporatywnego. W pierwszej normie opisu książek przeznaczonego do katalogów bibliotecznych [20] podano definicję autora korporatywnego, wymieniono ciała zbiorowe uznawane za autorów korporatywnych oraz typy wydawnictw opisywane pod nazwami autorów korporatywnych. Ponadto dopuszczono możliwość niestosowania w danej bibliotece opisów pod nazwami ciał zbiorowych. Tę fakultatywność przewidziano także dla bibliografii w normie poświęconej opisowi sporządzonemu dla wszelkich innych celów niż katalog biblioteczny [21]. Przy łącznej nowelizacji powyższych norm [22] ograniczono tę dowolność do wydawnictw informacyjnych i kartotek, a w normie z 1984 r. już się jej nie dopuszcza. Niestety, nie wyjaśniono przyczyn tych zmian i coraz bardziej ogólnego traktowania w normach zagadnień autorstwa korporatywnego.

W tym — ze zrozumiałych względów — pobieżnym przeglądzie przykładowych rozwiązań zagranicznych ograniczono się do wybranych przepisów i norm opracowanych po 1961 r., tzn. tych, które powinny uwzględnić *Zasady katalogowania*. Jeżeli chodzi o czasy dawniejsze, można tu tylko odesłać do piśmiennictwa omawiającego historię wprowadzania hasła korporatywnego do katalogów bibliotecznych i jego sto-

sowanie w poszczególnych państwach [4, 5, 6, 34, 35, 37]. Warto jednak zaznaczyć, że nie wszędzie zmieniono po Konferencji paryskiej obowiązujące poprzednio w tym zakresie postanowienia. Na przykład we Francji istnieje od 1955 r. odrębna norma poświęcona hasłu korporatywnemu [24]; dopiero teraz przystępuje się do jej nowelizacji. Bardzo interesujące natomiast wydają się nowe normy węgierskie [25, 26, 27] i przepisy jugosłowiańskie [28], ale bariery językowe uniemożliwiają zapoznanie się z nimi.

Podsumowując powyższe uwagi dotyczące stanu prac nad międzynarodowym ujednoczeniem zasad stosowania hasła korporatywnego należy podkreślić następujące sprawy:

1. Podstawę wszelkich działań podejmowanych w skali ogólnosiątkowej w sprawie stosowania hasła korporatywnego stanowią w dalszym ciągu *Zasady katalogowania* uchwalone w 1961 r.

2. Obecne prace międzynarodowe mają na celu ujednoczenie wyłącznie formy hasła korporatywnego (nie dotyczą zakresu jego stosowania).

3. Jeżeli chodzi o zakres stosowania hasła korporatywnego, jest on ustalany różnie w poszczególnych państwach w odpowiednich krajowych normach i przepisach katalogowania.

4. Zarówno zalecenie IFLA *Form and structure of corporate headings*, jak i wszystkie opracowane przez IFLA międzynarodowe wykazy haseł wymagają okresowej aktualizacji; założono, że będą podlegały rewizji co pięć lat.

5. Narodowe centrale bibliograficzne poszczególnych państw mają obowiązek ustalania prawidłowej formy nazw ciał zbiorowych działających w tych państwach.

POLSKA TEORIA I PRAKTYKA

Przygotowania do ICCP i wyniki tej międzynarodowej konferencji wywołały w Polsce zrozumiałe zainteresowanie. Zespół ds. opracowania przepisów katalogowania przestudiował materiały, które miały być przedmiotem dyskusji na ICCP, i przygotował odpowiednie wytyczne dla reprezentantki Polski. O pracach zespołu na bieżąco informowano w prasie bibliotekarskiej [29, 30]. W celu uzgodnienia stanowiska bibliotekarzy polskich w stosunku do *Zasad katalogowania* Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich zorganizowało w 1962 r. Ogólnokrajową Radę. Opracowane na nią materiały [31] obejmowały sprawozdanie z ICCP oraz *Uwagi zespołu polskiego... dotyczące zasad ustalonych przez międzynarodową konferencję w Paryżu*. Uwagi zawierały m. in. komentarz do punktów *Zasad* poświęconych hasłu korporatywnemu i wysuwały problemy do dyskusji. Omawiając te materiały, należy wziąć pod uwagę sporządzoną przez H. Pliszczyńską analizę 32 wypowiedzi nadesłanych przez 13 okrę-

gów SBP i 19 bibliotek na temat spraw przedstawionych w *Uwagach* [32].

Najważniejsza propozycja *Uwag* odnosi się do hasła korporatywnego, zakładając bardzo ograniczony zakres jego stosowania. Oto odpowiednie sformułowanie: „Pod autorem korporatywnym kataloguje się oficjalne wydawnictwa ciał zbiorowych o charakterze informacyjno-administracyjnym jak: statut, spis członków, spis wykładów, sprawozdania z działalności, komunikaty, biuletyny, okólniki, regulaminy, katalogi wydawnicze i księgarskie, katalogi bibliotek, katalogi wystaw, programy” (s. 29). To ostrożne stanowisko zyskało aprobatę naszych bibliotekarzy, analiza mówi tylko o dwóch głosach kwestionujących je na 16 wypowiedzi popierających.

Trzy dalsze sprawy wysunięte w *Uwagach* do dyskusji na Naradzie dotyczyły:

- hasła opisów wydawnictw ciągłych z nazwą ciała zbiorowego w tytule (6 głosów — przyjąć hasło tytułowe, 3 — hasło korporatywne, 8 — uzależnić hasło od zawartości wydawnictwa),
- podawania w hasłach powszechnie przyjętej nazwy ciała (17 głosów) bądź oficjalnej (2 głosy),
- zagadnienia, czy pojęcie ciała zbiorowego powinno obejmować państwa (6 głosów za, 16 — przeciw) oraz inne władze terytorialne (5 głosów za, 3 — przeciw).

Podobnie wyglądały wyniki dyskusji na Naradzie [33].

W następnych latach sprawy hasła korporatywnego były kilkakrotnie poruszane w czasopismach zawodowych [34, 35], przy czym przeważnie zajmowano się konsekwencjami wprowadzenia tego typu hasła przy katalogowaniu wydawnictw ciągłych [36, 37, 38]. Ogólne zagadnienia jego stosowania w Polsce były rozpatrywane przez Komisję Katalogowania powołaną przy Zarządzie Głównym SBP w 1962 r. Wynikiem pracy Komisji był projekt części instrukcji katalogowania poświęcony hasłu korporatywnemu, opracowany w 1969 r. przez przewodniczącą Komisji W. Sokołowską [39].

Projekt zawierał 48 paragrafów zgrupowanych w 4 rozdziałach: I. *Pojęcie autorstwa korporatywnego* (§§ 1-3), II. *Typy wydawnictw opisywanych pod autorem korporatywnym* (§§ 4-9), III. *Forma hasła korporatywnego* (§§ 10-42), IV. *Przepisy szczegółowe dla różnych ciał zbiorowych* (§§ 43-48). Omawiając dzisiaj pracę W. Sokołowskiej należy zwrócić uwagę na następujące propozycje rozstrzygnięć. Wprowadzono termin „autor korporatywny” nie występujący w *Zasadach katalogowania*. Przy wymienianiu ciał zbiorowych (organy władz państwowych, centralnych i terenowych oraz podległe im jednostki; instytucje oświatowe, kulturalne, społeczne, gospodarcze, religijne; towarzystwa, organizacje polityczne, stowarzyszenia i związki zawodowe; kongresy, wystawy itp. imprezy; przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe) zastrzeżono, że:

„Pojęcie ciała korporatywnego nie obejmuje państwa ani autonomicznych jednostek terytorialnych w obrębie federacji” (§ 3). W zasadzie podtrzymano ograniczony zakres stosowania hasła korporatywnego zgodnie z ustaleniami ogólnokrajowej narady, nieco tylko precyzując odpowiednie sformułowania. Jednocześnie jednak zaproponowano — do wyboru — rozszerzenie tego zakresu, przyjmując za punkt wyjścia cytowany wyżej punkt 9.12 *Zasad katalogowania*, na wydawnictwa, których tytułem jest nazwa rodzajowa: sama lub łącznie z nazwą ciała zbiorowego.

Jeżeli chodzi o formę hasła, trzeba podkreślić, że projekt przyznawał pierwszeństwo nazwie najczęściej używanej. W przypadku ciał podporządkowanych o formie hasła decydowała zasadniczo samodzielność organizacyjna danego ciała. Rady narodowe, prokuratury i sądy miały być reprezentowane przez swoje własne nazwy. Nie przewidywano wysuwania na pierwsze miejsce w hasle nazwy terytorium.

Omawiany projekt autorstwa W. Sokołowskiej został rozesłany w celu zebrania opinii do 42 adresatów: bibliotek, katedr bibliotekoznawstwa itp. Wpłynęło zaledwie 19 odpowiedzi. Co gorsza, większość ich świadczyła o nieznanomości zagadnienia [40] i w sumie nie mogły one stanowić podstawy do podjęcia ostatecznych rozstrzygnięć.

Takiego wyboru rozwiązań dokonano dopiero w normie PN-73/N-01152 *Opis bibliograficzny*. Postanowienia dotyczące autorstwa korporatywnego sformułowano opierając się na pracy W. Sokołowskiej. Ponieważ była to pierwsza próba znormalizowania tego zagadnienia, a zawarte w normie przepisy obowiązują do dziś dla pewnych typów materiałów przy opracowywaniu bibliografii specjalnych i opracowań dokumentacyjnych, warto poświęcić im tu nieco uwagi. Definicji terminu „autor korporatywny” nadano w tej normie taką formę: „instytucja, stowarzyszenie lub grupa osób (występująca pod oficjalną nazwą) odpowiedzialne za wydanie dotyczących ich dokumentów o charakterze administracyjnym lub informacyjnym” (1.3.2). Natomiast zakres stosowania ujęto następująco w punkcie 4.2.1: „Nazwę ciała zbiorowego (ciał zbiorowych) na początku opisu powinny otrzymać: a) oficjalne dokumenty mające charakter informacyjny lub administracyjny wydane przez ciało zbiorowe (jedno, dwa lub trzy) i jego (ich) dotyczące, np. statut, sprawozdanie z działalności, spis członków, wykaz publikacji członków lub pracowników, katalog biblioteczny i księgarski, katalog wyrobów itp.; dokumenty takie należy opisywać pod nazwą autora korporatywnego nawet wtedy, gdy w tytule występuje nazwa osoby opracowującej dany dokument; b) programy, sprawozdania i inne materiały ze zjazdów, konferencji itp. (z wyjątkiem dokumentów, które mają własny sprecyzowany tytuł) przy traktowaniu zjazdu jako nazwy ciała zbiorowego”.

Z postanowień normy dotyczących formy nazwy autora korporatywnego warto podkreślić obowiązek podawania oficjalnej nazwy ciała zbiorowego.

rowego „w języku właściwym dla kraju, w którym działa ciało zbiorowe. W przypadku gdy jest to język mało znany oraz dla ciał zbiorowych międzynarodowych występujących pod nazwami w różnych językach, należy wybrać nazwę w języku najbardziej przydatnym dla użytkowników opisu” (4.2.2). Podobnie przepisy odnoszące się do nazw ciał zbiorowych podrzędnych oraz zmian nazwy ciała zbiorowego są zgodne z zaleceniem IFLA *Form and structure of corporate headings*.

Ujmując nieco inaczej postanowienia projektu W. Sokołowskiej i PN-73/N-01152: aby można było opisać dokument pod nazwą ciała zbiorowego, muszą być spełnione łącznie następujące warunki:

- dokument musi dotyczyć tego ciała zbiorowego,
- musi być ono odpowiedzialne za wydanie danego dokumentu,
- ciało zbiorowe musi posiadać wyróżniającą je nazwę,
- musi to być oficjalny dokument o charakterze administracyjnym lub informacyjnym,
- ciał zbiorowych występujących w wymienionych wyżej rolach nie może być więcej niż trzy.

Stosując te kryteria wyboru wprowadzono tytułem próby w 1963 r. w *Przewodniku Bibliograficznym* hasła korporatywne jako oboczne — do wyboru. W 1969 r. postanowiono, że będą to jedyne hasła, rezygnując z podawania innych haseł dla tych pozycji. Szkoda, że doświadczenia naszej bieżącej bibliografii narodowej w stosowaniu haseł korporatywnych nie zostały dotychczas nigdzie omówione. Brak również jakichkolwiek wypowiedzi na ten temat ze strony bibliotek stosujących hasło korporatywne od dawna; należą do nich np. Biblioteka SGPiS-u oraz Centralna Biblioteka Statystyczna.

*
* *
*

Ten przegląd obecnego stanu prac teoretycznych i praktyki stosowania hasła korporatywnego pozwala na zaproponowanie następujących ogólnych rozwiązań w opracowywanych obecnie polskich przepisach katalogowania:

- jeżeli chodzi o zakres stosowania hasła korporatywnego — pozostanie przy dotychczasowych naszych rozstrzygnięciach, skorygowanych doświadczeniami *Przewodnika Bibliograficznego* i użytkowników normy,
- jeżeli chodzi o formę hasła korporatywnego — dostosowanie się do omówionych wyżej zaleceń międzynarodowych IFLA i MCINT.

Zagadnienia hasła korporatywnego zostaną w najbliższym czasie ujęte w dwóch dokumentach: w drugiej części *Przepisów katalogowania książek* oraz w nowej Polskiej Normie. *Przepisy* będą zawierały reguły wyboru i formułowania hasła w katalogu alfabetycznym, w którym o organizacji zbioru decydują nazwy autorów i innych współtwórców, nazwy instytucji sprawczych oraz tytuły. Zostaną przede wszystkim podane po-

stanowienia dotyczące wyboru hasła głównego, pod którym opisywana książka musi być wykazana w katalogu. Ponadto przepisy sprecyzują, kiedy i pod jakimi hasłami należy sporządzać pozycje dodatkowe i odsyłacze.

Natomiast norma będzie miała bardziej ograniczony przedmiot, zajmując się wyłącznie formą hasła, za to — dużo szerszy zakres stosowania, ponieważ ustali, jaka powinna być jego postać niezależnie od organizacji zbioru. Bowiern np. jeżeli nazwa ciała zbiorowego stanowi hasło decydujące o umiejscowieniu i wyszukaniu opisu bibliograficznego w zbiorze informacji o dokumentach, powinna być ona podana zawsze w tej samej formie zarówno w katalogu alfabetycznym, jak i przedmiotowym lub innym rzeczowym. Postanowienia normy będą dotyczyły wszystkich typów dokumentów uwzględnionych w normie PN-82/N-01152 *Opis bibliograficzny*. Przewiduje się następujące arkusze: Postanowienia ogólne, Nazwy osobowe, Nazwy ciał zbiorowych, Nazwy geograficzne, Tytuły.

BIBLIOGRAFIA

1. *International Conference on Cataloguing Principles, Paris 9th-18th October, 1961*. Report. Ed. by A. H. Chaplin and D. Anderson. London 1963.
2. W. Borkowska: *Międzynarodowa konferencja w sprawie zasad katalogowania*. „Bibliotekarz” 1962 R. 29 nr 2 s. 52-56.
3. *Międzynarodowa konferencja IFLA na temat zasad katalogowania, Paryż, 9-18 października 1961 r.* „Prz. Bibl.” 1962 R. 30 z. 1 s. 81-94.
4. *Report on anonyms and works of corporate authorship*. Working Group on the Co-ordination of Cataloguing Principles. „Libri” 1956 Vol. 6 nr 3 s. 271-297.
5. *Statement of principles adopted at the International Conference on Cataloguing Principles, Paris, October 1961*. Annot. ed. with comment. and examples by E. Verona assisted by F. G. Kaltwasser, P. R. Lewis, R. Pierrot. London 1971. — Rec. M. Lenartowicz, „Prz. Bibl.” 1973 R. 41 z. 1/2 s. 190-194.
6. E. Verona: *Corporate headings: their use in library catalogues and national bibliographies*. A comparative and critical study. London 1975. — Rec. W. Sokołowska, „Prz. Bibl.” 1978 R. 46 z. 1 s. 77-85.
7. *Form and structure of corporate headings. Recommendations of the Working Group on Corporate Headings*. Approved by the Standing Committees of the IFLA Section on Cataloguing and the IFLA Section on Official Publications. London 1980.
8. *Form and structure of corporate headings. Religious bodies*. „International Cataloguing” 1983 Vol. 12 nr 1 s. 2.
9. *Names of states*. An authority list of language forms for catalogue entries comp. by the IFLA International Office for UBC, 1981. London 1981.
10. *ISO 3166-1981 Codes for the representation of names of countries*.
11. *List of uniform headings for higher legislative and ministerial bodies in European countries*. Comp. by the USSR Cataloguing Committee, 2nd ed. rev. London 1979.
12. *African legislative and ministerial bodies*. List of uniform headings for higher legislative and ministerial bodies in African countries. Comp. by the IFLA

International Office for UBC in association with the African Standing Committee on Bibliographic Control. London 1980.

13. *Guidelines for authority and reference entries*. Recommended by the [IFLA] Working Group on an International Authority System. London 1984.

14. *NTP MCNTI Predstavlenie imeni lica i naimenovanija organizacii v zagolovke bibliografičeskoj zapisi i ssylke*. II-j proekt. [1984].

15. *Anglo-American cataloguing rules*. Prepared by the American Library Association [et al.]. British text. London 1967; North American text. Chicago 1967. — Rec. M. Lenartowicz, „Prz. Bibl.” 1969 R. 37 z. 2/3 s. 257-263.

16. *Anglo-American cataloguing rules*. 2 ed. prepared by the American Library Association [et al.]. Ed. by M. Gorman and P. W. Winkler. London 1978 (równoległe wydania w St. Zjedn., Kanadzie i innych krajach anglojęzycznych).

17. F. Hinton: *AACR2 and IFLA recommendations on corporate headings*. „*International Cataloguing*” 1983 Vol. 12 nr 1 s. 9-10.

18. *Regeln für die Alphabetische Katalogisierung (RAK)*. Bd 1-4. Berlin 1976 (równoległe wydania w innych krajach niemieckojęzycznych).

19. GOST 7. 1-84 *Bibliografičeskoe opisanie dokumenta*. Obščie trebovanija i pravila sostavlenija, s. 7-9.

20. GOST 7. 3-69 *Opisanie knig dlja katalogov*, s. 7-9.

21. GOST 7. 1-69 *Opisanie proizvedenij pečati dlja bibliografičeskich i informacionnych izdanij*, s. 5.

22. GOST 7. 1-76 *Bibliografičeskoe opisanie proizvedenij pečati*, s. 2, 6-7. — Rec. M. Lenartowicz, „Prz. Bibl.” 1980 R. 48 z. 4 s. 399-405.

24. Z 44-060 — 1955 *Documentation*. Les catalogues alphabétiques d'auteurs et d'anonymes. Choix des vedettes. Collectivités-auteurs.

25. MSZ 3440/1-83 *A bibliográfiái leírás besorolási adatai. Fogalommeghatározások* [Elementy hasła opisu bibliograficznego. Terminy i definicje].

26. MSZ 3440/3-79 *A bibliográfiái... Testületek nevei* [Nazwy ciał].

27. MSZ 3440/5-79 *A bibliográfiái... Földrajzi nevek* [Nazwy geograficzne].

28. E. Verona: *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. 1 dio: Odrednice i redalice. Zagreb 1970.

29. W. Borkowska: *Próby ujednoczenia zasad katalogowania*. (Współpraca międzynarodowa po II wojnie światowej). „*Bibliotekarz*” 1961 R. 28 nr 3 s. 90-94.

30. —: *Toż*. (Współpraca bibliotekarzy polskich z zagranicą). „*Bibliotekarz*” 1961 R. 28 nr 5 s. 148-149.

31. *Ogólnokrajowa narada w sprawie międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania*, Warszawa 1962. Materiały. Warszawa 1962, s. 25-29.

32. H. Pliszczyńska: *Analiza wypowiedzi okręgów SBP i bibliotek na temat materiałów dotyczących ujednoczenia zasad katalogowania*. [Warszawa 1962].

33. *Sprawozdanie z krajowej narady w sprawie ujednoczenia zasad katalogowania alfabetycznego*, 28 VI 1962 r., s. 8-16. Przech.: Biblioteka Narodowa. Zakład Dokumentacji Księgoznawczej TD 109 A.

34. L. Cybertowiczowa: *Przed wprowadzeniem autorstwa korporatywnego do przyszłej instrukcji katalogowania alfabetycznego*. „Prz. Bibl.” 1963 R. 31 s. 2 s. 86-92.

35. W. Sokołowska: *O problemach autorstwa korporatywnego*. „Prz. Bibl.” 1964 R. 33 z. 1/2 s. 26-31.

36. K. Pieńkowska: *Wybór hasła w opisie katalogowym wydawnictw ciągłych*. „*Bibliotekarz*” 1961 R. 28 nr 9 s. 270-272.

37. —: *Z zagadnień opracowania wydawnictw ciągłych*. „Prz. Bibl.” 1963 R. 31 z. 2 s. 78-86.

38. F. Kuźdowicz: *W sprawie ujednoczenia zasad katalogowania wydawnictw ciągłych*. „Prz. Bibl.” 1963 R. 31 z. 3/4 s. 155-158.

39. W. Sokołowska: *Autorstwo korporatywne*. [Warszawa 1969].
40. —: *O nowej polskiej instrukcji katalogowania alfabetycznego*. „Prz. Bibl.”
1971 R. 39 z. 1/4 s. 277.

MARIA LENARTOWICZ

ALMOST ALL ABOUT CORPORATE HEADINGS

In this article the following IFLA documents on corporate headings are discussed: *Statement of principles adopted at the ICCP (1961)*, *Form and structure of corporate headings (1980)*, lists of uniform headings and *Guidelines for authority and reference entries (1984)*. The author then presents statements concerning corporate headings found in chosen foreign cataloguing rules and standards (AACR2, RAK, GOST 7.1-84). Changes introduced in recent years have been emphasized and the review ends with the following concluding remarks:

- *Statement of principles* issued in 1961 remains the basis for all international works concerning the use of corporate headings,
- the present international projects are solely concerned with determining the standard form of corporate heading and do not deal with the scope of its application,
- the scope of applying corporate headings varies in different countries according to the national standards and rules of cataloguing,
- *Form and structure of corporate headings* as well as all IFLA lists of uniform headings need regular updating,
- national bibliographical centres are obliged to determine authority names for all corporate bodies active in their country.

Works on introducing corporate headings in Poland have also been discussed. Special attention has been devoted to the project presented in 1969 by the Cataloguing Committee of Polish Library Association and to the standard PN-73/N-01152 which has been applied by the current national bibliography (*Przewodnik Bibliograficzny*) since 1963. The author puts forward the following suggestions concerning the now prepared cataloguing rules and the standard:

- as far as the use of corporate headings is concerned — to keep in force the existing restrictions,
- as far as the form of corporate headings is concerned — to comply with the international instructions of IFLA.

EWA GŁOWACKA

METODA „CASE STUDY” W BADANIACH I DYDAKTYCE BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

Metoda case study jako jedna z prób jakościowych badań współczesnej biblioteki oraz działalności informacyjnej. Polskie odpowiedniki terminu case study. Przedmiot badań metodą case study w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej. Zmodyfikowana metoda case study i jej zastosowanie w kształceniu bibliotekarzy.

Doskonalenie i wzbogacanie warsztatu naukowego dotyczy wszystkich dyscyplin wiedzy, a tym bardziej będących dopiero na dorobku, jak bibliotekoznawstwo i informacja naukowa. Jednym z ważnych metodologicznie postulatów, które stawiają sobie przedstawiciele tych dyscyplin, jest poszerzenie badań ilościowych o inne, w odmienny sposób opisujące badaną rzeczywistość, a podkreślające związki między procesami, dzięki czemu wyniki statystyczne zyskują właściwą interpretację.

Jedną z owocnych prób jakościowych badań współczesnej biblioteki oraz działalności informacyjnej jest metoda zwaną w języku angielskim case study. Metodę tę stosuje się od dawna w nauce, przede wszystkim w krajach anglosaskich, gdzie używa się jej ujednoliconej nazwy bez względu na dyscyplinę i problem badawczy, do jakiego się ją wykorzystuje. Na gruncie nauki polskiej natomiast istnieją zasadniczo dwa odpowiedniki terminu case study: studium (badanie, analiza) przypadku bądź metoda monograficzna (monograficzne badania terenowe — field work).

Nazwa „studium przypadku” znalazła zastosowanie przede wszystkim w medycynie, psychologii, pedagogice, teorii organizacji i zarządzania. W pierwszych trzech dziedzinach metoda badania przypadku wchodzi w skład szerszej, tzw. metody prowadzenia indywidualnego przypadku¹, stanowiąc pierwszy jej etap. Przedmiotem badania może być jednostka ludzka cierpiąca na zaburzenia fizjologiczne bądź „patologiczna” z punktu widzenia współżycia społecznego; w naukach medycznych bada się ją w izolacji, a w pozostałych dyscyplinach — w kontekście grupy

¹ Por. A. Kamiński: *Funkcje pedagogiki społecznej*. Warszawa 1975 s. 258-268. — R. Janeczko: *Niektóre problemy diagnostyki pedagogicznej w metodzie indywidualnego przypadku*. W: *Metodologia pedagogiki społecznej*. Praca zbior. pod kier. nauk. R. Wroczyńskiego i T. Plicha. Wrocław 1974 s. 337-366.

społecznej (np. rodziny). Studium przypadku ma na celu postawienie diagnozy, czyli określenie rodzaju zaburzenia, wykrycie jego przyczyny oraz wpływu na funkcjonowanie jednostki. Przypadek analizuje się bardzo szczegółowo i wielostronnie, szukając powiązań przyczynowo-skutkowych, po czym stosuje się konkretne działania terapeutyczne (tzw. case work). W teorii organizacji i zarządzania przedmiotem studium przypadku jest najczęściej instytucja, a jej funkcjonowanie bada się z punktu widzenia celu, jakiemu służy. Analizie poddaje się najczęściej te firmy, które osiągają sukcesy ekonomiczne. Porównując ich struktury organizacyjne stwierdza się zależności stymulujące osiągnięcia i przenosi pozytywne rozwiązania na inne obiekty tego samego typu, działające w warunkach porównywalnych².

Nazwy „metoda monograficzna” używa się w socjologii i etnografii (równolegle z terminem „monograficzne badania terenowe”), a także w pedagogice. Założenia i procedura badawcza omawianej metody w dwóch pierwszych dyscyplinach są podobne i zostały już sformułowane pod koniec XIX w. przez badaczy szkoły chicagowskiej. Case study method polega tu na „intensywnym badaniu stosunków i procesów występujących w pojedynczym wypadku. Badacz wybiera grupę lub jakiś aspekt zachowania się grupowego odpowiednio do postawionego przez siebie problemu, po czym studiuje je z możliwie wielu punktów widzenia (...). Zasadnicze dla tej metody jest staranie się o uwzględnienie różnych stron zagadnienia jako organicznej, powiązanej wewnętrznie całości. Znaczenia każdego czynnika szuka się w jego powiązaniach z innymi czynnikami (...). Na podstawie pełnego opisu rzeczywiście zachodzących zjawisk badacz jest w stanie wyodrębnić żywotne procesy decydujące o charakterze grupy, a na podstawie jej analizy wnioskować z kolei o prawach działania zbiorowego”³. Badania te opisują i wyjaśniają pojedyncze przypadki, a jednocześnie stanowią podstawę do prób formułowania uogólnień. Zadaniem ich nie jest więc wykrywanie zjawisk niepowtarzalnych, lecz takich, które poddają się uogólnieniom. W pedagogice, podobnie jak w teorii organizacji, terminu „metoda monograficzna” używa się na określenie wszechstronnych badań funkcjonowania instytucji społeczno-wychowawczych z punktu widzenia celów ich działalności, w tym wypadku założonych celów wychowawczych⁴.

Z powyższego krótkiego przeglądu wynika, iż trudno znaleźć uzasadnienie dla wyboru polskich odpowiedników nazwy „case study”. Żadna z przytoczonych wyżej cech nie jest na tyle odrębna, by ściśle odróżnić

² Por. *Współczesne teorie organizacji*. Red. A. Koźmiński. Warszawa 1983 s. 55-57.

³ J. Szacki: *Historia myśli socjologicznej*. Cz. 2. Warszawa 1981 s. 650. — Por. też S. Nowak: *Metody badań socjologicznych*. Warszawa 1965 s. 331-332. — B. Koczyńska-Jaworska: *Metodyka etnograficznych badań terenowych*. Warszawa 1971 s. 25. — G. Babiński: *Wybrane zagadnienia z metodologii socjologicznych badań empirycznych*. Kraków 1980 s. 82. Autor wyróżnia badania monograficzne i badania typu studium przypadku nie wyjaśniając jednak różnicy, jako między nimi istnieje.

⁴ Por. np. *Pedagogika*. Podręcznik akad. pod red. M. Godlewskiego i S. Krawciewicz. Wyd. 4. Warszawa 1976.

studium przypadku od metody monograficznej. Jedynym, lecz również nie dość konsekwentnym wyróżnikiem wydaje się wielkość i charakter badanego obiektu. Przedmiotem badań metodą case study może być jednostka ludzka, a wtedy najczęściej stosuje się nazwę „badanie przypadku”, bądź zjawiska czy też grupy społeczne i wówczas terminem częściej używanym jest „metoda monograficzna”. Wielkość przedmiotu badań nie zmienia jednak ogólnego charakteru metody i zasadniczego sposobu jej stosowania. We wszystkich wymienionych dyscyplinach zakłada się wszechstronną analizę struktury i funkcjonowania wybranego obiektu oraz badanie splotu możliwie wszystkich czynników wpływających na jego działanie.

Zakres badań prowadzonych metodą case study jest zróżnicowany, zależny od przyjętego celu. Granica podziału przebiega tu zgodnie z podziałem nauk na teoretyczne i praktyczne⁵. W naukach teoretycznych (z wymienionych tu: socjologia i etnografia) celem metody case study jest przede wszystkim opis i wyjaśnienie funkcjonowania pojedynczego przypadku, przynoszące dokładną wiedzę o jego aktualnym stanie i umożliwiające kształtowanie prognoz co do dalszego jego rozwoju. Tymczasem w naukach praktycznych, do których można zaliczyć wszystkie pozostałe z wyżej wymienionych (medycyna, psychologia, pedagogika, teoria organizacji i zarządzania), diagnoza stanu, w jakim znajduje się obiekt, stanowi dopiero wstęp do dalszych działań. Działania te o charakterze reformującym (czy też leczniczym) bądź też wzmacniającym mogą być stosowane wobec badanego obiektu lub też wobec obiektów działających w porównywalnych warunkach, o podobnym charakterze i strukturze. Badania koncentrują się tu wokół celu działania przedmiotu analizy i wszelkich czynników zakłócających bądź stymulujących jego efektywne funkcjonowanie. Metoda case study przydatna jest szczególnie przy ocenie skutków wszelkich innowacji wprowadzanych bądź wewnątrz przypadku, bądź wynikających ze zmian otaczających go warunków. Daje to możliwość tzw. badania w działaniu, przystosowania się obiektu do zmieniających się realiów.

Innym celem badań tą metodą, zarówno w naukach teoretycznych, jak i praktycznych, jest gromadzenie danych w celu formułowania praw ogólnych. Przyjmuje się, że w każdej metodzie indukcyjnej prawdopodobieństwo poprawnego uogólnienia rośnie w miarę zwiększania się liczby przebadanych przypadków potwierdzających hipotezę; natomiast wyniki badań jednego przypadku można przenosić na obiekty istniejące w podobnych warunkach tylko w charakterze hipotez⁶.

Opisana wyżej metoda case study może okazać się bardzo przydatna również w naszych dyscyplinach dla badania problemów funkcjonowania

⁵ A. Podgórecki: *Charakterystyka nauk praktycznych*. Warszawa 1962 s. 19-21.
⁶ J. Pieter: *Ogólna metodologia pracy naukowej*. Wrocław 1967 s. 136-137.

bibliotek i ośrodków informacji. Można stosować ją zarówno w celach praktycznych, jak i teoretycznych, a badaniami można objąć zarówno poszczególne elementy systemu bibliotecznego czy informacyjnego, jak też całość tych systemów⁷.

Przedmiotem badań case study w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej mogą być takie instytucje, jak: biblioteka, ośrodek informacji, szkoła bibliotekarska bądź ich pojedyncze aspekty i elementy, a więc: bibliotekarze, użytkownicy, procesy biblioteczne i informacyjne, wprowadzane zmiany (nowe przepisy, normy, programy, projekty).

Współcześnie w naukach praktycznych, również w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej, coraz wyraźniej zaznacza się potrzeba szybkich badań oceniających. W dyscyplinach praktycznych o charakterze społecznym, w których przedmiotem badań bywają takie instytucje, jak szkoła, biblioteka, określone firmy, wyniki badań ułatwiają podejmowanie decyzji praktykom działającym wewnątrz instytucji i odpowiedzialnym za funkcjonowanie poszczególnych jego elementów, są też pomocne w sytuacjach trudnych i konfliktowych. Tutaj jednak badania prowadzone tradycyjnie metodą case study nie nadążają za tempem przemian i trudno je wykorzystać bezpośrednio w praktyce, bowiem wszechstronny, wnikliwy opis i analiza całokształtu funkcji instytucji czy choćby jej części wymaga długotrwałej obserwacji uczestniczącej badanego obiektu, opóźniającej uzyskanie wyników. Dlatego też obecnie dla pedagogiki szkolnej, bibliotekoznawstwa (a szczególnie bibliotekarstwa), informacji naukowej, teorii organizacji i zarządzania proponuje się zmodyfikowaną procedurę badań metodą case study⁸. Opiera się ona na intensywnych badaniach przypadku, polegających na bardzo krótkiej obserwacji przedmiotu badania i sprawdzeniu hipotez badaniami ankietowymi i studiowaniem dokumentacji. Takie „skondensowane” badanie siłą rzeczy skupić się musi na niektórych tylko zjawiskach, charakterystycznych dla problemu interesującego badacza; nie jest więc analizą pogłębioną, ale raczej „lustracją” zagadnienia i służy celom praktycznym. Badania zgodne z opisaną procedurą mają charakter typowo synchroniczny, gdy tymczasem w tradycyjnym studium przypadku zmiany w obrębie badanego układu obserwowane są na przestrzeni określonego czasu.

W tradycyjnej metodzie case study jako przypadek traktuje się też najczęściej całą instytucję, ujmowaną z różnych punktów widzenia, obecnie natomiast coraz częściej pojęcie przypadku przenosi się na problemy mniej złożone, a więc rozpatruje się wybrane elementy organizacji, a w nich określone sytuacje. Kryteria ich doboru są uzależnione przede

⁷ Tj. procesy biblioteczne i informacyjne, personel, użytkowników itd. bądź cały system — bibliotekę lub ośrodek informacji jako systemy utworzone dla wypełnienia określonych celów.

⁸ L. Stenhouse: *Using case study in library research*. „*Social Science Information Studies*” 1981 s. 221-230.

wszystkim od celu badań. Inny będzie więc zestaw przypadków dla oceny wypełniania zadań przez cały układ, inny przez jego element, a zupełnie inny dla prześledzenia reakcji układu na wprowadzone innowacje.

Najogólniej można stwierdzić, że odmienne nieco podejście w obrębie zmodyfikowanej metody case study polega na systematycznym zestawianiu przypadków bądź ich serii wewnątrz organizacji wraz z uzupełniającymi informacjami statystycznymi, socjologicznymi, finansowymi, które mogą być pomocne w zrozumieniu warunków funkcjonowania badanych przypadków i wyznaczonego przez ich zestaw układu⁹. Wybrane przypadki bądź ich serie bada się nie wielostronnie, lecz na tyle, by odpowiedzieć na zadane pytania. Takie podejście ma cel praktyczny, daje bowiem możliwość szybkiego wejścia w badaną problematykę, ocenę zastanej sytuacji i opracowanie programu dalszego postępowania. „Wizytacja” terenu badań jest też znakomitym wstępem do studiów pogłębionych, które będą stwarzały podstawy do uogólnień i poszerzenia wiedzy teoretycznej z zakresu badanej dyscypliny.

Jak już wspomniano, wyniki analizy jednego przypadku można przenosić na obiekty funkcjonujące w porównywalnych warunkach tylko jako hipotezy. Dlatego też obecnie coraz częściej w badaniach tą metodą stosuje się podejście zwane „multi site case study”¹⁰ (analiza wielopozycyjna?), polegające na jednoczesnym przebadaniu wielu serii przypadków tego samego rodzaju w obrębie różnych instytucji. Jeśli serie przypadków bada się w instytucjach działających w zbliżonych warunkach, daje to możliwość orzeczenia o prawidłowości stawianej hipotezy z większym prawdopodobieństwem (lepszą podstawą do uogólnień). Metoda „multi site case study”, bez względu na to, czy jest prowadzona w układach funkcjonujących w podobnych czy też w odmiennych okolicznościach, ma jeszcze jedną niebagatelną zaletę: ukazuje problemy i sytuacje w szerokiej perspektywie i daje możliwość poznania różnych reakcji na ten sam bodziec, co ułatwia podejmowanie decyzji dotyczących rozwiązania różnych sytuacji, i może też być przydatne przy przewidywaniu pojawienia się pewnych określonych sytuacji. Widać tu znów wyraźnie splatanie się dwojakiego celu badań metodą case study: praktycznego i teoretycznego.

Wydaje się, że warto poświęcić trochę miejsca na opis badań prowadzonych zgodnie z nowymi tendencjami w obrębie omawianej metody, szczególnie, że autorce nie udało się odnaleźć w polskim piśmiennictwie bibliotekoznawczym podobnych opracowań¹¹.

Najwięcej studiów tego rodzaju powstaje w Wielkiej Brytanii i Sta-

⁹ R. Hewitt: *Case studies and their place in education for librarianship*. „*The Library World*” 1967 Vol. 69 nr 805 s. 8-10.

¹⁰ L. Stenhouse: *Using case study ...* s. 225-226.

¹¹ Praca K. Szwertowej: „Ważniejsze czynniki wpływające na wykorzystanie informacji w wybranej jednostce organizacyjnej” (maszyn. CINTE) jest wykonana metodą pogłębionej analizy przypadku.

nach Zjednoczonych. Dotyczą one przeróżnych, najczęściej wąskich, problemów bibliotecznych i informacyjnych. Przykładem opracowania takiego wąskiego zagadnienia o ukierunkowaniu praktycznym było badanie sondażowe opinii pięciu profesorów Cranfield Institute¹², którego celem było znalezienie optymalnego wariantu obsługi użytkowników w procesie poszukiwań bibliograficznych w trybie on-line. Eksperyment polegał na wyszukaniu literatury naukowej z różnych dyscyplin w dwóch wariantach, z których pierwszy podawał nie wyselekcjonowaną listę literatury, a drugi — spis tylko najważniejszych, zdaniem pracowników ośrodka, pozycji. Odpowiedzi w obu wariantach dawano do oceny profesorowi — specjalście z danej dziedziny. Użytkownicy, którymi w tym wypadku byli pracownicy naukowcy, wypowiedzieli się za wariantem pierwszym. Było to typowe badanie sondujące reakcje na wprowadzenie innowacji (nowego systemu informacyjno-wyszukiwawczego).

Przykładem podobnym jest analiza działalności biblioteki akademickiej poświęcona również obsłudze użytkowników¹³. Podjęto w niej próbę klasyfikacji użytkowników jednej z bibliotek wg ich potrzeb, które rozpoznano na podstawie motywacji korzystania z biblioteki oraz materiałów użytkowanych przez badanych. W badaniu tym, przeprowadzonym za pomocą ankiety, respondenci ocenili również dotychczasową działalność odwiedzanej przez siebie placówki. Ankieta wykazała, iż użytkownicy dzielą się na trzy kategorie: profesorów i asystentów, magistrantów i studentów. Każda z tych grup miała inne motywacje korzystania z biblioteki i użytkowała inne materiały. Wyniki analizy umożliwiły dostosowanie działalności biblioteki do ujawnionych kategorii potrzeb, a otrzymane rezultaty były też bardzo pomocne w polityce gromadzenia, przechowywania i udostępniania zbiorów badanej placówki.

Procedurę badawczą omawianej metody na gruncie bibliotekoznawstwa opisał Lawrence Stenhouse. Jest ona zresztą podobna we wszystkich naukach społecznych, chociaż stopień wykorzystania i dobór rodzaju techniki uzależniony jest od specyfiki konkretnej dyscypliny. Materiały zbiera się stosując zespół technik: obserwację, wywiad, badanie dokumentacji. W bibliotekoznawstwie i informacji naukowej każda z tych technik może być wykorzystana mniej więcej w równym stopniu. Stosuje się tu przede wszystkim obserwację uczestniczącą, wywiad (najczęściej oparty na kwestionariuszu), ankietę oraz badanie wszelkiego rodzaju dokumentów związanych z danym przypadkiem, m. in.: akt personalnych, kartotek wypożyczeń, kart książek, opracowań statystycznych. Wszystkie uzyskane materiały tworzą razem opis przypadku, będący podstawowym źródłem do ostatecznego opracowania wyników badań. Forma tego opracowania jest uzależniona od ich celu oraz

¹² J. S. Kidd: *Toward cost-effective procedures in on-line bibliographic searches*. „College and Research Libraries” 1977 Vol. 38 nr 2 s. 153-159.

¹³ Ph. V. Rzasa, J. H. Moriarty: *The types and needs of academic library users. A case study of 6568 responses*. „College and Research Libraries” 1970 Vol. 31 nr 6 s. 403-409.

odbiorcy. Może przyjąć postać narracyjną, tzw. „winiety”, czyli scenariusza sytuacji, lub analityczną.

L. Stenhouse przeprowadził też próby „multi site case study”¹⁴. Analizował np. rolę biblioteki w procesie przechodzenia od kierowanego do samodzielnego zdobywania wiedzy przez młodzież. Problem ten badał studiując 25 przypadków, które stanowili studenci 6 różnych lat rekrutujący się z różnych szkół, a także nauczyciele i bibliotekarze szkolni. Wykorzystał technikę wywiadu i obserwacji uczestniczącej, zbadał też dokumentację.

Metoda case study jest również ciekawą metodą dydaktyczną. Powstała w uniwersytecie Harwarda, początkowo dla szkolenia ekonomistów, a potem przyjęta została w wielu dziedzinach nauczania¹⁵. Należy ona do całego zespołu tzw. „problemowych” czy też „aktywnych” metod nauczania, będąc cennym uzupełnieniem w dydaktyce, aktywizującym uczniów i studentów. Jej celem jest sprowokowanie dyskusji nad wybranym przez nauczyciela problemem, który zaczerpnięty jest najczęściej z praktyki danej dyscypliny. Uczniowie czy studenci mają praktyczną możliwość wykorzystania wiedzy teoretycznej, co ułatwia zrozumienie i przyswojenie materiału. Zadaniem uczących się jest znalezienie najkorzystniejszych dróg rozwiązania postawionych problemów. Dobrze jest, gdy nauczycielowi uda się doprowadzić do znalezienia przez grupę kilku rozwiązań i przedyskutowania ich zalet i konsekwencji, uczy to bowiem również podejmowania decyzji w skomplikowanych sytuacjach.

Prace nad zastosowaniem metody case study do kształcenia bibliotekarzy rozpoczęto na Zachodzie w latach pięćdziesiątych. Pionierami w tym zakresie byli: Kenneth R. Schaffer, Mildred H. Lowell, Richard Dahl. Obecnie jest ona tam popularna i wykorzystywana do szkolenia bibliotekarzy różnych typów bibliotek. Wymienić tu można przykładowo eksperyment dydaktyczny Emmy Christine prowadzącej kurs dokształcający dla bibliotekarzy szkolnych¹⁶. Postawiła ona uczestnikom jednego z kursów za cel wyodrębnienie w działalności biblioteki szkolnej poszczególnych zadań i znalezienie w ich obrębie takich problemów praktycznych, sytuacji konfliktowych czy trudnych do rozwiązania, z którymi można się spotkać na co dzień w bibliotece.

Wydaje się też sporo książek służących nauczaniu poprzez dyskusję nad przypadkami. Ukazują one szereg trudnych sytuacji w pracy bibliotekarza, pozostawiając je bez rozwiązania, co sprawia, że są gotową pomocą dydaktyczną¹⁷.

W Polsce używa się terminu „metoda sytuacyjna” na określenie metody case study jako sposobu nauczania. W latach sześćdziesiątych czy-

¹⁴ L. Stenhouse: *Using case study ...* s. 228.

¹⁵ Th. J. Galwin: *Problem oriented approaches in the education of librarians*. „*Spectra Librarians*” 1975 Vol. 66 nr 1 s. 1-5.

¹⁶ E. R. Christine: *Administrative concerns of school librarians. A competency approach*. „*International Library Review*” 1978 Vol. 10 nr 4 s. 371-384.

¹⁷ Np. seria K. R. Schaffera: *Case Studies in Library Administration*.

niono próby jej wykorzystania w szkoleniu w zakresie klasyfikacji, lecz nie zostały one dotąd rozpowszechnione¹⁸.

Dobrze byłoby szerzej wykorzystywać omawianą metodę (szczególnie w jej nowej odmianie) zarówno w polskich badaniach, jak i w dydaktyce bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, wydaje się ona bowiem wyjątkowo przydatna dla naszej dyscypliny. Bibliotekoznawstwo jest dziedziną stosowaną, wymagającą łączenia teorii z praktyką. Jako dyscyplina stosunkowo młoda, nie wypracowała jeszcze swych podstaw naukowych i często zdobywa się tu wiedzę w sposób indukcyjny. Metoda łącząca dedukcję z indukcją staje się wtedy odpowiednia. Ponadto analiza przypadku ułatwia i uczy podejmowania decyzji, a także umożliwia badanie relacji międzyludzkich i potrzeb społecznych, co jest również niebagatelne w naszej dyscyplinie.

EWA GŁOWACKA

CASE STUDY IN RESEARCH TEACHING OF LIBRARY AND INFORMATION SCIENCES

Case study is one of the methods of quality research into libraries and their information service. The term „case study” (in Polish: studium przypadku) is used in medicine, psychology, pedagogy, organization and management theory. In sociology and ethnography and also in pedagogy the term „monographic method” (metoda monograficzna) is applied. Differences between these two terms are not clearly marked. According to this method the object of research is a human being, an event or a social group. The scope of research and its objective depend on the kind of science, i.e. either theoretical or practical. Another aim of research carried out with the help of this method, both in theoretical and practical sciences, is storing information in order to formulate general laws. In library and information sciences the case study may deal with institutions (a library, an information centre, a school for librarians), with some selected aspects or elements (librarians, users, library and information processes) or with changes like introducing new rules, standards, programmes and projects. A modified procedure of the case study method applied in library and information sciences consists of an intensive study of a case, i.e. of a very short observation of the object followed by survey analysis and a study of documentation in which way the hypotheses are being verified. The author describes surveys carried out in Great Britain and USA in which a modified method of the case study has been used. A suggestion that this method should be applied in teaching librarians concludes the article.

¹⁸ E. Kleszcz: *Szkolenie metodą sytuacyjną w zakresie klasyfikacji*. „Aktual. Probl. Inf. Dok.” 1966 R. 11 nr 4 s. 21-23.

MARIA DEMBOWSKA

UWAGI I REFLEKSJE NA TEMAT BIBLIOTEKI NARODOWEJ

W jednym z ostatnich zeszytów *Przeglądu Bibliotecznego* (1984 z. 3/4) opublikowano szereg artykułów dotyczących Biblioteki Narodowej. W *Posłowniu — zamiast dyskusji*, zestawiającym opinie Autorów tych artykułów w poszczególnych sprawach, Redakcja *Przeglądu*, której „nie udało się, niestety, zorganizować dyskusji w formie forum” na temat BN, zachęca „potencjalnych dyskutantów do wystąpienia” (s. 435) i przedstawienia swoich poglądów w tej materii.

Odpowiadając na ten apel, pragnę zabrać głos na temat problemów związanych z działalnością Biblioteki Narodowej, w której pracowałam w różnych okresach, w sumie ok. 20 lat, miałam więc możliwość bezpośredniego poznania życia tej instytucji na różnych etapach jej dziejów.

Punktem wyjścia dla moich uwag będzie Księga jubileuszowa BN *50 lat Biblioteki Narodowej* (Warszawa 1984), której recenzja pióra Zofii Gacy-Dąbrowskiej znajduje się w obecnym zeszycie *Przeglądu*.

Pierwsze wspomnienia z mojej pracy w Bibliotece Narodowej wiążą się z latami okupacji (pracowałam w BN od listopada 1942 r. do wybuchu powstania). Były to dla Biblioteki, jak dla całego kraju, czasy ciężkie i trudne. Przekształcona w jeden z oddziałów utworzonej przez Niemców „Staatsbibliothek”, miała prowadzić tylko prace wewnętrzne, związane z przechowywaniem zbiorów piśmiennictwa polskiego (bez prawa ich uzupełniania). W rzeczywistości, utajona działalność Biblioteki Narodowej wykraczała daleko poza te oficjalne ramy: Biblioteka służyła kulturze i nauce polskiej ratując księgozbiory wielu bibliotek i osób, zabezpieczając nakłady wydawnictw polskich, udostępniając książki dla tajnego nauczania i prac naukowych. W Bibliotece powstawały prace koncepcyjne dotyczące przyszłości bibliotekarstwa polskiego, troszczone się też o przygotowanie nowych kadr organizując kurs bibliotekarski. W Bibliotece zatrudnionych było wówczas ok. 40 osób, w tym część przedwojennych pracowników BN oraz kilku pracowników zamkniętych przez okupanta innych bibliotek warszawskich, m. in. Edward Assbury z Biblioteki Ministerstwa Komunikacji, Wiktor Kochanowski z Centralnej Biblioteki Wojskowej, Maria Pisarska z Biblioteki Instytutu Badawczego Lasów Państwowych; ponadto spoza Warszawy — Jadwiga Łuczakowa z Biblioteki Kórnickiej i Adam Łysakowski (przyjechał z Wilna na początku 1944 r.).

Okres okupacyjnych losów Biblioteki Narodowej został na ogół trafnie scharakteryzowany w Księdze jubileuszowej przez Marka Hryniewicza, z zaakcentowaniem wielkich zasług kierującego w tym czasie Biblioteką — za zgodą polskich władz podziemnych — Józefa Grycza, którego „energia, godność osobista i ofiarność przyczyniły się do zahamowania dezintegracji zbiorów, do utrzymania Biblioteki w nurcie życia” (s. 88) — pisze Hryniewicz. Szkoda jednak, że nie wymieniono nazwisk osób pracujących w BN w tym trudnym okresie jej dziejów.

Uwaga ta ma zresztą ogólniejszy charakter, związany z samą koncepcją Księgi jubileuszowej. Brak wykazu pracowników Biblioteki jest poważnym i trudnym do wytłumaczenia mankamentem tej Księgi. Można przecież było — za przykładem opracowania *Biblioteka Narodowa w latach 1945-1956* — podać spis osób zatrudnionych w BN w końcu ostatniego roku 50-lecia (1978) oraz uzupełnić ten wykaz listą pracowników dawniejszych, już w tym roku w BN nie pracujących. Nie było to chyba przedsięwzięcie niewykonalne, jak to sugeruje się w zakończeniu rozdziału o drukach nowszych (W. Piusińskiej), usiłując uzasadnić „anoniowość w potraktowaniu ogromnego wkładu pracowników tej pierwszej księżnicy państwa” (s. 240). Nie mamy wszak do czynienia z zamierzonymi czasami ginącymi w pomroce dziejów.

W ogóle, rzucającą się w oczy cechą Księgi jest „odpersonifikowanie” dziejów Biblioteki Narodowej. Tylko w niektórych rozdziałach (H. Charnerskiej o BN w l. 1945-1956, E. Słodkowskiej o l. 1957-1961, K. Muszyńskiej o zbiorach rękopiśmiennych, P. Buchwald-Pelcowej o starych drukach, R. Szafrąńskiej o Zakładzie Graficznym) omawianie działalności BN w danym zakresie powiązane z podawaniem nazwisk odpowiednich pracowników. W innych rozdziałach ograniczono się do sporadycznego wymieniania niektórych osób pełniących funkcje kierownicze bądź będących autorami cytowanych publikacji, a są i takie przypadki, w których omawiając dany dział pracy pominięto w ogóle wszelkie nazwiska, np. we wspomnianym już rozdziale o drukach nowszych czy w ustępie o pracach normalizacyjnych w Instytucie Bibliograficznym, gdzie nawet nie wspomniano nazwiska dr Janiny Pelcowej, prowadzącej przez kilkanaście lat (1957-1971) Referat, następnie Ośrodek Normalizacji Bibliograficznej i mającej w tym zakresie poważne osiągnięcia merytoryczne i organizacyjne, w tym również we współpracy międzynarodowej.

Na niejednolity charakter i poziom opracowań zawartych w Księdze słusznie zwraca uwagę w swojej recenzji Z. Gaca-Dąbrowska. Brak syntetycznego ujęcia rozwoju Biblioteki, które by ukazało ewolucję jej zadań i funkcji, na tle ogólnej sytuacji bibliotekarstwa polskiego, doprowadził w efekcie do „zatomizowania” i zaciemnienia obrazu zwłaszcza powojennej działalności Biblioteki. Dopiero uważna lektura rozdziałów Księgi omawiających sytuację Biblioteki w wydzielonych okresach

(1945–1956, 1957–1961, 1962–1970, 1971–1978) pozwala ocenić jej rozwój we właściwych proporcjach i z odpowiedniej perspektywy.

Charakteryzując działalność BN w l. 1945–1956 pisze Halina Chamerska: „Mimo trudności Biblioteka w tym okresie rozwinęła się ogromnie tak pod względem organizacyjnym, jak też osobowym, wzrosły również bardzo jej zbiory. Do r. 1956 podjęła wszystkie zasadnicze zadania i funkcje statutowe, pomijając nieaktualne jeszcze wówczas prace nad automatyzacją katalogów centralnych i bibliografii narodowej. W tym też czasie rozpoczęto pionierską akcję mikrofilmowania cennych zbiorów znajdujących się w bibliotekach — Stacja Mikrofilmowa była pierwszym tego typu działem w skali całej sieci bibliotecznej. Zaczęły także w Bibliotece powstawać prace o fundamentalnym znaczeniu bądź dla bibliotekoznawstwa, bądź też dla planowania i organizacji bibliotekarstwa” (s. 100).

Trzeba podkreślić, że w tym okresie istniały w Bibliotece warunki sprzyjające — mimo ciężkich czasów powojennych — pomyślnemu rozwojowi instytucji. Znaleźli się wówczas w BN wybitni specjaliści polskiego bibliotekarstwa przedwojennego: Marian Łodyński, Józef i Alodia Gryczowie, Adam Łysakowski, Wanda Dąbrowska, Jadwiga Bornstejnowa, Helena Hleb-Koszańska, Krystyna Remerowa, Bogdan Horodyski, Michał Ambros, Jan Kossonoga — ludzie o szerokich horyzontach intelektualnych i doświadczeniu zawodowym. Kierowali oni różnymi działami prac Biblioteki, dbając jednocześnie o rozwój zainteresowań zawodowych i naukowych swoich młodszych współpracowników.

Wybitny wpływ na ogólną atmosferę panującą wówczas w Bibliotece wywierała nieprzeciętna osobowość jej ówczesnego dyrektora Władysława Bieńkowskiego — człowieka o żywej inteligencji, życzliwego ludziom i darzącego ich zufaniem. Nie będąc fachowym bibliotekarzem, potrafił ułożyć w sposób harmonijny współpracę ze swoimi zastępcami i zespołem kierowniczym Biblioteki, szanował ich zawodowe kompetencje i doświadczenie. Dzięki walorom umysłu i charakteru dyrektora Władysława Bieńkowskiego Biblioteka i jej pracownicy mogli przeżyć trudny okres „błędów i wypaczeń” względnie spokojnie i bezpiecznie.

Biblioteka wchodziła w nową „popaździernikową” epokę z poważnymi osiągnięciami, ale i ze zwiększonymi zadaniami centralnej biblioteki państwa i placówki naukowej¹, ciągle jeszcze pozbawiona własnego gmachu, odpowiadającego jej zadaniom i potrzebom.

W latach od 1957 do początków 1962 kierownictwo Biblioteki Narodowej spoczywało w rękach doświadczonego bibliotekarza Bogdana Horodyskiego. Okres ten przyniósł dalszy rozwój działalności Biblioteki — podejmowała ona coraz szerzej zadania ogólnokrajowe w zakresie: organizacji bibliografii, centralnych katalogów, normalizacji bibliograficznej

¹ „W rozumieniu ustawy z dnia 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki” — tak określił charakter BN jej statut z 1954 r.

i dotyczącej wydawnictw, koordynacji działalności informacyjnej bibliotek, pomocy metodycznej dla bibliotek publicznych. Biblioteka stawała się coraz aktywniejszym partnerem w międzynarodowej współpracy bibliotekarskiej i bibliograficznej.

W tym okresie zorganizowano też systematyczne doskonalenie pracowników Biblioteki — w formie ogólnych zebrań, praktyk międzyzakładowych, seminarium bibliotekarskiego. Służyło to podnoszeniu kwalifikacji fachowych pracowników, a także ich integracji wokół licznych i różnorodnych zadań Biblioteki.

Nastąpiła też w tych latach znaczna poprawa warunków lokalowych Biblioteki — przeniesienie zbiorów specjalnych do Pałacu Rzeczypospolitej przy placu Krasińskich oraz przejęcie budynku Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych przy ul. Hankiewicza na tymczasową siedzibę Biblioteki. Wiele starań poświęciło kierownictwo BN sprawie budowy nowego gmachu, którego lokalizacja została ustalona wstępnie w końcu 1960 r., a w kilka miesięcy później nastąpiło ogłoszenie konkursu na projekt budynku.

W latach 1945–1961 powstała zdecydowana większość wydawnictw Biblioteki. W tym okresie zaczęło wychodzić 80% wydawnictw ciągłych BN, tj. 20 spośród 25 tytułów zarejestrowanych przez J. Pelcowa we wspomnianym na wstępie zeszycie *Przeglądu Bibliotecznego* (s. 357–382). W tym czasie zostały też opracowane w Bibliotece tak ważne pozycje o znaczeniu ogólnokrajowym, jak *Bibliotekarstwo naukowe* (1956), *Słownik tematów dla bibliografii i katalogów w układzie przedmiotowym* (1956), pierwsze wydanie *Poradnika metodyki bibliograficznej* (1960), *Informator o bibliotekach w PRL* (1961).

Z rokiem 1962 Biblioteka Narodowa rozpoczynała nowy okres swoich dziejów, w lepszych, choć ciągle nieodpowiednich, warunkach lokalowych i pod nowym kierownictwem — Witolda Stankiewicza. Był to drugi z kolei „nieprofesjonalny” dyrektor BN, który pełnił tę funkcję ponad 20 lat, tj. dłużej niż którykolwiek z jego poprzedników.

Temu okresowi poświęcone są w Księdze jubileuszowej w całości rozdziały omawiające l. 1962–1970 (M. Kocięcka) i 1971–1978 (A. Piber), a ponadto rozdział o zautomatyzowanym, zintegrowanym systemie Biblioteki Narodowej (pióra R. Cybulskiego), nad którym prace zostały rozpoczęte w 1969 r. Autorzy tych rozdziałów podkreślają wielokrotnie pozytywne zmiany w życiu BN dokonane w okresie dyktury Witolda Stankiewicza: usprawnienie organizacji pracy, popularyzowanie w społeczeństwie działalności Biblioteki, organizowanie licznych wystaw prezentujących cenne zbiory, ożywienie kontaktów zagranicznych, rozpoczęcie prac nad modernizacją Biblioteki, powstanie *Rocznika Biblioteki Narodowej*, opracowanie *Raportu o stanie bibliotek polskich* oraz *Programu rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.*

Zdarzają się jednak stwierdzenia niezupełnie odpowiadające rzeczy-

wistemu stanowi rzeczy, jak np. o „bardzo czynnym udziale Biblioteki w przygotowaniach do II Kongresu nauki polskiej” (s. 135) czy o tym, że ideę integracji bibliotek, ośrodków inte i archiwów sformułował „na naszym gruncie (...) Witold Stankiewicz, dyrektor Biblioteki Narodowej, w referacie pt. *Stan i perspektywy rozwoju informacji i dokumentacji naukowej*, przygotowanym na II Kongres nauki polskiej” (s. 294)².

Z zażenowaniem czyta się takie „rewelacyjne” stwierdzenia: „Już w pierwszym okresie kierowania Biblioteką przez nowego dyrektora wprowadzono wiele istotnych posunięć, które wpłynęły na poprawę organizacji pracy. M. in. z a p o c z ą t k o w a n o [podkreśl. M. D.] periodyczne spotkania dyrekcji z pracownikami, poświęcone analizie sprawozdań za upływający okres oraz zapoznaniu ogółu z planami na okres następny, a także aktualnym problemom Biblioteki. Podobnym celom służyły zebrania dyrekcji z kierownikami działów” (s. 123).

Nasuwa się tu refleksja, że omawiana część jubileuszowego wydawnictwa Biblioteki Narodowej nosi znamię epoki, w której Księga powstała — epoki „propagandy sukcesu”.

Trudno jednak uznać za świadectwo sukcesu samą Księgę, zarówno jeśli chodzi o jej ogólną koncepcję, jak i redakcyjne opracowanie. O braku przemyślanej, jednolitej koncepcji Księgi była już mowa wyżej, z powołaniem się na recenzję Z. Gacy-Dąbrowskiej. W uzupełnieniu zawartych tam uwag dotyczących merytorycznej strony Księgi należy stwierdzić brak szerszej informacji o działalności Rady Naukowej Biblioteki.

O niestarannym opracowaniu redakcyjnym świadczą m. in. takie sprawy, jak niejednolite rozwiązania dotyczące dokumentacji źródeł (podawanie lub brak przypisów przy poszczególnych rozdziałach), niejasne kryteria stosowane przy doborze materiałów do zestawień bibliograficznych, brak wykazu wydawnictw Biblioteki, brak indeksów, liczne, niekiedy rażące błędy (np. „Irina Szwandorówna” zamiast: „Szwandorówna”, s. 71; „dane statystyczne o wypożyczalniach międzynarodowych” zamiast: „wypożyczeniach”, s. 82; „sieci centralnych bibliotek fachowych” zamiast: „specjalnych”, s. 234; „oprac. przez L. Dobrzyckiego” zamiast: „L. Dobroszyckiego”, s. 239).

Wszystko to sprawia, że wydawnictwo jubileuszowe 50 lat *Biblioteki Narodowej* nie dorównuje spójnością koncepcji i poziomem opublikowanemu w 1958 r. (w nakładzie 2000 egz.) pod redakcją Bogdana Horodyskiego sprawozdaniu z działalności Biblioteki w l. 1945-1956.

Należy żałować, że z okazji 50-lecia BN nie ukazała się rzetelnie opracowana i udokumentowana historia Biblioteki. Omawiana tu publikacja, wydana w niskim nakładzie (750 egz.) i rozprowadzana w zam-

² Za zainteresowanych bliżej wyjaśnieniem tych kwestii odsyłam do sprawozdań i materiałów Podsekcji Informacji i Dokumentacji Naukowej II Kongresu nauk. polskiej w *Przebiegu Bibliotecznym* 1972 (s. 305-307) i 1973 (s. 195-198, 241-328, 477-485).

knięciem kręgu osób i instytucji, nosi wszelkie cechy wydawnictwa „na prawach rękopisu”, które — wg charakterystyki podanej w *Encyklopedii współczesnego bibliotekarstwa polskiego* — ukazuje się w formie, której autor (wydawca) nie uznał jeszcze za ostateczną, jest przeznaczone dla ograniczonego kręgu użytkowników i rozpowszechniane poza handlem księgarskim. Czy jednak trud i koszty poniesione przy wydaniu Księgi jubileuszowej BN w takiej postaci nie są niewspółmiernie duże w zestawieniu z osiągniętymi efektami?

Przechodzę z kolei do ogólniejszych uwag na temat Biblioteki Narodowej, nawiązując do poświęconego jej zeszytu *Przeglądu Bibliotecznego*.

Ustawa o bibliotekach z 1968 r. i oparty na niej nowy statut Biblioteki (1969) potwierdziły jej centralną pozycję w ogólnokrajowej sieci bibliotecznej, a *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.* poświęcił wiele miejsca omówieniu licznych zadań Biblioteki Narodowej, przewidując m. in., że „rozwinie [ona] lub podejmie nowe prace na rzecz innych bibliotek polskich” (s. 102). Toteż środowisko zawodowe oczekiwało od centralnej biblioteki państwa realizacji wielu prac o charakterze organizacyjnym i metodycznym, ważnych dla rozwoju bibliotekarstwa polskiego. Niewspółmierność tych oczekiwań z dotychczasowymi efektami działalności Biblioteki Narodowej została najdobitniej zaakcentowana w artykule A. Romańskiej pt. *Centralna biblioteka państwa a najpilniejsze potrzeby bibliotekarstwa krajowego* (*Prz. Bibl.* 1984 z. 3/4 s. 403-415).

Jeżeli nawet nie wszystkie wysunięte w tym artykule pod adresem BN postulaty uznamy za uzasadnione, to jednak trudno odmówić słuszności generalnemu wnioskowi Autorki o potrzebie „aktywizacji funkcji Biblioteki Narodowej jako centralnej biblioteki państwa, z reorientacją jej działań na potrzeby bibliotekarstwa krajowego” (s. 414).

Trudno też stwierdzić — nawet uwzględniając oczywiste trudności BN (o czym będzie jeszcze mowa) — że nie miała ona możliwości realizacji pewnych zadań, np. kontynuowania rozpoczętych w swoim czasie prac w zakresie normalizacji bibliotekarskiej, podjęcia prac nad instrukcją katalogowania, czy usprawnienia działań związanych z centralnymi katalogami piśmiennictwa zagranicznego³. Nie podjęła też BN w dostatecznej mierze starań o realizację koncepcji Narodowego Zasobu Bibliotecznego, jak również — zadań przypadających jej w ramach SINTO jako centralnej bibliotece w zakresie informacji naukowej, nauki o książce, bibliotekoznawstwa i archiwistyki.

Rozważając sytuację Biblioteki Narodowej w 20-leciu 1962-1982, trzeba wziąć pod uwagę pewne okoliczności, które ograniczały możliwości jej rozwoju. Poza znanymi powszechnie trudnościami wynikają-

³ Dlaczego np. nie pomyślano w odpowiednim czasie o nowelizacji zarządzenia ministra kultury i sztuki z 1957 r. w sprawie ck wydawnictw zagranicznych, które — jak pisze D. Rymsza-Zalewska (*Prz. Bibl.* 1984 3/4, s. 323-324) „zdezaktualizowało się od czasu wprowadzenia w BN automatyzacji” (tj. od 1971 r.)?

cymi z braku własnego gmachu (którego budowa — wbrew planom i oczekiwaniom — posuwała się nader wolno) Biblioteka przeżywała w tych latach widoczny regres, jeśli chodzi o stan jakościowy personelu. W 1965 r. zmarł Bogdan Horodyski, od 1962 r. zastępca dyrektora do spraw Książnicy, odeszli na emeryturę tacy wybitni specjaliści, jak A. Gryczowa, H. Hleb-Koszańska, J. Czerniatowiczowa, M. Czarnowska, J. Pelcowa. Z innych przyczyn opuściło Bibliotekę w tym czasie wielu wartościowych pracowników: K. Remerowa, H. Chamerska, Z. Daszkowski, H. Sawoniak, M. Lenartowicz i in. Brak było w Bibliotece tego klimatu dobrej współpracy i zaufania, jaki cechował wcześniejszy okres powojenny. Nie zawsze respektowane były fachowe kompetencje i opinie odpowiedzialnych pracowników (o czym świadczy np. artykuł K. Zawadzkiego w *Przeglądzie Bibliotecznym*, s. 343-356).

Nie było też — i nie ma — w Bibliotece korzystnych warunków do prowadzenia prac naukowych w zakresie bibliotekoznawstwa i dyscyplin pokrewnych, co należy do statutowych obowiązków BN. Szczupłość personelu naukowego (42 pracowników naukowo-badawczych, w tym 3 samodzielnych pracowników nauki), skromny plan prac badawczych — to stan nie odpowiadający randze pierwszej w kraju biblioteki naukowej. Według J. Kołodziejkiej powodem tego stanu rzeczy są m. in.: „niejasny status Biblioteki Narodowej jako instytucji naukowej, a w związku z tym niejednoznacznie i rozmaicie traktowany status pracownika naukowego w różnych działach i zakładach Biblioteki (...); brak bodźców ze strony dyrekcji BN oraz Rady Naukowej do podejmowania inicjatyw badawczych” (*Prz. Bibl.* 1984 z. 3/4 s. 304). Należałoby dodać, że potrzebne są tu również doping i zachęta ze strony kierowników działów i zakładów.

W wypowiedziach na temat działalności Biblioteki Narodowej i jej zadań w stosunku do bibliotekarstwa krajowego wyrażana jest opinia np. A. Romańskiej, że realizacji tych zadań nie sprzyja usytuowanie Biblioteki w resorcie kultury i sztuki (*Prz. Bibl.* 1984 z. 3/4 s. 404, 414). Nie jest to nowe stwierdzenie. Była o tym już mowa przed kilkunastu laty — w związku z przygotowaniem materiałów na II Kongres nauki polskiej przez Podsekcję Informacji i Dokumentacji Naukowej Kongresu. W opracowaniu przedstawiającym problemy i warunki rozwoju informacji naukowej w Polsce znalazł się następujący ustęp: „Oddzielny problem stanowi sprawa zapewnienia Bibliotece Narodowej odpowiedniej pozycji w strukturze organizacyjnej nauki. Biblioteka Narodowa powinna być włączona do resortu nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, ponieważ dotychczasowe usytuowanie w resorcie kultury i sztuki nie gwarantuje efektywnej realizacji zadań przypadających Bibliotece w ramach ogólnokrajowego systemu informacji naukowej”⁴.

⁴ M. Dembowska: *Informacja i dokumentacja naukowa w Polsce. Rozwój, stan obecny i perspektywy*. Warszawa: Biblioteka PAN w Warszawie 1973, s. 23.

Należałoby oczekiwać, że konsekwencją przeniesienia BN do resortu nauki byłoby podniesienie rangi Biblioteki jako placówki naukowej, stworzenie możliwości rozwoju prac badawczych w samej BN oraz ułatwienie współpracy w tym zakresie z innymi bibliotekami naukowymi, a także z akademickimi instytutami i zakładami bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Byłoby też pożądane, aby ugruntowany już w bibliotekach szkół wyższych zwyczaj powoływania fachowych dyrektorów w drodze konkursów zastosować również do Biblioteki Narodowej.

Rozważając sprawę rozwoju BN, jej osiągnięcia i braki w realizacji zadań statutowych nie sposób abstrahować od ogólnej sytuacji Biblioteki w różnych okresach jej dziejów. Pomyślny rozwój BN jest uzależniony nie tylko od warunków natury materialnej (lokal, wyposażenie, środki finansowe), lecz również — i to w zasadniczej mierze — od czynników niematerialnych. Są to przede wszystkim: status formalno-prawny Biblioteki, kwalifikacje i aspiracje jej pracowników, osobowość i kompetencje dyrektora.

Do przyszłego badacza dziejów Biblioteki Narodowej należeć będzie odpowiedź na pytanie, jak kształtowały się te warunki w poszczególnych okresach życia Biblioteki i jak to rzutowało na rozwój jej działalności, a w konsekwencji — na jej pozycję w bibliotekarstwie polskim.

JANINA PELCOWA

• PARĘ PRZYCZYNNÓW DO METODYKI BIBLIOGRAFII
ZAWARTOŚCI CZASOPISMA
NA MARGINESIE PEWNEJ RECENZJI

Lektura recenzji pt. *O Bibliografii zawartości „Przeglądu Bibliotecznego” 1927-1976*, której Autorem jest Czesław Gutry¹, zawierającej szczegółowe wskazówki traktowania nazw autorów w bibliografiach tego typu, a nawet w bibliografiach w ogólności, skłania do podjęcia tego tematu w nieco szerszym aspekcie, tzn. do rozważenia wybranych zagadnień metodycznych, dotyczących pracy nad bibliografią zawartości czasopisma naukowego.

Przed podjęciem pracy należy zastanowić się, czy wybrane do bibliografowania czasopismo na to zasługuje. Konieczność takiej oceny jest uzasadniona wielką liczbą czasopism wydawanych w Polsce zarówno w przeszłości, jak i obecnie, liczbą uniemożliwiającą uwzględnienie ich wszystkich. Tak więc wybór, i to w miarę trafny, jest konieczny.

¹ *O Bibliografii zawartości „Przeglądu Bibliotecznego” 1927-1976. Hasła osobowe — rozwiązywanie autorstwa.* — Rec. Cz. Gutry. „*Stud. Źródłozn.*” 1981 T. 26 s. 196-203.

Jak wskazuje analiza bibliografii zawartości czasopism², przedmiotem bibliografii tego typu były głównie czasopisma naukowe z rozmaitych dziedzin wiedzy i techniki, a także czasopisma społeczno-kulturalne, literackie, artystyczne, administracyjne, wojskowe, wyznaniowe, regionalne itd. Oczywiście, pożądane jest, aby autor projektowanej bibliografii opracowywał czasopismo z zakresu swojej specjalności. Przyda mu się to zwłaszcza przy obmyślaniu układu bibliografii.

Drugim etapem pracy jest z g r o m a d z e n i e m a t e r i a ł ó w, a więc opis poszczególnych pozycji czasopisma. Tu z kolei należy zastanowić się, czy umieścić w bibliografii wszystkie pozycje, czy też poddać je selekcji. Zależy to m. in. od tego, czy czasopismo przestało już się ukazywać, czy też opracowuje się zawartość określonych roczników czasopisma bieżącego. Tu można powołać się na zdanie Stefani Skwirowskiej, długoletniej kierowniczkii Zakładu Bibliografii Zawartości Czasopism w Bibliotece Narodowej, która stwierdza: „Wydaje się, że kompletność nie podlega dyskusji przy opracowywaniu czasopism zwłaszcza do pierwszej połowy XIX stulecia, ich zawartość stanowi bowiem cenne źródło poznania ówczesnej epoki i piśmiennictwa wówczas jeszcze nielicznego. Podobne stanowisko trzeba zająć przy bibliografowaniu niektórych czasopism specjalnych, jak np. czasopism podziemnych z okresu okupacji hitlerowskiej, w której nawet drobne wiadomości stanowią dla historyka cenne przekazy źródłowe, a także — gdy w grę wchodzi czasopisma trudne do skompletowania. Problem selekcji materiałów występuje w czasopismach nowszych o obfitej treści”³.

W czasopiśmie występują zazwyczaj różnorodne materiały: artykuły; recenzje i przeglądy piśmiennictwa na określony temat; sprawozdania ze zjazdów, konferencji itp., a także z działalności różnych instytucji i organizacji, również z różnych uroczystości, wystaw i innych imprez; materiały dotyczące poszczególnych osób (np. jubileusze, nekrologi) lub ich zespołów; kronika zawierająca mnóstwo aktualnych, drobnych, ale czasem bardzo istotnych informacji; listy do redakcji itp. Zachodzi pytanie, które z tych materiałów nie zasługują na umieszczenie w bibliografii. W szczególności dyskusyjna jest sprawa, czy i w jakiej formie umieszczać w bibliografii kronikę:

- czy uwzględniać wszystkie informacje w niej zawarte,
 - czy tylko niektóre,
 - czy może podawać wyłącznie jej tytuł (*Kronika*) i lokalizację.
- Argumenty przeciwko pierwszemu rozwiązaniu:
- zawarte w kronice liczne informacje mogą zaciemnić obraz całości,
 - często są one mało istotne.

² Cz. Gutry: *Bibliografia scalonych spisów zawartości czasopism*. Wrocław 1953; — *Bibliografia scalonych spisów zawartości czasopism. Kontynuacja (1953-1962) i uzupełnienia*. „Rocz. Bibl.” 1962 T. 6 z. 3/4 s. 217-306; — *Toż za lata 1963-1965*. Współudz.: A. Paszkowska. *Tamże* 1965 T. 9 z. 3/4 s. 387-420.

³ S. Skwirowska: *Bibliografia zawartości czasopisma*. W: *Metodyka bibliograficzna*. Warszawa 1963 s. 346.

Na pierwszy argument powołują się autorki *Bibliografii zawartości „Nauki Polskiej” 1953-1978*⁴, rezygnując z bibliografowania działu *Kronika*; również Autor recenzji występuje przeciw uwzględnianiu drobnych materiałów, gdyż wprowadzają one „swoistą dysproporcję ważności” (s. 203).

Natomiast zupełnym nieporozumieniem wydaje się propozycja (na tej samej stronicy), żeby — nie umieszczając ich w głównym zrębie bibliografii — podawać je w indeksie przedmiotowym: indeks zawiera przecież — zgodnie ze swą definicją — „pozycje indeksowe wykazujące materiał zawarty w głównym zrębie bibliografii”⁵, nie może więc obejmować żadnych materiałów, nie występujących w zrębie głównym.

Za uwzględnianiem w bibliografii drobnych pozycji przemawia fakt, że niektóre z nich zawierają ważne informacje, np. o zjeździe, o którym brak w czasopiśmie obszerniejszego sprawozdania.

Może zastosować wyjście pośrednie: selekcję materiałów z działu *Kronika*?

Opisy bibliograficzne należy sporządzać zgodnie z obowiązującymi normami. W *Bibliografii* są one zgodne z obowiązującą wówczas normą PN-73/N-01152 *Opis bibliograficzny*, która po 20 latach zastąpiła normę PN/N-01152 o tym samym tytule. W tej sytuacji niezrozumiałe jest twierdzenie Autora recenzji: „Parokrotnie zmieniane normy, przy braku norm tymczasowych, po których można by podjąć publiczną dyskusję, nie zachęcają bibliografów do wprowadzania zmian, a niekiedy budzą zdecydowany sprzeciw” (s. 202). Pierwszym elementem opisu jest nazwa autora (indywidualnego bądź korporatywnego) lub pierwszy wyraz tytułu. Żaden inny element nie może tu figurować. Wyrazy występujące w *Bibliografii zawartości „Przeglądu Bibliotecznego” 1927-1976* (w dalszym ciągu zwanej *Bibliografią*), które Cz. Gutry mylnie przyjął za tematy (hasła przedmiotowe), np. Jubileusze, Odznaczenia, Z ruchu służbowego, są w rzeczywistości pierwszymi wyrazami tytułów. Obszerniej jest o tym mowa we *Wstępie do Bibliografii* (s. 12).

Pierwszy wyraz tytułu (obok nazwy autora) jako początkowy element opisu został przyjęty ogólnie — w skali światowej — zarówno w normach opisu, jak i we wszystkich odmianach ISBD, a także w narodowych przepisach katalogowania. Dlatego parokrotnie proponowane przez Autora rozwiązanie (s. 196-197) — hasło przedmiotowe jako m. in. pierwszy element opisu, a więc temat sformułowany przez autora bibliografii bądź wyraz główny zaczerpnięty z tytułu utworu — ma wprawdzie tradycję sięgającą Karola Estreichera seniora i tzw. *Instrukcji pruskich*, ale obecnie jest już nie do przyjęcia. Zresztą, już w następnym zdaniu Autor recenzji wycofuje się, ograniczając swoją propozycję do drobnych artykułów, a większe prace zalecając opisywać pod pierwszym wyrazem tytułu.

⁴ *Bibliografia zawartości „Nauki Polskiej” 1953-1978* (R. 1-26). Oprac. zespół: J. Majewska-Tronowicz (i in.). Wrocław 1981.

⁵ Por. PN-73/N-01159 *Indeksy do bibliografii* p. 1.2.1.

W sumie, cały ustęp wydaje się zbędny, bo walczy o sprawę, która już dawno została rozstrzygnięta, a nadto stanowisko Autora recenzji jest niejasne.

Rację ma on natomiast, kiedy twierdzi, że jako pierwszy element opisu najlepsza jest nazwa autora. Taka jest też tendencja obecna: na początku opisu można umieszczać nie tylko trzech, ale i większą liczbę autorów (por. PN-79/N-01222.7 p. 3.3 przykład 7 — 6 autorów), a także nazwy redaktorów i edytorów (por. brytyjska norma BS 1629: 1976).

W materiałach zamieszczanych w czasopismach często spotkać można pozycje, w których po tytule, od którego zaczyna się opis, występuje oznaczenie: „Opracował(a) ...” Zachodzi pytanie, czy przytoczoną nazwę traktować jako nazwę autora i umieszczać ją na początku opisu, czy też jako nazwę współtwórcy podawać ją dopiero po tytule. Recenzent myli hasło (decydujące o umiejscowieniu pozycji w zbiorze) i pierwszy element opisu. Nie zwrócił uwagi na to, że w normach opisu bibliograficznego termin „hasło” w ogóle nie występuje, gdyż jest związany z układem bibliografii, a nie z opisem dokumentu. Pisząc o hasle Autor recenzji ma na myśli pierwszy element opisu, który w tej *Bibliografii* nie stanowi hasła (o układzie w obrębie poddziałów decyduje przede wszystkim data publikacji, rzadziej — hasło przedmiotowe, wyróżnione w opisie spacją lub dodane w formie nagłówka). Tak więc większość uwag Cz. Gutrego odnosi się do podawania nazwy autora na początku opisu, a nie do hasła. Problem, kogo można uznać za autora, jest szczegółowo omówiony w przepisach katalogowania, np. J. Grycza i W. Borkowskiej, §§ 34–49. W świetle tych przepisów wyraz „opracował(a)” nie decyduje o tym, czy osoba opracowująca jest autorem, czy nie.

Innym zagadnieniem wymagającym jednolitego rozwiązania jest wybór postaci nazwiska autora, jeśli w różnych okresach używał on różnych jego form. Ta sprawa została rozstrzygnięta m. in. w normie PN-73/N-01152 p. 4.1.4: przyjmuje się formę ostatnią, umieszczając ją ewentualnie w nawiasach kwadratowych, a wszelkie inne formy podaje się: a) w adnotacji, b) w indeksie jako odsyłacze do formy przyjętej.

Autor recenzji zarzuca ograniczenie się w *Bibliografii* do podawania tylko inicjału imienia, podczas gdy konieczne jest przytaczanie go w całości. Za pierwszym rozwiązaniem przemawia chęć zaoszczędzenia miejsca, za drugim — wygoda użytkownika. Ale czy zajrzenie do indeksu, który podaje całe imiona, jest tak wielką fatygą? A argument Cz. Gutrego o możliwości pomyłek w razie dwu form imienia (Franciszek — Franz, s. 196) upada wobec faktu, że w indeksie powinny być przytaczane obie formy. Ta sama zasada dotyczy nazwisk, np.: hasło *Wierczyński Stefan Vrtel-* (*Wierczyński S.*) i odsyłacz *Vrtel-Wierczyński Stefan* zob. *Wierczyński Stefan Vrtel-*; *Handelsman (Handelsmanówna) Helena* — tu podano w nawiasach formę stale przez autorkę używaną, chociaż nie występuje w *Bibliografii*.

Nazwisko i inicjał imienia to — wbrew twierdzeniu Autora recenzji (s. 196) — jednak nazwa autora. W PN-73/N-01152 p. 4.1.2. imię i inicjał imienia są traktowane równorzędnie.

Cz. Gutry kwestionuje również użycie myślnika dla oznaczania nazwy autora przy jego drugiej lub dalszych pozycjach twierząc, że a) „nie można wtedy ustalić, czy autor jest wymieniony w czasopiśmie, czy też jego miano wprowadzili dopiero bibliografowie” (s. 196); b) „bibliografie mogą służyć jako materiał do naklejania w kartotekach” (s. 198), wobec czego nazwa autora musi figurować w każdym opisie.

I ten zarzut jest nieistotny. Ad a) Jeśli któraś z następných pozycji jest wydana pod nazwą autora inną niż ta, która figuruje w pierwszej pozycji, fakt ten jest notowany w adnotacji. Taki wypadek przedstawiają poz. 322 i 323; w pierwszej znajduje się nazwa autora: *Łysakowski A.*, w drugiej — po tytule: *[Przez] A. Ł.* Szkoda, że Autor recenzji nie odnalazł tych pozycji; nie stawiałby wówczas zarzutu w formie ogólnej, a najwyżej mógłby ewentualnie oskarżyć autorki *Bibliografii* o niedokładność w konkretnych przypadkach. Ad b) Takie wypadki są chyba w *Bibliografii* bardzo rzadkie; nazwiska można wtedy dopisać.

Propozycja Autora recenzji umieszczania krótkich not biograficznych w indeksie autorskim lub — w układzie alfabetycznym — przed pierwszą pozycją każdego autora (s. 203) jest nęcąca, lecz mało realna. Rozróżnianie dwóch autorów o identycznych nazwach osiąga się prościej: przez podawanie w indeksie autorskim ich ścisłych specjalności lub dat biograficznych⁶.

Nieścisłe jest twierdzenie Cz. Gutrego dotyczące interpunkcji: „dotychczas hasło autorskie wyodrębniało się od reszty tytułatury dwukropkiem” (s. 202). Norma PN-73/N-01152 nie zawiera wprawdzie żadnego postanowienia na ten temat, ale w przykładach (w p. 3.1.1 i 3.3), które stanowią ważne wskazówki rozwiązywania trudności, znajdują się po pierwszym elemencie opisu: dwukropek — po całym imieniu bądź po ostatnim wyrazie nazwy autora korporatywnego, kropka — po inicjale imienia. Takie samo rozwiązanie znajduje się zresztą i w PN-79/N-01222. 07, również w p. 3.1.1 i 3.3⁷. Tak więc interpunkcja zastosowana w *Bibliografii* jest zgodna z obowiązującymi normami. Dwukropek po inicjale imienia występuje w niej tylko po nawiasie kwadratowym, w który jest ewentualnie ujęta nazwa autora. Brak jego w tych wypadkach to błąd korektorski.

Jeszcze jeden zarzut Autora recenzji dotyczy lokalizacji nazw autorów. Odpowiednia cytata brzmi: „W Bibl. autorzy znajdują się na początku opisu jako hasło między tytułem a cytata wydawniczą oraz w adnotacji. Nie ułatwia to korzystania z Bibl.” (s. 203).

⁶ Tamże, p. 3.1.4.

⁷ Norma ta dopuszcza zresztą różnorodne rozwiązania w zakresie interpunkcji, stąd również — rzadziej występujące — dwukropki po inicjalach imion.

W tej postaci przytoczony ustęp jest niezrozumiały; prawdopodobnie został opuszczony przecinek między wyrazami „hasło” i „między”. Teraz zarzut staje się jasny: nazwy autorów są niepotrzebnie umieszczane aż w 3 miejscach opisu. Jednakże taka metoda ma swe usprawiedliwienie w różnorodności sytuacji, w jakich znajdują się autorzy materiałów zamieszczanych w czasopismach. Tak więc nazwa osobowa figuruje:

1) na początku opisu — jeśli dana osoba jest twórcą tekstu;
 2) po tytule — jeśli jest traktowana tylko jako współtwórca;
 3) po opisie dzieła recenzowanego, myślniku i skrócie: Rec. — jeśli jest recenzentem;

4) na początku pierwszego lub dalszych opisów — jeśli jest to pozycja zbiorowa, zwłaszcza — ale nie tylko — w adnotacjach zawartościowych.

W pierwszym i czwartym wypadku nazwiska autorów są złożone wersalikami.

Wydaje się, że te zasady — zresztą dość powszechnie przyjęte — nie są trudne do uchwycenia, nawet przy niezbyt dokładnym przeglądaniu *Bibliografii*.

Na marginesie formy i lokalizacji nazw autorów można jeszcze zasignalizować propozycję Cz. Gutrego uwzględniania w opisach konferencji, sympozjów itp. nie tylko nazw autorów referatów, ale i nazw osób biorących udział w dyskusjach (s. 198). Sprawa jest sporna: podanie samego nazwiska bez sformułowania tematu przemówienia nie wydaje się celowe, a przytoczenie tematyki wszystkich głosów w dyskusji zabrałoby zbyt wiele miejsca. Toteż w *Bibliografii* zrezygnowano z tego zabiegu. Ale np. we wspomnianej już *Bibliografii zawartości „Nauki Polskiej”* podano nazwiska osób uczestniczących w dyskusjach. Według S. Skwirowskiej „nie należy ograniczać się do kilku pierwszych autorów, a trzeba wymienić kolejno wszystkich, ponieważ bardzo często dalsze głosy w dyskusji są dużo ciekawsze niż pierwsze”⁸.

Z lokalizacją w opisie nazw autorów wiąże się zagadnienie lokalizacji pseudonimów, kryptonimów i kryptogramów. Według PN-73/N-01152 p. 4.1.3 na początku opisu umieszcza się:

— właściwe nazwy autorów ustalone przez bibliografów, także w wypadku prac anonimowych;

— pseudonimy nie rozwiązane lub bardziej znane od nazwy właściwej, którą umieszcza się wtedy na drugim miejscu w nawiasach.

Inne nazwy danego autora (rozwiązane pseudonimy, kryptonimy) figurują po tytule; opis dokumentu zaczyna się od pierwszego wyrazu tytułu.

Z tymi postanowieniami normy nie zgadza się Autor recenzji; wolałby on widzieć wszystkie formy autorstwa ukrytego od razu po nazwach właściwych — w razie ich ustalenia, a na początku opisu, gdy takiego

⁸ S. Skwirowska: *Bibliografia zawartości ...* s. 349.

ustalenia brak (s. 203). Taka była metoda Karola Estreichera seniora, a także postanowienia PN/N-01152 *Przepisy bibliograficzne. Opis zasadniczy w bibliografii bieżącej dziedzin lub zagadnień* z 1952 r., p. 4.1.2.2. Zmieniono je w normie z 1973 r. w celu dostosowania postanowień naszej normy do będącego już wówczas w opracowaniu ISBD(M), w którym każde oznaczenie odpowiedzialności jest umieszczane po tytule.

Słusznie stwierdza Cz. Gutry, że kryptonimy powinny być podawane bez żadnych zmian, wytykając przy tym 3 błędy popełnione w *Bibliografii*.

Interesujące jest zagadnienie r o z w i ą z y w a n i a k r y p t o n i m ó w, omówione obszernie na s. 197-198. Autor recenzji stoi na stanowisku, że — skoro znajdzie się jakieś rozwiązanie, choćby niepewne — należy je podać, z przytoczeniem uzasadnienia, m. in. z podaniem źródła ustalenia nazwy właściwej (s. 198). W *Bibliografii* nie rozwiązano 18 kryptonimów; dla jedenastu Cz. Gutry ustalił nazwy właściwe. Np. kryptonim jm (s. 197 poz. 2765) rozwiązał on jako należący do Jana Muszkowskiego, a to na podstawie bibliografii prac tego autora, opracowanej przez Irenę Treichel i Hannę Tadeusiewicz. Nazwiska autorek są tu rękojmnią prawdziwości rozwiązania, można je zatem przyjąć z całą pewnością. Natomiast ustalenie autorstwa na podstawie zgodności inicjałów z danym imieniem i nazwiskiem (np. W. S. — Witold Stankiewicz) i zainteresowań tematycznych (poz. 2076) wydaje się ryzykowne. Tak więc pozostaje kwestią sporną granica, na której należy się zatrzymać przy podawaniu niepewnych rozwiązań kryptonimów.

Natomiast bardzo instruktywne są informacje Autora recenzji o zastosowanych przez niego sposobach wyszukiwania rozwiązań kryptonimów, m. in. potwierdzenie autorstwa przez „zbieżność inicjałów z nazwą domniemanego autora, przez znajomość zainteresowań tematycznych, znajomość życiorysu i literatury o autorze, przez wykorzystanie spisów treści (...) wreszcie przez poprzednie bibliografie zawartości. Bardzo ważny materiał znajduje się w bibliografiach osobowych (...). Nie wykorzystano materiałów archiwalnych, a mianowicie redakcyjnych i administracyjnych, a także informacji żywych ludzi: redaktorów, sekretarzy redakcji i samych autorów (...). Dopiero zgodność kilku niezależnych od siebie źródeł może stanowić podstawę do ustaleń” (s. 198).

W związku z postulatem Recenzenta dotyczącym ustalania właściwych nazw osób ukrywających się pod różnymi nazwami trzeba podkreślić, że w stosunku do osób żyjących należy w tym względzie postępować ostrożnie: nie ujawniać ich nazwisk bez porozumienia z nimi, gdyż z różnych przyczyn autor może sobie nie życzyć rozwiązania swego pseudonimu czy kryptonimu.

Następnym elementem opisu jest t y t u ł. Tu obowiązuje jego ścisły, dokładny odpis. Zbyt długi tytuł można skracać, nie pomijając jednak jego pierwszych wyrazów; opuszczenia zaznacza się wielokropkiem. Po

tytule podaje się ewentualnie autorstwo, także autorstwo ukryte, o czym była już mowa.

Po tytule następuje *cytata wydawnicza*. Składają się na nią: tytuł czasopisma, data nominalna (rok, za który lub na który rocznik został wydany), numer tomu, numer zeszytu, stronice zajęte przez opisywaną pozycję (wg PN-73/N-01152 p. 3.3.). W wypadku bibliografowania zawartości jednego czasopisma odpada podawanie jego tytułu. Z dwóch odpowiadających sobie elementów — daty nominalnej i numeru tomu — wybrano dla *Bibliografii* pierwszy jako zazwyczaj przez użytkowników najczęściej zapamiętywany. Numer zeszytu znajduje się w nawiasach; opuszczono skrót „s”. Argument Autora recenzji za pozostawieniem zarówno daty nominalnej, jak i numeru tomu jest motywowany tym, że ma to „zabezpieczyć korektę w razie zmyłonego podania jednego z elementów” (s. 203). Nie wydaje się on jednak przekonywający: jak rozpoznać, który z tych elementów jest prawdziwy? Tak czy inaczej, trzeba sprawdzać błąd w 2-3 rocznikach.

Nie zgadza się także Cz. Gutry z poprzedzaniem cytaty wydawniczej przez przecinek; sądzi on, że lepsza byłaby tu kropka (s. 203). Otóż przecinek został użyty, dlatego, że bezpośrednio sąsiedztwo kropki z liczbą wyrażoną cyframi wydawało się niefortunne, przecinek natomiast nie jest w tej sytuacji rażący. Oczywiście, taką nietypową interpunkcję należało zasygnalizować we *Wstępie*. Zrobiono to na s. 14; może trzeba było omówić ten zabieg obszerniej. Ponieważ jednak stosowanie przecinka po tytule jest niezgodne z normą opisu, która przewiduje tu kropkę, rację należy przyznać Autorowi recenzji.

Dość zabawny jest zarzut dotyczący oznaczania w opisie roczników *Przeglądu Bibliotecznego* liczby stron nie objętych paginacją. Zgodnie z p. 9.1.2 normy PN-73/N-01152 i z zasadami międzynarodowymi, jest ona podawana w nawiasach kwadratowych, a nie — jak obrazowo opisuje Cz. Gutry — „w nawiasach składających się z linii pionowej, zakończonych z obu stron krótkimi kreskami pod kątem rozwartym” (s. 203). Skąd wziął się ten „kąć rozwarty”?

Ostatnim elementem opisu są *adnotacje*. W *Bibliografii* nie są one liczne. Dotyczą najczęściej autorstwa, wyjaśniają niezbyt jasny tytuł, podają szczegóły zawartości artykułu. Obszerne są tylko w opisach konferencji: zawierają m. in. nazwy autorów, tytuły i paginację poszczególnych referatów albo odsyłają do tych pozycji *Bibliografii*, w których te referaty zostały — ze względu na ich wagę — osobno opisane.

Z zagadnień związanych z opisem należałoby też poruszyć sprawę opisów wielokrotnych. Są one w bibliografiach, zwłaszcza o układzie systematycznym, konieczne, gdy w jednej pozycji są poruszane tematy należące do różnych poddziałów. Zazwyczaj taka pozycja powinna znaleźć się przede wszystkim w jednym określonym poddziale; np. w *Bibliografii* pozycja: Zieliński S. *Bibliografia czasopism polskich za granicą* —

w poddziale „Bibliografia wydawnictw ciągłych”. Jej drugi opis znalazł się w poddziale „Polonika zagraniczne”; ma on postać skróconą i odsyła do opisu podstawowego. We wspomnianej już *Bibliografii zawartości „Nauki Polskiej”* zastosowano inne rozwiązanie: oba opisy mają postać pełną i nie są ze sobą powiązane. Za pierwszą metodą przemawia konieczność oszczędzania miejsca, a także obecność odsyłacza wskazującego, do jakiego jeszcze poddziału bibliografii dana pozycja została przydzielona.

Sprawą dyskusyjną jest numerowanie opisów dodatkowych. W *Bibliografii* otrzymały one wprawdzie kolejne numery, ale zostały ujęte w nawiasy i nie znajdują odbicia w indeksach. Tak więc numeracja ich wydaje się zbędna, tym bardziej że zwiększa (pozornie) liczbę pozycji bibliografii. Opisy dodatkowe powinny być raczej traktowane jak odsyłacze, może nawet wyróżnione odrębną czcionką. Jeżeli jednak zachowuje się ich numerację, właściwą liczbę pozycji należy podawać we wstępie do bibliografii.

Na zakończenie tych może nieco zbyt długich rozważań nt. opisu materiałów w bibliografii zawartości czasopism trzeba jednak trochę miejsca poświęcić cennym uzupełnieniom, przedstawionym przez Cz. Gutrego w 5 tablicach, a mianowicie:

1) Omówione już rozwiązanie 11 kryptonimów, nie rozwiązanych w *Bibliografii* (s. 197);

2) Przypisanie autorstwa 49 pozycji — opisanych w *Bibliografii* jako anonimowe — Władysławowi Pocięse na podstawie bibliografii jego prac, opublikowanej przez Annę Jałbrzykowską w 1958 r. (s. 199);

3) Opis 16 pozycji anonimowych bądź opisanych pod kryptonimem, w których ustalenia autorstwa bądź brak, bądź zostało dokonane inaczej niż w innych źródłach (s. 200);

4) Opis 39 pozycji figurujących w *Bibliografii* jako anonimowe, których autorstwo należałoby — według Autora recenzji — ustalić (s. 201);

5) 8 pozycji, których opisy są według Cz. Gutrego nieprecyzyjne bądź opatrzone niewłaściwymi hasłami (s. 202).

O ile 4 pierwsze tablice nie budzą zastrzeżeń, o tyle piąta jest kontrowersyjna: z ogólnej liczby ośmiu tylko 3 zarzuty (niedokładny opis poz. 2619-20 autorstwa A. Bara oraz poz. 2560 dotyczącej K. Estreichera, a także zbyt ogólnikowy opis poz. 1629 — artykułu *Pokłosie wystaw bibliotecznych... 1951 r.*) są słuszne. Natomiast opis poz. 420 (*Zebranie delegatów kół Zw. B. i A. P.*) postulowany przez Cz. Gutrego wydaje się zbyt szczegółowy w stosunku do opisów innych — analogicznych — pozycji. Sprawa zasadnicza — to, że zebranie dotyczyło okresu 1938-1946 (a więc uwzględniło także sprawozdania okręgów lwowskiego i wileńskiego) — została w opisie uwidoczniiona. Poz. 268 i 1844, w których według Cz. Gutrego pierwszym elementem opisu powinny być nazwy autorów, zostały opisane pod tytułem, zgodnie z ogólną zasadą opisywania pod tytułem wszelkich sprawozdań urzędowych. Analogicznie — zgod-

nie z ogólną zasadą niepodawania głosów w dyskusji — nie zostały one przytoczone w poz. 623. Wanda Sokołowska nie jest autorką definicji najważniejszych terminów używanych w polskiej instrukcji katalogowania alfabetycznego (poz. 1535, a nie 1525), nie może więc figurować na początku opisu.

Jaki układ wybrać dla bibliografii zawartości czasopisma naukowego? Najcelowszy wydaje się układ rzeczowy — działowy lub systematyczny — pozwala on bowiem użytkownikowi na najszybsze odnalezienie pozycji interesujących go pod względem tematycznym. Układ działowy nadaje się dla czasopisma o niewielkiej ilości materiałów, nie potrzebujących rozczłonkowania na dalsze poddziały; układ systematyczny jest używany, gdy tematyka czasopisma jest bardziej rozbudowana. Ten typ układu jest stosowany obecnie dość powszechnie⁹.

Podział materiału w układzie systematycznym bywa zwykle zgodny z klasyfikacją danej nauki, jednakże mogą tu wystąpić odstępstwa, uwarunkowane ilością i treścią materiałów zawartych w czasopiśmie. W jeszcze większym stopniu zachodzi to zjawisko w podziałach pierwszego i dalszych stopni. W zaszeregowaniu poszczególnych pozycji do właściwych poddziałów zawsze obowiązuje zasada: zgodnie z ich treścią. Dotyczy ona nie tylko artykułów, ale także recenzji, sprawozdań, informacji zawartych w kronikach.

W obrębie ostatnich poddziałów najczęściej bywa stosowany układ chronologiczny (poczynając od materiałów najstarszych), odzwierciedlający rozwój danego zagadnienia. Czasem jednak korzystniejszy jest układ przedmiotowy, np. gdy chodzi o materiały biograficzne (szeregowanie według nazw osób), o jednorodne materiały dotyczące kilku miast czy krajów, różnych dyscyplin, różnych placówek jednej wielkiej instytucji, różnych instytucji. Wszystkie te możliwości znalazły swe odzwierciedlenie w *Bibliografii*.

W bibliografiach zawartości czasopisma można spotkać też układ chronologiczny¹⁰. Bibliografia staje się wówczas sumą spisów treści czasopisma: rocznego, miesięcznych, tygodniowych. Nie wydaje się to rozwiązaniem najszcześliwszym. Sytuację ratują indeksy: autorski, osobowy, rzeczowy, krzyżowy.

W czasopismach literackich bywają też stosowane układy: alfabetyczny i krzyżowy. Pierwszy pozwala skupić prace poszczególnych pisarzy, drugi przedstawia pod jednym nagłówkiem nie tylko prace danego autora, ale także piśmiennictwo o nim¹¹.

⁹ Por. *Bibliografia zawartości „Nauki Polskiej”* ... — K. Kowalczyk, A. Paszkowska: *Bibliografia zawartości „Życie Nauki” 1946-1952*. Wrocław 1969. — F. Jalbrzykowska: *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Bibliografia zawartości za lata 1953-1968*. Współpraca: Z. Płuciennik, A. Paszkowska. Warszawa 1969. Por. też S. Skwirowska: *Bibliografia zawartości* ... s. 358.

¹⁰ H. Michałowicz, Cz. Gutry: *Roczniki Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk (1802-1830). Bibliografia zawartości*. Wrocław 1967. — W. Bogdany, K. Michałowski: *Ruch Muzyczny 1857-1862*. Kraków 1957. — A. Tauber-Ziółkowski: „Sztuka i Naród” Nr 1-[16]. *Bibliografia zawartości*. W: *Portrety twórców „Sztuki i Narodu”*. Warszawa 1983.

¹¹ Por. S. Skwirowska: *Bibliografia zawartości* ... s. 358, 359.

Najważniejszą zasadą przy opracowywaniu układu jest jego dostosowanie do charakteru materiałów zawartych w czasopiśmie.

Ważnym składnikiem bibliografii zawartości czasopisma naukowego są indeksy. Należy je opracowywać zgodnie ze wspomnianą już normą PN-73/N-01159 *Indeksy do bibliografii*. Najkorzystniejsze wydają się indeksy: autorski i — jeśli przyjęto układ systematyczny — przedmiotowy, zwany zwykle — zgodnie ze zwyczajami wydawniczymi — rzeczowym. W indeksie autorskim, pojmowanym szeroko, uwzględnia się nazwy zarówno autorów jak i współtwórców, a także komentatorów, recenzentów, redaktorów, edytorów itp. Różne rodzaje autorstwa zaznacza się odpowiednimi skrótami, np. *oprac.*, *rec.*, *red.*¹²

Indeks przedmiotowy może obejmować nie tylko tematy poszczególnych pozycji bibliografii, w razie potrzeby zaopatrzone określnikami, ale także nazwy instytucji i organizacji, krajów i miejscowości oraz osób cytowanych w bibliografii. Nazwy tych osób włączone do indeksu autorskiego przekształcają go w indeks nazw osobowych (osobowy). W indeksie przedmiotowym mogą też występować nagłówki działów i poddziałów, np. w *Bibliografii*: Bibliotekarstwo 1127-2200. Jak nazwy osób, tak i nazwy instytucji i organizacji oraz tytuły czasopism, zmieniające się z upływem czasu, wykazuje się zazwyczaj pod nazwą ostatnią, do której też sporządza się odsyłacze od nazw uprzednich.

Tu trzeba raz jeszcze wrócić do recenzji Cz. Gutrego. Stwierdza on: „Hasła [przedmiotowe] nie zawierają tytułatury, lecz tylko cytate wydawniczą i odsyłają wprost do czasopisma, podczas gdy te same hasła w indeksie przedmiotowym odsyłają do Bibl. Należałoby rozważyć zastosowanie w indeksie przedmiotowym odsyłaczy, tak do Bibl., jak i do Przegl. Bibl.” (s. 196). Pomijając omówioną już wyżej sprawę niewystępowania w *Bibliografii* haseł przedmiotowych, trzeba tu stwierdzić, że pozycje w *Bibliografii* nie „odsyłają” do *Przeglądu Bibliotecznego*, lecz zawierają ich cytate wydawniczą, tzn. lokalizację w tym czasopiśmie. Np. poz. „910. JUBILEUSZ Franciszka Pajączkowskiego, 1967 (1) 61” składa się z tytułu notatki (a nie „hasła przedmiotowego”) oraz skróconej cytaty wydawniczej. Propozycja Autora recenzji żeby cytate wydawniczą umieszczać również w indeksie przedmiotowym jest nierealna, nigdy i nigdzie nie praktykowana: indeksy do bibliografii zawartości czasopism mogą zawierać tylko i wyłącznie wskaźniki cyfrowe oznaczające poszczególne pozycje bibliografii, ale nigdy — materiały czasopisma.

Dodajmy też, że bezpośrednio po tytule indeksu zamieszcza się objaśnienia dotyczące jego zawartości, zasad szeregowania, wyróżnień graficznych, skrótów.

Jako ostatnią część składową bibliografii zawartości czasopisma należy wymienić wstęp (przedmowę), w której autor omawia zazwyczaj

¹² Zob. PN-73/N-01159 p. 3.1.3.

jej genezę oraz metodę jej opracowania, przede wszystkim układ bibliografii oraz zasady opisu.

Na zakończenie naszych rozważań, w których dużo miejsca poświęcono recenzji *Bibliografii* autorstwa Cz. Gutrego, stwierdzić trzeba, że recenzja ta zawiera wiele słusznych uwag i wskazówek, ale także wiele takich, na które niepodobna się zgodzić, gdyż nie uwzględniają najnowszych rozwiązań stosowanych obecnie w pracach bibliograficznych, a odwołują się do ustaleń dawniejszych, nawet XIX-wiecznych, i — co najważniejsze — nie uznają postanowień obowiązujących Polskich Norm.

Janina Pelcowa

CZESŁAW GUTRY

ODPOWIEDŹ RECENZENTA

W mojej odpowiedzi ustosunkowuję się do polemicznych uwag J. Pelcowej oraz do jej wypowiedzi, dotyczących spraw nie poruszonych przeze mnie w recenzji.

W związku z uwagami J. Pelcowej odnoszącymi się do kryteriów oceny, czy dla danego czasopisma warto sporządzać bibliografię jego zawartości (s. 40), należy podkreślić, że decyzja o zbibliografowaniu czasopisma powinna należeć do instytucji lub stowarzyszenia zajmującego się daną dziedziną wiedzy. Istnieją czasopisma wychodzące długi czas, o których zbibliografowaniu nikt nie myśli, choć nierzadko zasługują na przypomnienie.

Autorka *Paru przyczynków* ... nie uwzględniła okoliczności, że zbibliografowanie czasopisma wymaga niekiedy wielu zabiegów dla odtworzenia jego całości na podstawie zasobów różnych bibliotek. Takie samo postępowanie jest czasem także potrzebne w celu odtworzenia kompletów poszczególnych roczników (z uwzględnieniem wszystkich dodatków luźno dołączonych do rocznika, np. erraty, lub wydanych samoistnie), co wiąże się z koniecznością przekartkowania kilku egzemplarzy tego samego rocznika.

Czy sporządzając bibliografię zawartości czasopisma należy przeprowadzić selekcję materiałów w nim opublikowanych? Lepiej nie: za umieszczaniem w bibliografii drobnych pozycji przemawia nieuwzględnianie ich w bibliografiach dziedzin i zagadnień. Jest to więc materiał nie wykazywany gdzie indziej. Jeżeli jednak selekcja jest konieczna, należy ją indywidualizować, a nie opierać jej kryteriów na rozważaniach teoretycznych (s. 41-42).

Alternatywnym rozwiązaniem może być grupowanie drobnych pozycji: łącznie w odrębnym dziale zrzębu głównego lub w poddzia-

łach odpowiednich działów. Należy przy tym zrezygnować z pełnego opisu bibliograficznego i podawać tylko temat pozycji oraz cytate wydawniczą. Nie może mieć żadnego znaczenia fakt, że normy bibliograficzne nie przewidują takiego rozwiązania (s. 42-43).

Zaczynanie opisu od tematu w przypadku drobnych pozycji (np. z działu kronik lub materiałów sprawozdawczych) ogranicza rozmiary bibliografii, zapobiegając konieczności wprowadzania selekcji. Ta metoda opisu umożliwia ocenę danej pozycji z innego punktu widzenia i pozwala skracać tytuły. Na przykład przy opisywaniu sprawozdań wystarczy nazwa danej instytucji (traktowana jako temat), określenie „Sprawozdanie” i cytata wydawnicza. Nazwę autora podaje się wtedy w adnotacji.

Opisywanie pod tematem powinno być szerzej stosowane w bibliografii zawartości czasopisma, także dla wszelkich pozycji bezautorskich. Wysuwanie w takich przypadkach tytułu na początek opisu nic nie daje: w tego typu bibliografii tytuł nie spełnia takiej roli, jak w katalogu alfabetycznym, bo nie jest potrzebny do identyfikacji opisywanego materiału.

Na początek opisu należy wysuwać — o ile tylko to możliwe — nazwę autora indywidualnego lub korporatywnego. Nazwa ta powinna być tu podawana, niezależnie od jej umiejscowienia w opisywanym wydawnictwie. Nie ma także znaczenia określenie „opracował” poprzedzające tę nazwę: w potocznym rozumieniu wiąże się ono z autorstwem. To określenie może decydować o podaniu po tytule nazw osób spełniających inną rolę, np. autorów części dzieła (indeksów, aneksów, komentarza itp.).

Mimo wyjaśnień Autorki *Bibliografii* podtrzymuję moje zarzuty dotyczące skracania imienia autora w zrubie głównym do inicjału, a podawania go w całości w indeksie (s. 43). Jest to bardzo niewygodne dla użytkownika, zwłaszcza przy sprawdzaniu większej liczby pozycji. Ponadto przecież ważniejszy jest zapis w pozycji bibliograficznej niż w indeksie.

Podobnie interpunkcja po nazwie autora budzi nadal moje zastrzeżenia (s. 44). Wyrzekanie się dwukropka w tym miejscu może prowadzić do nieporozumień, ponieważ kropka stawiana po inicjale imienia lub po innym skrócie oznacza właśnie skrót, a nie zakończenie pierwszego elementu opisu.

Podtrzymuję mój zarzut, że używanie myślnika dla zastąpienia nazwy autora w dalszych jego pozycjach jest bardzo niewygodne dla użytkownika (s. 44). Zmusza to nieraz do szukania tej nazwy na poprzedniej stronie lub poprzednim łamie. Utrudnia także wykorzystywanie poszczególnych opisów wyciętych z bibliografii.

Noty biograficzne w polskich bibliografiach spotyka się rzadko a powinny być podawane przed pierwszym opisem pracy danego auto-

ra bądź w odrębnym dziale biograficznym (tak właśnie postąpiła R. Danysz-Fleszarowa w bibliografii zawartości *Pamiętnika Fizjograficznego*¹). Są one pomocne przy ustalaniu właściwego autorstwa, zwłaszcza w przypadku identycznych nazw autorów lub używania przez nich pseudonimów.

W cytacie wydawniczej należy podawać przede wszystkim datę nominalną. Ale w wielu przypadkach konieczne jest uwzględnianie także numeru rocznika lub tomu, np. dla czasopism o nie ustalonej periodyczności, przy błędnych oznaczeniach daty wydania, dla różnych czasopism o tych samych tytułach itp.

Moje poglądy na układy bibliografii są na ogół zbieżne z uwagami J. Pelcowej (s. 49) z jednym uzupełnieniem: uważam, że w bibliografiach zawartości pewnych czasopism (zwłaszcza starych druków) pożyteczny bywa układ chronologiczno-wydawniczy, ponieważ daje przegląd rozwoju wydawnictwa, co dla historyków różnych dziedzin nauki jest interesujące.

Przykładem podawania w indeksie osobowym wskaźników jednocześnie do bibliografii i do czasopisma jest bibliografia zawartości *Przeglądu Zachodniego*², wbrew twierdzeniu J. Pelcowej, że taka metoda „jest nierealna i nigdzie nie praktykowana” (s. 50).

Na koniec jeszcze jedna uwaga: normy bibliograficzne nie mogą krępować autora bibliografii. Pewne ich rozwiązania budzą sprzeciw, a uwagi zgłaszane w toku opiniowania projektów norm nie są brane pod uwagę.

Serdecznie dziękuję kol. mgrowi Tadeuszowi Burakowskiemu za pomoc w przygotowaniu tej odpowiedzi.

BARBARA BIEŃKOWSKA

W SPRAWIE POWOŁANIA KOMITETU NAUKI O KSIĄŻCE PRZY PAN¹

W porozumieniu ze środowiskiem bibliotekarzy i nauczycieli akademickich kierunków bibliotekoznawczych w Polsce zwracam się z uprzejmą prośbą o uwzględnienie problematyki księgoznawczej i bibliotekoznawczej w obradach zbliżającego się III Kongresu nauki polskiej.

Nauka o książce (księgoznawstwo) w najszerszym rozumieniu tego pojęcia od dawna ukształtowała się i wyemancypowała w nauce światowej jako odrębna dyscyplina wiedzy (knigowiedzenie — bibliotekowiedzenie, Buchkunde — Bibliothekswissenschaft, library science, sciences du livre

¹ R. Danysz-Fleszarowa: *Pamiętnik Fizjograficzny (1881-1922)*. Monografia bibliograficzna. „*Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Ser. B. Historia Nauk Biologicznych i Medycznych*” z. 14 s. 258-315.

² M. Walentyńcowa, A. Wędzki: *Bibliografia zawartości Przeglądu Zachodniego 1945-1955*. Poznań 1957. — L. Paszkiewicz, W. Tomaszewski: *TOŻ. 1956-1965*. Poznań 1967.

³ Pismo skierowane do Wydziału I PAN na ręce doc. dra hab. Bogdana Jaczewskiego.

et des bibliothèques, bok- och biblioteksväsen itp.). Również w Polsce dokonała znacznego postępu zarówno w zakresie teorii, jak i praktyki.

Określone zostały: przedmiot badań, centralne kategorie badawcze, metodologia i struktura, związki z innymi naukami oraz zakres zastosowań praktycznych².

W najogólniejszym zarysie w obrębie zainteresowań tej nauki znajdują się: historia, teoria i założenia programowe działalności wydawnictw, księgarstwa, bibliografii, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz czytelnictwa. Każda z tych dziedzin obejmuje kompleks odrębnych problemów badawczych, których rozwiązanie ma pierwszorzędne znaczenie dla kultury i gospodarki narodowej. Kategorią centralną i elementem łączącym wszystkie ogniwa tego systemu komunikacji jest książka — podstawowe narzędzie informacji zarówno w przeszłości, jak obecnie i w możliwej do przewidzenia przyszłości. Tak rozumiane pojęcie książki obejmuje wszelkiego rodzaju formy utrwalania treści (druki, rękopisy, zapisy audiowizualne i in.).

We współczesnym świecie problematyka książki ze względu na oczywiste konsekwencje kulturalne, społeczno-polityczne i gospodarcze jest przedmiotem żywego zainteresowania władz państwowych i organizacji społecznych. W wielu krajach działają wielkie wielobranżowe instytuty badawcze, których zadaniem jest przesledzenie prawidłowości drogi książki od autora do czytelnika i wypracowanie właściwych mechanizmów jej produkcji, obiegu i użytkowania. W tym względzie sytuacja w Polsce jest głębokim, wielce niepokojącym anachronizmem.

Faktem jest dotkliwy kryzys książki w naszym kraju obejmujący zarówno sferę wydawniczą, księgarską, bibliotekarską, jak i czytelniczą. Oczywiście, złożyły się na to różnorodne przyczyny i nie miejsce tu na ich wszechstronną analizę. Jednakże analiza taka winna być opracowana, a podjęcie kompleksowych badań teoretycznych jest jednym z niezbędnych warunków poprawy sytuacji.

Nauka o książce wymaga zintegrowanych badań przedstawicieli różnych specjalności: księgoznawców, bibliotekoznawców, bibliografów, prasoznawców, poligrafów, informatyków, ekonomistów, socjologów, psychologów, prawników, filologów, historyków i in. Zespół związanych z nią problemów winien być rozważany kompleksowo, ponieważ łącznie tworzy (raczej powinien tworzyć) system książki. Tymczasem w Polsce nie istnieje żadne forum ani organizacyjne, ani naukowe, gdzie mogliby się spotkać przedstawiciele wszystkich ogniw procesu komunikacji poprzez książkę. Istnieją osobne organizacje — ale nie mające charakteru naukowego — wydawców, księgarzy i bibliotekarzy.

Cały „świat książki” podzielony jest sztucznie barierami resortowymi i branżowymi, między którymi nie istnieje dostateczna koordynacja dzia-

² Por. K. Migoń: *Nauka o książce*. Wrocław 1984. — „*Studia o Książce*”. T. 1-(1970-).

łań ani badań. Działalność praktyczna nie wspiera się na wystarczająco silnych podstawach teoretycznych.

W Polskiej Akademii Nauk brak jest dotychczas placówki poświęconej badaniom książki. Niektóre fragmenty wymienionego tematu wchodzą w zakres działających w PAN komitetów (zwłaszcza Komitetu Informacji Naukowej oraz Komitetu Historii Nauki i Techniki). Jednakże w tych komitetach stanowią one z natury rzeczy problematykę marginalną w stosunku do podstawowej i obejmują tylko przystające do charakteru komitetu aspekty życia książki, które nie są ani całościowymi, ani nawet centralnymi z punktu widzenia księgoznawstwa.

Do podstawowych problemów nauki o książce, wymagających pilnie skoordynowanych prac badawczych, należą:

1. Strukturalne, funkcjonalne i typologiczne badania książki oraz jej roli w procesie komunikacji społecznej
2. Opracowanie koncepcji narodowego zasobu bibliotecznego
3. Krajowy system informacji bibliograficznej. Teoria i metodyka bibliografii, automatyzacja prac bibliograficznych
4. Analiza systemowa bibliotek
5. Organizacja systemów biblioteczno-informacyjnych
6. Współpraca międzybiblioteczna
7. Normalizacja
8. Języki informacyjne
9. Badania potrzeb użytkowników
10. Analiza „rynku książki” (polityka wydawnicza i księgarska)
11. Czytelnictwo i recepcja książki
12. Związki bibliotekoznawstwa z informacją naukową (bibliotekoznawstwa z teorią informacji naukowej)
13. Rola książki w kulturze narodowej
14. Synteza dziejów książki polskiej
15. Badania komparatystyczne w zakresie historii i współczesnej roli książki w świecie i w Polsce
16. Przygotowanie dokumentacji źródłowej, literatury dydaktycznej oraz opracowań syntetycznych z zakresu wiedzy o książce
17. Kształcenie pracowników książki

Te przykładowo wybrane tematy nie wyczerpują naturalnie katalogu kwestii wymagających teoretycznych rozwiązań. Ich wyniki, zarówno w odniesieniu do przeszłości jak współczesności i przyszłości, mają kapitalne znaczenie nie tylko dla szeroko rozumianej kultury i nauki (które wręcz nie mogą egzystować bez prawidłowo funkcjonującej książki), lecz również dla ukierunkowania bezpośrednich działań instytucji związanych z produkcją i obiegiem książki.

O ich zasięgu świadczy choćby kilka liczb: wg ostatnich danych statystycznych w Polsce działają 42 wydawnictwa profesjonalne (nie licząc instytucji z prawami wydawniczymi). Rocznie ukazuje się przeszło 5000

tytułów książek w nakładzie ok. 220 mln egzemplarzy, ok. 100 tytułów gazet, ponad 2300 tytułów czasopism. Pracuje przeszło 700 zakładów poligraficznych, 3000 księgarń i ponad 8000 punktów sprzedaży książek (nie licząc kiosków „Ruchu”). W ponad 22 000 bibliotek (nie licząc bibliotek zakładowych, szkolnych i punktów bibliotecznych) przechowywane jest ok. 300 mln książek. W 14 ośrodkach akademickich (9 uniwersytetów i 5 wyższych szkół pedagogicznych) prowadzone są studia bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. To tylko — niewątpliwie zaniżone — liczby. Ciężar gatunkowy problemów jest tak wielki, że nawet już powszechnie odczuwalny.

Pod jego presją zwracam się zatem z prośbą o rozważenie możliwości powołania w Polskiej Akademii Nauk Komitetu Nauki o Książce oraz o poddanie pod dyskusję III Kongresu nauki polskiej węzłowych problemów tej dyscypliny.

BARBARA SORDYLÓWA

O UWZGLĘDNIENIE POTRZEB BIBLIOTEKARSTWA POLSKIEGO I DZIEDZIN POKREWNYCH W OBRADACH I UCHWAŁACH III KONGRESU NAUKI POLSKIEJ

Komitet Organizacyjny II Kongresu nauki polskiej powołał w ramach Sekcji XVII Nauk Historycznych, Nauk o Literaturze, Języku i Sztuce Podsekcję obejmującą zagadnienia: bibliotekoznawstwa, archiwoznawstwa, informacji naukowej i edytorstwa naukowego — ze względu na interdyscyplinarny charakter tych nauk i trudności w zaszeregowaniu ich do którejś z sekcji. Podsekcja podzieliła się na cztery zespoły robocze:

- zespół ds. bibliotekoznawstwa,
- zespół ds. archiwoznawstwa,
- zespół ds. informacji naukowej,
- zespół ds. edytorstwa.

Każdy z zespołów przygotował po kilka referatów, które następnie były opublikowane w czasopismach naukowych, natomiast referat syntetyczny Podsekcji pt. *Stan i perspektywy rozwoju informacji naukowej (biblioteki, archiwa, ośrodki informacji, edytorstwo)* został zaprezentowany na II Kongresie nauki polskiej oraz znalazł się w materiałach kongresowych.

W Uchwale II Kongresu nauki polskiej zatytułowanej *Nauka w służbie narodu* znalazły się następujące sformułowania dotyczące ww. spraw:

„Dla wszystkich dyscyplin i kierunków badawczych powinna być rozwijana sieć dokumentacji i informacji naukowej (biblioteki, archiwa i muzea) oraz nowoczesne metody i środki informatyki i automatyki.

W naukach społecznych i w wielu innych dziedzinach nauki główną formą upowszechniania wyników badań są wydawnictwa naukowe. Ich rozwój musi odpowiadać ilościowemu i jakościowemu wzrostowi badań i kadry naukowej. Wymaga to opracowania perspektywicznego programu działalności wydawniczej, uwzględniającego m. in. rozwój czasopiśmiennictwa naukowego, podniesienie jego poziomu oraz wzrost liczby publikacji w językach obcych. Należy w tym celu podnosić poziom wydawnictw i drukarni naukowych, modernizować i rozbudowywać bazę poligraficzną, również małej poligrafii w placówkach i instytucjach, rozpowszechniać wydawnictwa naukowe w kraju oraz zwiększać ich eksport i import” *.

Na podstawie dotychczasowych informacji, a także ogłoszonych też do dyskusji można wywnioskować, że III Kongres nauki polskiej, zaplanowany na grudzień 1985 r., ma mieć odmienny od poprzedniego charakter — bardziej roboczy i oceniający to, co w poszczególnych dyscyplinach zrobiono, które z nich poszły w tym czasie naprzód, w których nastąpił zastój. Wydaje się, że wachlarz tematyki i poruszanych zagadnień będzie skromniejszy niż podczas II Kongresu w 1973 r. Zapewne jednak znajdą odbicie podczas obrad tego forum uczonych nowe tendencje w nauce, a także fakt powstawania nowych dyscyplin tudzież integrowania się dyscyplin klasycznych w celu rozwiązywania problemów interdyscyplinarnych — aby sprostać potrzebom życia i rozwoju cywilizacyjnego.

Sporo zmieniło się w trendach rozwojowych światowej nauki, a także w nauce polskiej w ciągu 12 lat dzielących nas od II Kongresu nauki polskiej.

Jeśli chodzi o sprawy bezpośrednio interesujące bibliotekarzy w Polsce — szerzej mówiąc — pracowników książki i pracowników informacji naukowej rozumianej jako działalność służebna wobec nauki, to daje się odczuć niepokój o stan bibliotekarstwa polskiego, a także służb informacyjnych w poszczególnych dziedzinach, o perspektywy, a przede wszystkim o możliwości dalszego ich rozwoju.

Bariery, jakie stoją tu na drodze, to głównie brak odpowiednich środków na infrastrukturę, na wyposażenie w nowoczesne urządzenia ułatwiające dostęp do światowych źródeł informacji naukowej. To również niski status zawodowy pracowników bibliotek, ośrodków inte, archiwów, muzeów, a więc tych pionów, które są podstawą działalności informacyjnej i upowszechniającej naukę.

Mimo różnego rodzaju niedostatków biblioteki polskie są nadal skarbnicami wszelkich źródeł informacji, a biblioteki wyspecjalizowane, jak np. biblioteki instytutów uczelnianych, instytutów badawczych i placówek Polskiej Akademii Nauk, są ponadto warsztatami bezpośredniej obsługi badań naukowych, z których pracownicy nauki najchętniej korzystają.

Biblioteki te mają jednak coraz większe trudności, borykają się z brakiem miejsca na książki i czasopisma, na czytelnie; niektóre z nich nie

* „Nauka w służbie narodu”. Uchwała II Kongresu nauki polskiej. Warszawa 1973 s. 31.

mogą pełnić swych usługowych funkcji — udostępniać zgromadzonych i opracowanych zbiorów.

W nie lepszej sytuacji znajdują się duże biblioteki — księżnice o uniwersalnym charakterze zbiorów, gromadzące dorobek kulturalny wieków poprzednich udokumentowany w postaci piśmiennictwa oraz wytworzony współcześnie, a także wzbogacony o nowe formy przekazu treści (audio-wizualne). Spośród tych księżnic jedynie Biblioteka Narodowa ma nadzieję na otrzymanie w pełni nowoczesnego gmachu znajdującego się w budowie, ciągnącej się zresztą od z górą 20 lat. A inne biblioteki, np. szkół wyższych, Polskiej Akademii Nauk, są — z nielicznymi wyjątkami — w pożałowania godnej sytuacji. Na pierwszym miejscu wymienić należy los największej z bibliotek uniwersyteckich, Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie oczekującej od lat na lokalizację i rozpoczęcie budowy, ponieważ dotychczasowe pomieszczenia dawno przestały wystarczać i spełniać funkcje właściwego przechowywania, chronienia i udostępniania bezcennych niekiedy zbiorów.

Wracając do przytoczonego na początku fragmentu Uchwały II Kongresu nauki polskiej warto zastanowić się nad stopniem realizacji zawartych tam postanowień. Refleksja nie jest, niestety, budująca. W Uchwale jest mowa o rozwoju ilościowym i jakościowym wydawnictw naukowych, o rozwoju czasopiśmiennictwa naukowego, o modernizacji i rozbudowie bazy poligraficznej, o zwiększeniu eksportu polskich wydawnictw naukowych i importu wydawnictw zagranicznych.

Jeżeli postulowano te sprawy w okresie względnej prosperity, to co należałoby czynić w obecnej sytuacji? Czy wołanie na alarm może odnieść skutek przy istniejących brakach i barierach?

W okresie poprzedniego dziesięciolecia nie zmodernizowano bazy poligraficznej i teraz są tego żałosne skutki. Cykl produkcyjny polskich wydawnictw naukowych wydłużył się niepomiaralnie. Wydawanie książek trwa ok. 3 lat od złożenia maszynopisu w wydawnictwie; natomiast większość kwartalników naukowych w połowie bieżącego roku jeszcze się nie ukazała. Wydawnictwa naukowe przestają być właściwym stymulatorem rozwoju badań, a ponadto tracą na atrakcyjności dla partnerów zagranicznych — stąd zahamowania w wymianie książek i czasopism, będącej jednym z ważnych źródeł wpływu piśmiennictwa zagranicznego.

Na import samych tylko czasopism zagranicznych — nie mówiąc już o książkach — stale brakuje dewiz, poza tym są one przekazywane dostawcom zagranicznym z dużymi opóźnieniami, które powodują ewidentne straty (utrata rabatu, kary umowne za nieterminowość wpłat). Czasopisma wpływają do bibliotek nierytmicznie, powstają dotkliwie luki w ciągach periodyków naukowych.

Problem dopływu literatury naukowej z zagranicy nie jest sprawą samych tylko bibliotek; jest to przede wszystkim nieodzowny warunek rozwoju nauki i badań naukowych. Biblioteki natomiast są zainteresowane

rytmicznym dopływem literatury naukowej, ponieważ chcą sprostać zapotrzebowaniom swoich odbiorców.

Czy nie można by poszukać rezerw w gospodarce narodowej na ten cel? Czy nie można by uruchomić funduszy gromadzonych w przedsiębiorstwach na rozwój postępu technicznego, które nie są w pełni wykorzystywane i rosną z roku na rok? Przecież dostęp do informacji o najnowszych wynikach badań jest warunkiem postępu technicznego.

Jakie stąd wypływają wnioski?

Wniosek generalny jest taki, że postulaty zawarte w Uchwale II Kongresu nauki polskiej są bardziej aktualne niż kiedykolwiek, a III Kongres nauki polskiej powinien wypowiedzieć się za pilną ich realizacją.

W szczególności należy zająć się następującymi zagadnieniami:

— modernizacją bibliotek polskich pełniących rolę warsztatów naukowych i upowszechniających naukę; wyposażeniem ich w nowoczesne środki łączności; podjęciem inwestycji tam, gdzie jest to niezbędne; tworzeniem bibliotek składowych w celu rozładowania trudności w przechowywaniu zbiorów;

— zmodernizowaniem poligrafii polskiej, zwłaszcza parku maszynowego; stwarzaniem preferencji dla tych drukarni, które podejmują się druku nie tylko pozycji wysokonakładowych, ale i trudniejszych technicznie wydawnictw naukowych; podnoszeniem rangi i prestiżu zawodu drukarza i poligrafa; odpowiednim szkoleniem fachowców w tym zawodzie;

— poprawą rytmiczności ukazywania się polskich wydawnictw naukowych stanowiących dodatkowo materiał wymienny służący do pozyskiwania wydawnictw zagranicznych.

Należy doprowadzić do terminowego przekazywania środków dewizowych na import literatury naukowej z zagranicy.

Wymienione — najpilniejsze tylko — potrzeby dotyczą bazy źródłowej nauki, do której należą m. in. biblioteki i wydawnictwa. Wydaje się, że wśród wielu ważnych w nauce problemów warto poświęcić również uwagę stwarzaniu odpowiednich warunków jej rozwoju.

KIERUNKI ROZWOJU INFORMACJI NAUKOWEJ DO ROKU 2000 I W DALSZYCH LATACH

UWAGI WSTĘPNE

Na problematykę informacyjną należy patrzeć w kontekście interesów narodowych, jak i ogólnoswiatowego rozwoju cywilizacyjnego. Zmiany przekształcające sposoby zarządzania gospodarką narodową, zmiany zachodzące w zakresie form organizacji życia społecznego kraju, a także niezwykle szybkie postępy technologii, zwłaszcza rozprzestrzenianie się mini- i mikrokomputerów oraz rozwój telekomunikacji wymagają przemyślenia strategii rozwoju informacji naukowej w Polsce.

Rozwinięte kraje świata wkraczają w etap budowy tzw. społeczeństwa informacyjnego. Charakteryzuje się ono dominacją nowego czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego, którym jest tworzenie, przetwarzanie i upowszechnianie informacji. Informacja zaczyna obecnie odgrywać taką rolę w rozwoju, jaką w przeszłości odgrywał kapitał. Wartość jest przede wszystkim kreowana przez wiedzę, a nie jak było to dotychczas przez pracę. Wiedza wpływa w sposób decydujący na tempo i jakość rozwoju, staje się w nieznanym wcześniej wymiarze czynnikiem sprawczym rozwoju. Warto zwrócić uwagę na to, że proces przekształcania się społeczeństwa przemysłowego w społeczeństwo informacyjne ma bardzo dużą dynamikę, znacznie większą niż transformacja społeczeństwa rolniczego w przemysłowe. Uważa się, że czas potrzebny na przekształcenie struktur społeczeństwa przemysłowego w społeczeństwo informacyjne jest rzędu 20 lat. Fakt ten należy uwzględnić we wszelkich poczynaniach prognostycznych, a także planistycznych dotyczących rozwoju struktur informacyjnych.

Rozwój technik przechowywania i przetwarzania informacji, powszechne użycie nośników danych o bardzo dużych pojemnościach rzędu dziesiątek i setek milionów znaków stwarzają zupełnie nową jakościowo sytuację. Efekt ten wzmocniony jest przez stosunkowo łatwy dostęp do różnego rodzaju sprzętu obliczeniowego, poczynając od komputerów osobistych, a kończąc na sieciach komputerowych.

Postępy w zakresie sprzętu to tylko jedna strona zagadnienia. Druga sprawa dotyczy zmiany i rozwoju metod przetwarzania informacji. Obserwuje się zjawisko zwiększania się „głębokości przetwarzania”. Obecnie oprócz systemów dokumentacyjnych i faktograficznych coraz częściej implementowane są tzw. systemy z bazą wiedzy, które obok funkcji spełnianych przez systemy dokumentacyjne i/lub faktograficzne są wyposażone w mechanizmy wnioskowania. Ujmując rzecz w skrócie można powiedzieć, że wzrasta poziom „inteligencji” systemów informacyjnych.

Duże tempo rozwoju sprzętu komputerowego, jak i metod jego wyzyskania w działalności informacyjnej, stanowi swoiste wyzwanie dla wielu społeczeństw. Te z nich, które z jakichkolwiek powodów nie uczestniczą w tym rozwoju, ryzykują utratę w krótkim czasie kontaktu ze światowymi zasobami informacji i źródłami wiedzy.

Cechą charakterystyczną społeczeństw, w których informacja odgrywa naczelną rolę, jest niezwykle dynamiczny rozwój komputeryzacji. Udział komputerów w życiu zawodowym i osobistym członków tych społeczeństw dawno już przekroczył próg masowości. Liczbę użytkowanych komputerów różnego rodzaju podaje się w milionach, a nie jak kiedyś w dziesiątkach tysięcy.

Trzeba wyraźnie stwierdzić, że warunkiem absolutnie koniecznym (aczkolwiek niewystarczającym) rozwoju Polski jest szybkie zwiększenie wpływu informacji i wiedzy na wytwarzanie dochodu narodowego. Wpływ ten

może się dokonać jedynie przez unowocześnienie procesów zbierania, przechowywania, przetwarzania i udostępniania informacji. Najważniejszym środkiem jest tu informatyzacja, zainstalowanie dobrze oprogramowanych komputerów w bibliotekach, ośrodkach informacji, wydawnictwach, archiwach i innych miejscach pracy. Obecnie nie ma alternatywy dla rozwiązań informatycznych w informacji. Narzędzia informatyczne są absolutnie niezbędne przy masowym korzystaniu z serwisów informacyjnych (baz danych) przechowywanych na nośnikach maszynowych. Naturalnie trzeba również dysponować tymi serwisami lub mieć zagwarantowany do nich dostęp. Sprawa serwisów informacyjnych stanowi część kluczowego problemu krajowego systemu informacyjnego, jakim jest zasilanie w materiały informacyjne. Nie trzeba wyjaśniać, że właściwe zaopatrzenie systemu w źródła informacji, bazy danych i inne materiały informacyjne jest warunkiem sine qua non sprawnego funkcjonowania tego systemu.

Polska jest krajem średniej wielkości, którego możliwości nie pozwalają oprzeć pełnego zasilania systemu krajowego na własnych siłach. Istotnym składnikiem strumienia informacji zasilających są materiały obce, pochodzące z krajów wytwarzających bibliograficzne i inne serwisy informacyjne oraz z organizacji międzynarodowych. Pozyskiwanie tych materiałów wiąże się w dużym stopniu z wydatkami dewizowymi oraz udziałem Polski w podziale pracy nad dokumentowaniem materiałów informacyjnych. Wydatki te jednak muszą być poniesione, w przeciwnym razie krajowy system informacyjny ulegnie degradacji, czego skutki dla życia społecznego i gospodarczego mogą być nieodwracalne.

Doświadczenia krajów rozwiniętych upoważniają do wysunięcia tezy, że stawką w pracy nad unowocześnieniem służby informacyjnej jest cywilizacyjna suwerenność kraju, dobrobyt i jakość życia jego mieszkańców.

Aż do chwili powołania Komitetu Informacji Naukowej przy Prezydium PAN działała Sekcja Informacji Naukowej Komitetu Naukoznawstwa. Sekcja ta dokonała w ramach swej działalności diagnozy informacji naukowej w kraju. Na podstawie przygotowanych ekspertyz cząstkowych i dyskusji plenarnych Sekcji prof. Maria Dembowska opracowała ekspertyzę pt. *Stan informacji naukowej w Polsce* (Warszawa 1984), którą wydano w serii *Prace IINTE*, nr 51. Ekspertyza ta może stanowić punkt wyjścia do dyskusji i opracowania kierunków rozwoju informacji naukowej w przyszłości.

REALIZACJA POSTANOWIEŃ II KONGRESU NAUKI POLSKIEJ

Od zakończenia II Kongresu nauki polskiej upłynęło 12 lat. Lata te w dużym stopniu wyzyskano na realizację wniosków, jakich dostarczyła dyskusja w trakcie Kongresu. Rozpoczęto wykonywanie prawie wszystkich

postulatów. Niestety, aspekt ilościowy prac budzi zastrzeżenia. Nie udało się doprowadzić do zadowalającego nasycenia bibliotek, archiwów, ośrodków informacji sprzętem reprograficznym, poligraficznym i komputerowym. Niewystarczające jest zaopatrzenie bibliotek i ośrodków informacji w publikacje zagraniczne. Daleki od oczekiwań jest stan kadr pracujących w służbie informacyjnej, niedostateczna jest baza lokalowa. Wiele natomiast zrobiono w zakresie integracji krajowego systemu informacyjnego. Odnotowano pozytywne wyniki w koordynacji prac. Dodatkowo zmiany dokonały się w kształceniu i doskonaleniu kadr.

W znacznym stopniu rozwinięto stan badań w zakresie informacji naukowej. Instytut INTE jest wiodącą w kraju placówką w tej tematyce. Rozwija on prace w wielu kierunkach. Główny nacisk położony jest na problemy językowe, normalizacyjne, metodologiczne oraz opracowanie narzędzi do automatyzacji systemów informacyjnych.

Ważnym czynnikiem kształtującym prace naukowo-badawcze w dziedzinie informacji jest problem resortowy „System Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej” koordynowany przez Instytut INTE. Powołanie problemu do życia bardzo pozytywnie wpłynęło na stan i sposób prowadzenia prac.

TENDENCJE ŚWIATOWE

Obserwacja procesów zachodzących w dziedzinie informacji w rozwiniętych krajach świata pokazuje, że zarówno w nauce, jak i praktyce utrzymują się następujące główne kierunki zainteresowań:

1. Opracowywanie zunifikowanych metod użycia komputerów w informacji.
2. Użycie sieci komputerowych do implementacji systemów informacyjnych, co zapewnia rozproszonym geograficznie użytkownikom pracę z dziesiątkami odległych od nich systemów.
3. Rozwój systemów baz danych, w kierunku systemów faktograficznych i systemów z bazą wiedzy zawierających mechanizmy wnioskowania. Zauważa się tendencję do tworzenia specjalistycznych baz faktograficznych bezpośrednio w instytucjach uprawiających badania i prowadzących prace rozwojowe z dziedzin obejmowanych przez te bazy.
4. Ukierunkowanie sposobów pracy zautomatyzowanych systemów informacyjnych na użytkownika tak, aby kontakt z systemem nie wywoływał stresów i nie tworzyły się bariery psychologiczne. Jednym z zasadniczych rozwiązań w tym względzie jest użycie języka naturalnego.
5. Konwergencja metod związanych ze zbieraniem, przechowywaniem, przetwarzaniem, wyszukiwaniem i rozpowszechnianiem informacji. Zacierają się granice pomiędzy działalnością biblioteczną, informacyjną, biurową i organizacyjną.
6. Wpływ postępów technologii na formy obsługi użytkowników.

7. Pogłębianie i poszerzanie międzynarodowego podziału pracy w zakresie dokumentowania materiałów źródłowych oraz rozszerzanie i ulepszanie metod dostępu do coraz większej liczby różnego typu serwisów informacyjnych (baz danych).

8. Problemy legislacyjne.

9. Kształcenie w zakresie teorii i praktyki informacji naukowej.

10. Implikacje społeczne masowych zastosowań systemów informacyjnych. Badania są tu prowadzone na różnych płaszczyznach: socjologicznej, psychologicznej, politycznej, edukacyjnej itd. Zwracają na siebie uwagę prace nad budowaniem klimatu społecznego i zainteresowania społeczeństw szeroko rozumianą problematyką informacyjną.

Obserwuje się tendencję do wzmacniania służb informacyjnych nie tylko od strony użytkowanego sprzętu takiego, jak urządzenia kopiujące czy komputery, ale także od strony zwiększania i unowocześniania pomieszczeń, budowy nowych bibliotek, poprawy warunków pracy i podniesienia statusu pracowników. Daje się zauważyć dbałość o kształcenie i doskonalenie umiejętności kadr.

PROBLEM WDROŻEŃ

Wymienione wyżej tendencje światowe w pracach z dziedziny informacji są pomocne przy opracowywaniu głównych kierunków prac badawczych, jakie należy podjąć w kraju. Jednak zasadniczym czynnikiem modelującym te kierunki są perspektywiczne założenia dotyczące społeczno-gospodarczego rozwoju kraju. Wśród założeń tych na podkreślenie zasługuje zamiar stopniowego przekształcenia gospodarki z surowcowej, energo- i materiałochłonnej na gospodarkę opartą na wykorzystaniu wiedzy i informacji.

Dalsze założenia dotyczą preferencji w stosunku do m. in. takich działów gospodarki, jak kompleks rolniczo-żywnościowy, budownictwo mieszkaniowe, chemia, gospodarka materiałowa, gospodarka wodna, ochrona środowiska. W odniesieniu do tych działów podjęto już lub zostaną niebawem podjęte kroki, zmierzające do wdrożenia zautomatyzowanych systemów informacyjnych. Równocześnie pracom nad systemami dziedzinowo-gałęziowymi towarzyszą działania w zakresie przygotowania i wstępnego wdrożenia zautomatyzowanych systemów specjalistycznych.

GŁÓWNE KIERUNKI PRAC BADAWCZYCH

Pożądaný rozwój informacji naukowej uzależniony jest w znacznym stopniu od zakresu i stopnia szczegółowości prac badawczych z tej dziedziny. Informacja naukowa jest dziedziną, która korzysta z wielu innych dyscyplin, np. z językoznawstwa, informatyki, matematyki, dlatego też problematyka badawcza dotycząca informacji naukowej jest bardzo zło-

zona. Praktycznie oznacza to, że opieranie się wyłącznie na intuicji i doświadczeniu bez prowadzenia starannych, opartych na naukowych podstawach badań jest zawodne i może doprowadzić do mylnych rozwiązań. Potrzebę prowadzenia prac badawczych w obszarze informacji naukowej uzasadniają nie tylko uniwersalne argumenty odnoszące się także do innych dziedzin, lecz specyficzne dla tej dyscypliny problemy wynikające z języka etnicznego oraz lokalnych dla Polski uwarunkowań technicznych, gospodarczych, społecznych i kulturalnych.

Zaprezentowana dalej tematyka badawcza została sklasyfikowana w nakładzie celowym, co w pewnych przypadkach prowadzi do tego, że niektóre z konkretnych prac badawczych należy umieścić jednocześnie w kilku grupach. Zwrócono uwagę na kolejność realizacji wymienionych prac w czasie.

A. METODY GROMADZENIA I REPREZENTACJI WIEDZY W SYSTEMIE INFORMACYJNYM

W tej grupie tematycznej szczególnie ważne miejsce zajmują metody planowania, koordynowania i badania efektywności różnych procedur gromadzenia źródeł. Procedury te powinny obejmować wszystkie elementy procesu pozyskiwania materiałów źródłowych i serwisów informacyjnych (bibliograficznych, zawierających dane dla nauki i techniki itd.) oraz ich dystrybucji w placówkach takich, jak biblioteki, ośrodki informacji, archiwa, wydawnictwa itd. W dalszej przyszłości, zapewne w latach dziewięćdziesiątych, nabiorą znaczenia prace nad przejściem od stosowanych obecnie systemów informacyjnych do systemów elektronicznych.

Należy kontynuować prace nad Polską Klasyfikacją Tematyczną i tezaurem zagadnień wspólnych. Są to narzędzia sterujące procesem tworzenia spójnego kompleksu języków informacyjnych. Prace z tego zakresu trzeba uznać za szczególnie pilne.

Wzrasta znaczenie systematycznych badań dotyczących zakresu stosowalności różnych metod ujmowania danych i ich przydatności w informacji naukowej. Na czoło wysuwają się obecnie problemy reprezentacji wiedzy w systemach faktograficznych oraz związane z tym zadanie utworzenia bazy modelowej i językowej dla sieci systemów faktograficznych. Dotychczasowe doświadczenia krajowe i zagraniczne pokazują, że bazy faktograficzne obejmują zwykle wąską tematykę specjalistyczną i powstają w jednostkach zajmujących się tą tematyką. Dotyczy to w równym stopniu problemów badawczych, rozwojowych i produkcyjnych. Ważne jest zatem zadanie opracowania uniwersalnych narzędzi i metod tworzenia, utrzymywania i korzystania z rozproszonych systemów faktograficznych o różnych zakresach tematycznych.

Można się spodziewać, że w latach dziewięćdziesiątych dużej wagi nabiorą zagadnienia automatycznego indeksowania dokumentów w języku

polskim dla wybranych dziedzin wiedzy. Duże znaczenie będą miały także prace nad zastosowaniem języka naturalnego w komunikacji z systemami informacyjnymi.

B. TECHNOLOGIA PRZETWARZANIA INFORMACJI

Pozytywne doświadczenia z eksploatacji systemu CDS ISIS oraz współdziałającego z nim pakietu DML stanowią podstawę do kontynuacji rozwoju tego systemu. Celowe jest wyposażenie systemu CDS ISIS w mechanizmy umożliwiające implementację systemów faktograficznych i systemów z bazą wiedzy. Niezależnie od tych prac trzeba możliwie szybko podjąć zadanie opracowania systemów faktograficznych i ekspertowych opartych na mikro- i minikomputerach.

Ostatnie lata przyniosły potwierdzenie znaczenia relacyjnego modelu danych zarówno dla teorii danych, jak i praktyki projektowania systemów informacyjnych. Przykładowo, w japońskim programie budowy komputerów piątej generacji relacyjny model danych traktowany jest jako podstawowy. Krajowe prace nad zastosowaniem tego modelu w dziedzinie informacji są zaawansowane. Należy je nadal rozwijać, kładąc nacisk na metody wyszukiwania informacji dla tego modelu.

Jedną z najwygodniejszych form wyszukiwania w zautomatyzowanych systemach informacyjnych jest wyszukiwanie bezpośrednie (on-line) w eksploatowanych serwisach informacyjnych. W kraju odczuwa się brak oprogramowania dla tego rodzaju wyszukiwania. Trzeba rozszerzyć prowadzone już w tym zakresie prace.

Wyszukiwanie bezpośrednie jest typową usługą świadczoną przez sieci komputerowe. Prace dotyczące wyzyskania sieci dla celów informacji naukowej są przykładem zadań, w których należy harmonijnie łączyć cele krótko- i długoterminowe. Już teraz bowiem rysuje się możliwość korzystania dla potrzeb informacji z krajowej sieci komputerowej (PAN), ale należy mieć świadomość, że szerokie oparcie rozwoju informacji naukowej na dostępie do sieci wymaga po pierwsze — rozruchów i niezawodnego działania samej sieci i po drugie — opracowania oprogramowania wyszukiwawczego uwzględniającego specyfikację technologii sieciowej.

W grupie zagadnień z zakresu technologii przetwarzania informacji na baczność uwagę zasługują z jednej strony metody wprowadzania i rejestracji źródeł, z drugiej strony zaś — sposoby oceny efektywności informatyzacji poszczególnych istniejących i eksploatowanych systemów informacyjnych.

C. FORMY INFORMOWANIA I ROZPOWSZECHNIANIA INFORMACJI

Celem prac należących do tej grupy jest identyfikacja optymalnych dziś i w przyszłości form informowania poszczególnych grup użytkowników oraz stworzenie niezbędnych do tego celu narzędzi. Doraźnie szcze-

gólnie ważny jest tu problem przydatności dotychczasowych form informowania w związku z wprowadzeniem reformy gospodarczej.

W grupie tej znajdują się również prace nad doskonaleniem form informowania kadry kierowniczej szczebla centralnego i terenowego oraz metody badania zapotrzebowania na formy i rodzaje informacji, a także społeczne uwarunkowania potrzeb informacyjnych.

D. PRAWNE, ORGANIZACYJNE I FINANSOWE ASPEKTY DZIAŁALNOŚCI INFORMACYJNEJ

Prace z tej grupy należą do szczególnie pilnych. Ich celem jest stworzenie podstawy do podejmowania decyzji administracyjnych w zakresie działalności informacyjnej. W zadaniach tych należy uwzględnić w szerokim stopniu wymogi narzucone przez reformę gospodarczą. Szybko należy opracować metody rozliczeń za usługi informacyjne oraz zasady finansowania działalności informacyjnej.

Prace nad prawnymi aspektami rozpowszechniania informacji muszą uwzględniać zasygnalizowane wyżej oczekiwane zmiany w trybie udostępniania informacji w ramach elektronicznych systemów informacyjnych.

Potrzebne jest opracowanie pakietu metod planowania działalności informacyjnej ośrodków różnego typu i szczebla. Przydatne zapewne będą prace nad modelami ośrodków informacji z podziałem na część samofinansującą i dotowaną z określeniem preferowanych rozwiązań organizacyjnych.

Kadry są jednym z najważniejszych czynników wpływających na funkcjonowanie sieci informacyjnej. Istotne jest więc opracowanie metod określenia profilu kwalifikacji pracowników ośrodków informacji różnego typu w zależności od rodzaju i zakresu usług świadczonych przez ośrodek.

E. TWORZENIE BAZY NORMATYWNEJ

Zasadniczym celem prac w tej grupie jest opracowanie kompletu dokumentów normatywno-technicznych (normy, instrukcje) związanych z automatycznym przetwarzaniem danych i wymianą informacji na nośnikach komputerowych, a także z wprowadzaniem techniki mikrofilmowej. Istotną sprawą jest możliwe szybkie opracowanie normy technologicznej z zakresu informacji naukowej. Zamierzenia dotyczące prac normalizacyjnych powinny być wykonane szybko w jak największym zakresie, gdyż warunkują uzyskanie wewnętrznej i zewnętrznej spójności krajowego systemu informacyjnego.

Już obecnie należy rozpocząć przygotowania do prowadzenia prac normalizacyjnych, uwzględniających zmiany zachodzące w technologii publikowania i upowszechniania informacji na świecie. Można przypuszczać, że coraz większego znaczenia będą nabierać metody audiowizualne w prze-

kazywaniu informacji pierwotnej, a taśmy wideo i wideodyski staną się podstawowym środkiem przekazu informacji. Jako przykład można tu wymienić „telewizyjne czasopismo” z zakresu medycyny — MEDISCOPE — publikowane w postaci wideokaset odtwarzanych w domowych magnetowidach. Można także oczekiwać zmian w kierunku rozszerzania opisu bibliograficznego, a w krańcowym przypadku — udostępniania użytkownikowi bibliograficznych baz danych również pełnych tekstów dokumentów pierwotnych. Przykładem innych zmian, które postawią prace normalizacyjne przed trudnymi zadaniami, są zmiany spowodowane przez systemy faktograficzne, które gromadzą wiedzę z określonej dziedziny, a nie opisy bibliograficzne. Jeszcze innym przykładem problemów, z którymi spotykają się pracownicy działów normalizacji, są zagadnienia związane z tzw. bezpapierowymi systemami informacyjnymi, w których użycie papieru jako nośnika w procesie komunikacji naukowej i technicznej będzie wyeliminowane.

F. PROJEKTOWANIE SYSTEMÓW SPECJALISTYCZNYCH I DZIEDZINOWO-GAŁĘZIOWYCH

Wyniki prac badawczych, które przedstawiono w grupach A, B, C i D, wraz z rezultatami prac normalizacyjnych scharakteryzowanych w grupie E będą podstawą do prowadzenia prac projektowych i rozwojowych w zakresie systemów specjalistycznych i dziedzinowo-gałęziowych, na których oparty jest krajowy system informacyjny.

W pierwszym etapie, tzn. w najbliższych latach, należy zakończyć prace i wdrożyć informacyjne systemy specjalistyczne, np. informacji pacjentowej i informacji normalizacyjnej oraz systemy dziedzinowo-gałęziowe takie, jak system informacji chemicznej, informacji o gospodarce żywnościowej i informacji o ochronie zdrowia. Doświadczenia zebrane z wdrażania i eksploatacji tych systemów posłużą w następnych etapach przy tworzeniu dalszych systemów.

Zaprezentowane powyżej kierunki prac wraz z uwagami na temat ich realizacji w czasie mogą po ich przyjęciu przez decydentów stanowić podstawę do opracowania szczegółowego planu i harmonogramu prac.

WARUNKI REALIZACJI KIERUNKÓW

Pomyślna realizacja prac wyznaczonych przez kierunki rozwoju informacji naukowej w kraju do 2000 r. i w dalszych latach uzależniona jest od spełnienia szeregu warunków. Świadomość tych warunków powinna znaleźć odbicie w polityce i praktyce informacyjnej zarówno w odniesieniu do badań, jak i zastosowań.

Naczelnymi zasadami, które zarazem określają warunki konieczne (ale niewystarczające) skutecznej realizacji przedstawionych kierunków, są:

1. Maksymalne wyzyskanie istniejących struktur, obiektów, zasobów informacyjnych i kadr. Ewentualne zmiany powinny w możliwie najmniejszym stopniu likwidować to, co zostało już osiągnięte. Zasadniczym postulatem jest więc ochrona substancji informacyjnej. Z postulatem tym wiąże się sugestia podejmowania różnorodnych działań racjonalizujących procesy informacyjne na wszystkich szczeblach w sposób możliwy na osiągniętym etapie rozwoju, bez oczekiwania na zmiany w makrosferze funkcjonowania służby informacyjnej.

2. Rozpoczęcie szeroko zakrojonych prac badawczych nad metodami „głębokiego przetwarzania” informacji, obejmującymi m. in. systemy faktograficzne i systemy z bazą wiedzy oraz wspomagane komputerowo opracowanie materiałów typu analityczno-syntetycznego.

3. Postrzeganie procesów informacji naukowej w sposób całościowy, a więc uwzględniający jednostki różnych typów takie, jak ośrodki informacji, biblioteki, archiwa, wydawnictwa, oraz różne kategorie użytkowników. Istotne są tu szczególnie wzajemne powiązania występujące pomiędzy wszystkimi uczestnikami tych procesów.

4. Usytuowanie działalności służb informacyjnych na tle reformy gospodarczej.

5. Ujednolicenie metod i procedur stosowanych w działalności informacyjnej. Zasada ta obejmuje nie tylko spójność w ramach krajowego systemu informacji naukowej, ale także spójność z systemami międzynarodowymi.

6. Utrzymanie i rozszerzanie współpracy międzynarodowej. Współpraca ta i występujący w jej ramach podział pracy oraz wymiana informacji są jedyną szansą skutecznego przewyciężenia zjawiska niezwykle szybkiego wzrostu liczby publikacji przy stale rosnących cenach i zbyt wolno rozszerzających się możliwościach przetwarzania napływającego strumienia informacji. Trzeba dążyć zwłaszcza do zaktywizowania współpracy w ramach Międzynarodowego Systemu Informacji Naukowej i Technicznej obejmującego kraje RWPG oraz na zasadach obustronnych korzyści i równości prowadzić i rozwijać współpracę dwustronną z organizacjami międzynarodowymi i narodowymi. Szczególnie korzystną formą jest udział w indeksowaniu różnego typu materiałów źródłowych dostępnych w Polsce i włączanie ich do obcych serwisów informacyjnych za bezpłatny lub ułatwiony dostęp do tych serwisów.

7. Zapewnienie regularnego zasilania krajowego systemu informacyjnego zarówno w dokumenty źródłowe (szczególnie w czasopisma, książki, dane o handlu i przemyśle), jak i serwisy informacyjne (bazy danych). Głównym sposobem pozyskiwania materiałów źródłowych i serwisów informacyjnych jest zakup, co wymaga przeznaczenia środków, zwłaszcza dewizowych. Trzeba równocześnie rozwijać inne formy uzyskiwania materiałów informacyjnych, np. drogą wymiany.

prawnej ochrony niektórych form działalności informacyjnej, zwłaszcza doraźnie, w pierwszej fazie działania reformy gospodarczej. Nie można bowiem dopuścić do tego, aby lokalne, krótkoterminowe oszczędności prowadziły do likwidacji tych form czy nawet całych ogniw sieci informacyjnej, które biorą udział w zasilaniu krajowego systemu informacyjnego. Za możliwe w świetle prawa trzeba jednak uznać usuwanie wszelkich innych elementów tej sieci, jeśli ich funkcjonowanie nie jest przydatne.

Często niedocenianym, a jednak niezwykle ważnym czynnikiem wpływającym na sprawność funkcjonowania sieci informacyjnej są warunki pracy, a przede wszystkim baza lokalowa. Rosnąca liczba przechowywanych i opracowywanych materiałów informacyjnych przy w zasadzie nie zmienionej powierzchni będącej w dyspozycji bibliotek, archiwów, wydawnictw i ośrodków informacji oznacza w praktyce pogarszanie się warunków. ●

Możliwości oddziaływania informacji naukowej i innych rodzajów informacji na życie społeczno-gospodarcze uzależnione są również od klimatu społecznego i przychylności różnych środowisk dla prac badawczych, rozwojowych i wdrożeniowych prowadzonych w ramach krajowej sieci informacyjnej. Jest rzeczą pracowników tej sieci, ale także decydentów i środków masowego przekazu, tworzenie właściwego obrazu możliwości i znaczenia informacji. Działania takie są bardzo pomocne w dziele budowania wśród społeczeństwa głębszego zrozumienia problematyki informacji naukowej i jej znaczenia dla kraju.

SRODKI DYDAKTYCZNE W NAUCZANIU INFORMACJI NAUKOWEJ
IV OGÓLNOPOLSKA ROBOCZA NARADA
WYKŁADOWCÓW INFORMACJI NAUKOWEJ
(JAROCIN, 3-5 WRZEŚNIA 1984 R.)

Narada została zorganizowana przez Bibliotekę Uniwersytecką w Poznaniu, Zakład Technologii Kształcenia Instytutu Pedagogiki UAM oraz Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej. Miejscem spotkania, podobnie jak i poprzednio, był Państwowy Ośrodek Kształcenia Bibliotekarzy w Jarocinie, w którym gościli wykładowcy informacji naukowej z następujących uczelni: Uniwersytetu Warszawskiego, Śląskiego, Gdańskiego, UMCS-u, KUL-u, Jagiellońskiego, Łódzkiego, Toruńskiego, Wrocławskiego, wyższych szkół pedagogicznych Szczecina, Olsztyna, Słupska, Kielc i Rzeszowa oraz Akademii Górniczo-Hutniczej. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele Akademii Medycznej i Akademii Ekonomicznej w Poznaniu oraz Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Instytutu Kształcenia Nauczycieli w Warszawie i Ośrodka Informacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu. Łącznie w spotkaniu uczestniczyło ok. 60 osób. W otwarciu Narady wzięli udział gospodarze miasta Jarocina.

Tematem spotkania była praktyczna strona realizacji zajęć z zakresu informacji naukowej. Do spotkań jarocińskich po raz pierwszy włączono przysposobienie biblioteczne, traktując ten przedmiot jako pierwszy etap dwustopniowego systemu kształcenia studentów w omawianym zakresie.

Referaty podzielono na trzy grupy problemowe.

W referatach pierwszej grupy omawiano sprawy ogólne dotyczące aktualnej sytuacji w dziedzinie informacji naukowej: kształcenie kadr i użytkowników informacji, problemy bibliotek szkół wyższych oraz kierunki polityki informacyjnej w kraju. Ówczesny zastępca dyrektora generalnego Centrum INTE dr Edward Paliński omówił niski stan usług informacyjnych, spowodowany odpływem kadry fachowej do innych dziedzin gospodarki, oraz zwrócił uwagę na znaczne zmniejszenie zakupu czasopism zagranicznych, co w konsekwencji wpłynęło na poważne ograniczenie dostępu użytkowników do pierwotnych źródeł informacji. Podkreślił konieczność kształcenia młodych kadr dla informacji naukowej i wskazał problemy związane z dalszą rozbudową aparatu informacyjnego w kraju. Wspomniał również o przygotowaniach Centrum INTE do udziału w międzynarodowej konferencji poświęconej kształceniu użytkowników informacji naukowej.

Wypowiedź tę uzupełniła mgr Zofia Jopkiewicz (Min. Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki), informując o najnowszych zarządzeniach i innych pracach Ministerstwa związanych z funkcjonowaniem bibliotek szkół wyższych.

Druga grupa referatów dotyczyła problematyki środków dydaktycznych w dwustopniowym kształceniu studentów jako użytkowników informacji naukowej. Ogólne kierunki i tendencje unowocześniania podręcznika akademickiego oraz jego funkcje w nowoczesnej dydaktyce omówił doc. dr hab. Józef Skrzypczak (UAM). Pracownicy Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, którzy opracowali *Poradnik metodyczny dla wykładowców przedmiotu „Podstawy informacji naukowej”* wzbogacony zestawem pomocy dydaktycznych, zwrócili się do uczestników Narady o zweryfikowanie przydatności wspomnianego wydawnictwa w pracy dydaktycznej i przesłanie uwag

krytycznych przydatnych w opracowywaniu następnej edycji poradnika. W dyskusji wykładowcy przedmiotu zaproponowali Autorom uzupełnienie poradnika materiałami audiowizualnymi, zgodnie z nowoczesnymi tendencjami wskazanymi w referacie J. Skrzypczaka. Wymienione wydawnictwo stanowi na razie jedyny poradnik tego rodzaju.

Ukazał się również drukiem skrypt z przysposobienia bibliotecznego autorstwa mgr Marii Jagielskiej, mgr Haliny Kozak i dr Barbary Zakrzewskiej-Nikiporczyk (BU UAM) *Przewodnik po sieci biblioteczej UAM i innych bibliotekach naukowych miasta Poznania*, który zaprezentowano uczestnikom Narady łącznie z telewizyjną audycją dydaktyczną opracowaną dla potrzeb przysposobienia bibliotecznego przez Bibliotekę Uniwersytecką UAM i Zakład Technologii Kształcenia Instytutu Pedagogiki UAM. Zestaw 80 przezroczy stanowiących pomoc dydaktyczną w nauczaniu przysposobienia bibliotecznego przedstawiła dr Hanna Kolendo z Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Mgr Elżbieta Różalska (WSP Słupsk) poinformowała o przygotowywanym „Przewodniku po wydawnictwach informacyjnych z nauk pedagogicznych”. Mgr Halina Kozak z Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu wygłosiła referat połączony z pokazem plansz ilustrujących drogę książki i czytelnika w bibliotece. Przedstawiła inne pomoce dydaktyczne, przydatne w nauczaniu wspomnianych przedmiotów, takie jak: informatory, katalogi, wykazy czasopism itd. Zwróciła też uwagę na konieczność przeprowadzania ćwiczeń praktycznych ze studentami, polegających na samodzielnym wypełnianiu rewersów w katalogu biblioteki.

Naradzie towarzyszyła wystawa, na której zgromadzono materiały dydaktyczne dotychczas wykorzystywane w dydaktyce biblioteczej.

W następnych referatach poruszono problematykę metodyki i treści programowe przedmiotów: przysposobienia bibliotecznego i podstaw informacji naukowej. Dr Stanisław Dylak (Zakład Technologii Kształcenia Instytutu Pedagogiki UAM) zajął się stroną metodyczną prowadzonych zajęć, podkreślił typowe błędy popełniane przez prowadzących ćwiczenia. Przedstawił zebrany warianty poprawnie prowadzonych zajęć, podając równocześnie wykładowcom szereg wskazówek metodycznych. Zwrócił też uwagę na niski stopień przygotowania pedagogicznego młodej kadry naukowej.

Mgr Maria Jagielska (BU UAM) przedstawiła propozycję nowelizacji ćwiczeń z „Przysposobienia bibliotecznego”, postulowała dostosowanie każdorazowo treści programowych do potrzeb grupy (inny typ zajęć dla matematyków i inny dla filologów), powiązanie wykładu z pokazem filmowym, który byłby doskonałą ilustracją omawianych zagadnień. Podobną problematykę, ale odnoszącą się do przedmiotu „Podstawy informacji naukowej”, poruszyła dr Marianna Borawska (WSP Słupsk), podkreślając potrzebę znajomości wśród studentów pedagogiki podstawowych źródeł informacji w przyszłej pracy dydaktycznej. W dyskusji uczestnicy spotkania podkreślali potrzebę przeprowadzenia badań nad efektywnością stosowanych metod prowadzenia zajęć dydaktycznych ze studentami pierwszych lat.

Trzecia i ostatnia grupa referatów dotyczyła form organizacji zajęć z przysposobienia bibliotecznego i podstaw informacji naukowej. Referentki: dr Janina Dydowicz (BU UAM), dr Zofia Sokół (WSP Rzeszów), mgr Ewa Gos i mgr Helena Pakuła (WSP Szczecin) na przykładach swoich ośrodków akademickich przedstawiły realizację bibliotecznych zajęć dydaktycznych, akcentując ich znaczenie w przygotowaniu studentów do dalszej samodzielnej pracy naukowej. Dr Zofia Sokół w swoim wystąpieniu postulowała potrzebę stworzenia odpowiednich podstaw prawnych do obowiązkowego wprowadzenia wymienionych zajęć we wszystkich szkołach pedagogicznych w kraju. Problematykę kształcenia użytkowników informacji w szkołach wyższych za granicą szeroko omówiła dr Teresa Łapacz (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie).

Wspomniane referaty i prezentowane nowe pomoce dydaktyczne do zajęć z informacji naukowej stanowiły podstawę dyskusji oraz wniosków, które Komisja Wnioskowa opracowała w formie dokumentu końcowego zatytułowanego: Wnioski końcowe z IV Ogólnopolskiej roboczej narady wykładowców informacji naukowej w szkołach wyższych nt. Środki dydaktyczne w nauczaniu informacji naukowej (Jarocin 3-5.09.1984 r.) i przekazała go za pośrednictwem organizatorów spotkania odpowiednim instytucjom.

Na zakończenie spotkania głos zabrali: przedstawicielka Centrum INTE mgr Danuta Pieńkosz oraz dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu dr Zdzisław Szkutnik. Mgr D. Pieńkosz stwierdziła, że spotkanie umożliwiło zebrany wzbogacenie warsztatu metodycznego wykładowców informacji naukowej i pozwoliło na nakreślenie kierunków dalszej pracy. Dr Z. Szkutnik, podsumowując Naradę, podkreślił znaczenie spotkań jarocińskich dla dalszego rozwoju kształcenia użytkowników informacji naukowej w szkołach wyższych. Stwierdził, że Narada, podobnie jak poprzednie, umożliwiła wymianę nowych doświadczeń dydaktycznych między wykładowcami przedmiotów: „Podstawy informacji naukowej” i „Przysposobienie biblioteczne”.

*Krystyna Kuberka
Izabella Śmigielska*

PROBLEMATYKA ŹRÓDŁOZNAWCZA W BIBLIOLOGII KONFERENCJA NAUKOWA W BARTKOWEJ (21-24.11.1984)

Konferencja została zorganizowana przez Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Stanowiła ona drugą i ostatnią część cyklu spotkań na tematy źródłoznawcze w księgoznawstwie¹.

W Konferencji uczestniczyło 45 osób z różnych ośrodków kształcenia akademickiego bibliotekoznawców oraz dyrektorzy bibliotek uczelnianych, zajmujący się omawianą problematyką.

Podczas Konferencji wygłoszono następujące referaty: prof. dr hab. Barbara Bienkowska: Badania źródłowe księgozbiorów historycznych; prof. dr hab. Kazimiera Maleczyńska: Źródła do dziejów książki i bibliotek okresu Renesansu; doc. dr hab. Andrzej Cieński: Pamiętnik jako źródło do dziejów księgoznawczych; dr Jan Pirożyński: Biblioteka księżnej brunszwickiej Zofii Jagiellonki (1522-1575); dr Anna Zbikowska-Migoń: Źródła do badań nad dziejami nauki o książce; dr Małgorzata Stolzman: Dzieło literackie jako źródło do badań księgoznawczych; prof. dr hab. Stanisław Grzeszczuk: Staropolskie wypowiedzi o pisarzach i dziełach literackich jako źródło bibliologiczne; doc. dr Henryk Dubowik: Biblioteki Szwecji (wystąpienie poza oficjalnym programem konferencji); prof. dr hab. Krzysztof Migoń: Źródła bibliologiczne do dziejów orientalistyki; mgr Danuta Hombek: Ogłoszenia księgarsko-wydawnicze w czasopiśmie stanisławowskich jako źródła bibliologiczne; dr Renata Zurkova: Księgi celne jako źródło do badań księgoznawczych (komunikat poza oficjalnym programem konferencji); dr Janusz Walek: Księga dziejów Jana Matejki².

Dobór referatów dokonany został w taki sposób, aby ukazały one różne możliwości wykorzystania typowych źródeł księgoznawczych i ich przydatność dla róż-

¹ Pierwsze spotkanie tego typu, zorganizowane przez Zakład Bibliotekoznawstwa WSP w Kielcach, odbyło się rok wcześniej w Jodłowym Dworze. Wygłoszone na nim referaty opublikowano w *Studiach o Książce*. T. 15 s. 3-156.

² Wygłoszone na Konferencji referaty zostaną opublikowane w *Studiach o Książce* 1986 T. 16.

nych dziedzin naukowych oraz zaprezentowały inne, już nie typowo bibliologiczne źródła, pożytkowane w różnych dyscyplinach, a wykorzystywane również w nauce o książce. W referatach scharakteryzowano typy źródeł i ich użyteczność dla różnych tematów badań. Perspektywa ta odpowiada teoretycznym nurtom rozważań nad źródłami w piśmiennictwie bibliologicznym, w którym z jednej strony za punkt wyjścia przyjmuje się konkretny problem badawczy poszukując dla niego odpowiednich źródeł, a z drugiej — gdy przyjęta a priori decyzja co do wyboru podstawy źródłowej rzutuje na możliwości, zakres i jakość wydobytej z niej informacji. Wariant pierwszy prezentowały referaty A. Żbikowskiej-Migoń, B. Bieńkowskiej, J. Pirożyńskiego i K. Maleczyńskiej omawiające źródła do badań historii bibliologii, historii książki i dziejów bibliotek. W innych referatach scharakteryzowano źródła do pozostałych dyscyplin szczegółowych księgoznawstwa: historii druckarstwa (D. Hombek), księgarstwa (R. Żurkova), czytelnictwa (M. Stolzman, A. Cieński i S. Grzeszczuk), historii bibliografii (S. Grzeszczuk).

A. Żbikowska-Migoń omówiła źródła do badań nad początkami księgoznawstwa jako dyscypliny naukowej. Historia bibliologii powinna być opracowana z zastosowaniem analogicznych reguł postępowania badawczego, jak w historii nauki, a więc w następujących zespołach problemowych: dzieje myśli naukowej, metodologii, aparatury i przyrządów, języka i terminologii, instytucji, a wreszcie informacji i komunikacji naukowej. Bibliolog zajmujący się dziejami swojej dyscypliny winien też odpowiedzieć na pytania: o ludzi, którzy uprawiali badania bibliologiczne (ich rodowód, status społeczny, środowisko, formacja intelektualna), ich poglądy na naukę o książce, instytucje, w których prowadzone były badania (struktura organizacyjna, cele, programy, realizacja), cechy języka i terminologii występujące w piśmiennictwie naukowym. Referentka przedstawiła typologię bazy źródłowej, którą należy wykorzystać dla uzyskania odpowiedzi na powyższe pytania.

B. Bieńkowska obszernie scharakteryzowała źródła oraz metodę pracy nad nimi w badaniach księgozbiorów historycznych, rozumianych jako zamknięty, już nie uzupełniany, większy lub mniejszy zbiór książek. Księgozbiór historyczny należy traktować jako całość, nie ograniczając się do analizy jego poszczególnych egzemplarzy. Tak szeroko zakreślony temat wymaga wykorzystania różnorodnych źródeł, które referentka podzieliła na typowo bibliologiczne bezpośrednie: same książki (z uwzględnieniem wszelkich znaków proweniencyjnych i zapisek marginalnych), katalogi biblioteczne, inwentarze zbiorów drukowane i rękopiśmienne; typowo bibliologiczne pośrednie: spisy obowiązkowych lektur szkolnych, bibliografie zalecające, wzorcowe katalogi itp. Ponadto należy włączyć do badań źródła pozaksięgoznawcze: dokumentacyjne (nazywane też niekiedy archiwalnymi), literackie, naukoznawcze i autobiograficzne. Różnorodność tych źródeł, także i ich rozproszenie powodowały, że dotąd zbyt często powstawały prace przyczynkarskie nie wyczerpujące całości problematyki, co wymaga, zdaniem Referentki, podsumowania dotychczasowych ustaleń i wyznaczenia dalszych kierunków badań. Punktem wyjścia może być przygotowywana w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego bibliografia rękopiśmiennych i drukowanych katalogów i inwentarzy bibliotecznych.

Przykład opracowania mieszczącego się w przedstawionym przez B. Bieńkowską programie badania księgozbiorów historycznych zaprezentował w swoim wystąpieniu J. Pirożyński, omawiając podstawę źródłową, metodykę oraz wyniki badań nad biblioteką prywatną Zofii Jagiellonki, księżnej brunszwickiej, siostry Zygmunta Augusta. Poszukiwania w bibliotece księcia Augusta w Wolfenbüttel doprowadziły badacza do odkrycia cennego renesansowego księgozbioru polskiej księżnej, która posiadała ok. 400-500 woluminów, w tym dzieła dotąd nie znane polskim ani niemieckim uczonym.

K. Maleczyńska skupiła się na źródłach do dziejów książki i bibliotek okresu Renesansu. Szczególną uwagę w realizowaniu tego tematu należałoby zdaniem Referentki zwrócić na źródła związane ze środowiskiem mieszczańskim, gdyż w tym okresie produkcja i handel książką, a także jej odbiór spoczywały głównie w rękach mieszczaństwa. Stąd ważną rolę w badaniach odgrywają spisy ich ruchomości, zawierające czasami wykazy ksiąg, chociaż bez pełnych danych bibliograficznych, jak również inwentarze księgarń itp. dokumenty i akty.

Drugi z dwu, zaprezentowanych na wstępie niniejszego sprawozdania, sposobów myślenia o źródłach znalazł więcej zwolenników wśród referentów, którzy scharakteryzowali zasadniczo wszystkie typy źródeł, wychodząc z własnej praktyki badawczej, co można uznać za pozytywną, twórczą cechę wystąpienia. Niestety, zabrakło na Konferencji referatu, który by zawierał całościowe spojrzenie na istniejącą bazę źródłową z perspektywy szeroko rozumianej nauki o książce, a nie tylko tematów wycinkowych. Niewątpliwą zasługą Referentów było za to zwrócenie uwagi na zespoły materiałów rzadziej wykorzystywanych przez księgoznawców. M. Stolzman i S. Grzeszczuk przedstawili możliwości płynące z analizy utworów literackich, A. Cieński — pamiętników, a D. Hombek — prasowych ogłoszeń wydawniczo-księgarskich. K. Migoń scharakteryzował użyteczność szeroko rozumianych źródeł bibliologicznych do badań pozaksięgoznawczych.

Metodyka pracy nad źródłami literackimi jako pomocy dla badań historycznych została wypracowana dopiero w 1976 r. na konferencji „Dzieło literackie jako źródło historyczne”, zorganizowanej przez IBL PAN. Referaty wygłoszone w Bartkowie były pierwszym teoretycznym ujęciem tego problemu na gruncie księgoznawstwa, na co zwrócili uwagę M. Stolzman i S. Grzeszczuk.

Według opinii M. Stolzmana bibliologiczne wykorzystanie utworów literackich dostarcza różnorodnych korzyści naukowych. Z jednej strony umożliwia odtworzenie rzeczywistych faktów z dziejów książki, a z drugiej dostarcza kapitalnych danych do odtworzenia stanu świadomości społecznej w zakresie książki. Poszukiwania takie mogą przynieść informację o funkcji danych faktów lub autorów w kolejnych okresach literackich, grupach społecznych lub ważnych momentach dziejowych, wiedzę o zainteresowaniach lekturowych poszczególnych autorów, wreszcie szczegółową analizę wykorzystania książki jako środka wyrazu artystycznego, co pozwala na budowanie hipotez na temat stosunku autorów i publiczności czytającej do książki. Te uwagi ogólne Referentka uzupełniła licznymi przykładami.

S. Grzeszczuk wskazał na inne możliwości księgoznawczego wykorzystania utworów literackich, analizując staropolskie wypowiedzi o pisarzach i dziełach literackich. Owe staropolskie źródła interesują zarówno historię literatury, jak i historię książki. Szczególnie bliskie związki pomiędzy tymi dwiema dyscyplinami zaznaczają się na gruncie recepcji czytelniczej, z tym że historyk literatury bardziej interesuje się recepcją dzieła czy twórczości pisarza, zaś historyk książki — rodzajami wyborów i upodobań czytelniczych w skali masowej. Staropolskie wypowiedzi o pisarzach i dziełach literackich stanowią materiał niezwykle obszerny, jak dotąd nie zebrany ani nie zinwentaryzowany, chociaż jego znaczenia nie można nie doceniać. Referent dokonał analizy zagadnienia na dwu wybranych przykładach: twórczości Biernata z Lublina i anonimowej *Wyprawy plebańskiej*.

A. Cieński scharakteryzował pamiętniki, a więc jeden specyficzny typ źródeł i wskazał na ich przydatność dla bibliologii, szczególnie cenną w badaniu tych grup i warstw społecznych, dla których z punktu widzenia księgoznawstwa nie dysponujemy innymi materiałami. Chodzi tu głównie o pamiętniki indywidualne, w przeciwstawieniu do zbiorowych lub konkursowych, którymi zajmują się raczej socjologowie.

D. Hombek omówiła następny typ źródeł bibliologicznych, interesujący niekiedy także prasoznawców, mianowicie ogłoszenia księgarskie i wydawnicze.

Exemplifikacja przedstawiona przez Referentkę dotyczyła wyłącznie ogłoszeń zamieszczanych na łamach *Gazety Warszawskiej* w l. 1764-1795. Zarejestrowane przez Referentkę 2852 anonse stanowiły wystarczająco reprezentatywną próbę dla orzeczenia o ich przydatności dla badaczy.

K. Migoń wskazał w swoim referacie na typy źródeł bibliologicznych przydatnych w badaniach zagadnień pozaksiegotnawczych na przykładzie własnych prac nad dziejami orientalistyki. Dla każdego z tych typów podał odpowiednie przykłady.

Referat J. Wałka o malarstwie historycznym Jana Matejki został opracowany z pozycji historyka sztuki, a pojęcie „książka” zostało w nim ujęte jedynie w znaczeniu symbolicznym. W efektownej paraleli określił on obraz jako źródło wiedzy historycznej o nieco zbliżonych do książki funkcjach.

W trakcie trwania Konferencji toczyła się ożywiona dyskusja nad poszczególnymi referatami. Wzięli w niej udział m. in.: B. Bieńkowska, R. Cybulski, H. Dubowik, J. Dunin, T. Frączyk, S. Grzeszczuk, A. Kłossowski, M. Kocójowa, A. Massalski, K. Migoń, W. Szelińska, J. Włodarczyk. R. Cybulski wskazał m. in. na potrzebę pełniejszego opracowania źródeł do dziejów bibliografii, ale również — co nie zostało dotąd dokonane i przez nikogo też na tej Konferencji nie wskazane — przypomnienia roli spisów bibliograficznych jako ważnego, a niekiedy wręcz niezastąpionego, źródła księgotnawczego. W obszernej wypowiedzi, która przybrała postać komunikatu, R. Zurkowska podkreśliła znaczenie ksiąg celnych jako źródła do badań nad dziejami księgarstwa.

K. Migoń podsumowując Konferencję stwierdził, iż w jej programie znalazły się referaty ogólne, zarysowujące problemy źródłoznawcze bibliologii, wskazujące i charakteryzujące materiały zarazem typowe i podstawowe dla tej dyscypliny. Zwrócono uwagę także na źródła historyczne, historycznoliterackie, historycznonaukowe, prasoznawcze i inne, które mogą być wykorzystywane przez księgotnawców. Pozwoliło to jednocześnie na wyznaczenie związków pomiędzy bibliologią a innymi naukami. Problematyka, której spotkanie było poświęcone, jest częścią składową metodologii nauki o książce i ma podstawowe znaczenie dla tej dyscypliny i jej nowoczesnej struktury. W referatach i dyskusji zarysował się aktualny stan świadomości źródłoznawczej polskich historyków książki. Świadomość ta ujawnia się w bogactwie publikacji teoretycznych, wydań źródłowych i w coraz śmielszym i wszechstronniejszym ich wykorzystaniu. Potwierdza się jednocześnie istnienie specyficznej perspektywy bibliologicznej, będące dowodem autonomii księgotnawstwa jako dyscypliny naukowej. Na Konferencji zarysowano kierunki dalszych działań źródłoznawczych, co będzie bodźcem i drogowskazem dla bibliologów.

— *Krzyszyna Bednarska-Rusajowa*

ZWIĄZKI BADAŃ NAUKOWYCH Z TREŚCIAMI KSZTAŁCENIA BIBLIOTEKARZY I PRACOWNIKÓW INFORMACJI NAUKOWEJ KONFERENCJA NAUKOWA W BERLINIE (23-24 kwietnia 1985 r.)

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu im. Humboldta w Berlinie był gospodarzem kolejnego spotkania przedstawicieli katedr i instytutów bibliotekoznawstwa krajów socjalistycznych. Zbiegło się ono z 30 rocznicą utworzenia tego jedyne w NRD uniwersyteckiego ośrodka kształcenia kadr dla bibliotek i informacji naukowej. Corocznie opuszcza go ok. 10 absolwentów studiów stacjonarnych i 15-20 absolwentów studiów zaocznych.

Uroczystości jubileuszowe, z udziałem przedstawicieli władz uczelni, trwały bardzo krótko. Po ich zakończeniu otwarta została konferencja naukowa. Pier-

wszego dnia na sesji plenarnej ogłoszone zostały trzy referaty: dyrektor Instytutu-jubilata prof. Helmut Kubitschek omówił rezultaty i strategię badań w kierowanej przez niego placówce, doc. Jürgen Freitag przedstawił profil badań prowadzonych w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu im. Humboldta w latach osiemdziesiątych, a prof. Günther Fröschner mówił o tendencjach rozwojowych w akademickim kształceniu bibliotekarzy w latach dziewięćdziesiątych. Następnie krótkie komunikaty o badaniach bibliotekoznawczych prowadzonych w katedrach bibliotekoznawstwa uniwersytetów w Pradze, Bratysławie i Budapeszcie wygłosili prof. Jiří Kabrt, dr Eugen Mešša i prof. Geza Fülöp, którzy skupili się na określeniu dotychczasowych wysiłków, unikając mówienia o przyszłości. Na zakończenie pierwszego dnia odbyły się dwa posiedzenia okrągłego stołu: w jednym zebrali się absolwenci instytutu berlińskiego, w drugim — goście zagraniczni, wśród których byli również przedstawiciele Związku Radzieckiego i Kuby. W ciągu jednej godziny podzielili się oni uwagami na temat potrzeb w przyszłym budowaniu programów kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji.

Drugiego dnia obrady toczyły się w czterech grupach tematycznych. W pierwszej z nich dyskutowana była strategia badań bibliotekoznawczych w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych naszego stulecia, w drugiej mówiono o związkach charakterystyk badawczych absolwentów studiów bibliotekoznawczych z potrzebami praktyki, w trzeciej grupie rozważano nowe formy i metody wdrażania studentów do badań naukowych, a w ostatniej grupie przedmiotem debaty były formy współpracy między akademickimi ośrodkami kształcenia bibliotekarzy a czynnymi bibliotekarzami i pracownikami inte. W każdej grupie dyskusje toczone były na podstawie referatów i komunikatów, przedstawianych przez pracowników uczelni bibliotekarskich NRD i kierowników bibliotek naukowych.

Podsumowania konferencji dokonano podczas krótkiego posiedzenia plenarnego, kiedy to przedstawiono wnioski i postulaty wynikające z referatów i dyskusji.

Mogąc orać udział tylko w drugim dniu konferencji, niżej podpisany wysłuchał referatów i komunikatów oraz dyskusji w pierwszej grupie tematycznej. Zabierający głos prelegenci i dyskutanci — omawiając poszczególne dziedziny bibliotekarstwa i informacji naukowej, które będą przedmiotem prac badawczych w przyszłości — zauważali potrzebę otwartości na nowe zjawiska, wynikające z rozwoju nowoczesnych technik i konieczność uczynienia ich przedmiotem badań. Zwracali też uwagę na potrzebę takiego kształcenia bibliotekarzy, żeby nie tylko umieli oni posługiwać się nowoczesnymi urządzeniami, ale również sami angażowali się do działań innowacyjnych.

Wydaje się, że namysłu nad przyszłością kształcenia i badań wymaga również polskie bibliotekarstwo.

Stefan Kubów

BIBLIOTEKARSTWO POLSKIE

Zofia Gaca-Dąbrowska: *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej*. Zarys problemów organizacyjnych i badawczych. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1983, 261 s.

Książka Zofii Gacy-Dąbrowskiej składa się z *Przedmowy*, 6 rozdziałów i *Wniosków końcowych*. Układ całości jest przejrzysty. Punktem wyjścia rozważań jest organizacja bibliotekarstwa, jej ilościowy i jakościowy aspekt. Obszernie potraktowano politykę biblioteczną, procesy biblioteczne, bibliotekarzy i naukę o bibliotece. Posługiwanie się książką utrudnia brak indeksu autorskiego i przedmiotowego.

Rozdział I. *Historyczne dziedzictwo* wprowadza do omawianego okresu i zawiera skrótowe informacje o najważniejszych wydarzeniach w historii polskiego bibliotekarstwa, poczynając od ufundowania Biblioteki Żałuskich aż do powstania bibliotek specjalnych. Rozdział II. *Bibliotekę w II Rzeczypospolitej* zawiera ogólną charakterystykę bibliotek naukowych i oświatowych. Najwięcej uwagi poświęcono bibliotekom uniwersyteckim, i słusznie, bowiem w organizacji nauki miały one największe znaczenie. Cenne są przeto informacje o zasobności ich zbiorów, źródłach wpływu nowych nabytków, liczbie wypożyczeń, w tym również międzybibliotecznych. O bibliotekach oświatowych Autorka pisze niewiele, odsyłając czytelnika do wcześniejszych opracowań na ten temat.

Polityka biblioteczna jest przedmiotem rozważań w rozdziale trzecim. Poglądy na kierunki i formy jej realizacji, kształtowane przez ówczesne struktury polityczne i administracyjne kraju, były rozmaite. Starania bibliotekarzy skupiały się wokół tworzenia aktów prawnych, które obligowałyby państwo do zapewnienia bibliotekom niezbędnych środków materialnych, organizowania komórek administracyjnych sterujących ich rozwojem, zapewnienia Związkowi Bibliotekarzy Polskich udziału w rozwiązywaniu merytorycznych problemów bibliotekarstwa i kształtowania zawodowej grupy bibliotekarzy. Starania o wprowadzenie ustawy bibliotecznej dla bibliotek oświatowych i spór o koncepcję Biblioteki Narodowej ilustrują różnorodność i bogactwo ówczesnej myśli bibliotekarskiej. Mimo niepowodzeń w zakresie państwowej polityki bibliotecznej środowisko bibliotekarskie podejmowało wiele prac istotnych dla funkcjonowania bibliotek. Należały do nich przede wszystkim te działania, które zmierzały do uporządkowania zbiorów bibliotecznych. Wśród nich tak trudne zadania, jak ujednolicenie przepisów alfabetycznego katalogowania druków, rzeczowe opracowanie zbiorów, tworzenie księgozbiorów podręcznych oraz rozwijanie służb informacyjnych. Starania te dokumentuje rozdział IV. *Procesy biblioteczne*, w którym znajdujemy ponadto informacje o pracach nad normalizacją druków bibliotecznych, statutami i regulaminami oraz zastosowaniem nowych urządzeń technicznych usprawniających pracę w bibliotece, a także o zmianach w wewnętrznej organizacji bibliotek. Autorka sygnalizuje również wprowadzanie, dzięki działalności Heleny Radlińskiej, nowych form pracy z czytelnikiem i popularyzację na gruncie polskim podstawowych prac teoretycznych z zakresu czytelnictwa.

Podejmowaniu prac w dziedzinie organizacji i techniki bibliotecznej patronował Związek Bibliotekarzy Polskich. Wpływ tej zawodowej organizacji bibliotekarzy

zaznaczył się również w programach kształcenia bibliotekarzy oraz zabiegach o ich sprawy bytowe. Lektura rozdziału V. *Bibliotekarze* pozwala zorientować się w początkach szkolnictwa bibliotekarskiego, pracach nad pragmatyką zawodową, kategoriach pracowników bibliotek oraz udziale kobiet wśród ogółu zatrudnionych w bibliotekach.

Zawodowemu statusowi bibliotekarzy poświęcano wiele uwagi na kolejnych zjazdach bibliotekarzy, zmierzając do określenia głównych jego cech oraz etosu pracownika biblioteki naukowej i oświatowej. Już wówczas dostrzegano stopniowe zacieranie się różnic między tymi dwoma kategoriami bibliotekarzy.

Rozdział VI. *Nauka o bibliotece* jest kontynuacją poprzedniego i zawiera omówienie starań bibliotekarzy o wyodrębnienie dyscypliny bibliotekoznawczej i określenie jej miejsca wśród innych nauk. Poczynania te utrudniał brak uniwersyteckiego szkolnictwa bibliotekarskiego, niedostatek prac naukowych, nieliczne czasopisma fachowe, niejednoznaczność podstaw metodologicznych i rozmaicie stosowana terminologia. Aktywność naukowa środowiska bibliotekarskiego była jednak znaczna, co pozwoliło myśleć o powołaniu bibliotekarskiego ośrodka badawczego w Bibliotece Narodowej.

Autorka przyjęła za podstawowe źródło wiedzy o bibliotekarskim międzywojniu dorobek piśmienniczy bibliotekarzy. Jest on rzeczywiście bogaty i świadczy o dużej aktywności publicystycznej środowiska. To, o czym wówczas pisano, ilustrują liczne przypisy, którymi opatrzone poszczególne rozdziały. Nie wydaje się jednak, by dla opisanego poglądów i kierunków działania w bibliotekarstwie tamtych czasów można było poprzestać na literaturze fachowej. Miało ono bowiem bogaty kontekst społeczny i kulturowy, bez którego nie można wyjaśnić różnorodności poglądów bibliotekarzy w takich dziedzinach, jak polityka biblioteczna i udział państwa w jej kreowaniu, koncepcje budowy sieci bibliotecznej, kształtowanie zawartości zbiorów bibliotecznych, kierunki kształcenia bibliotekarzy itp. Bibliotekarstwo stanowiło jeden z wielu wycinków ówczesnej rzeczywistości społecznej. Procesy, które zachodziły w jego obszarze, stanowiły odbicie zjawisk zachodzących w jego otoczeniu. Ludzie, którzy organizowali biblioteki w niepodległym kraju, wyznawali różne poglądy filozoficzne i społeczne, byli uwikłani w działalność polityczną, mieli za sobą gruntowne studia i rozmaite doświadczenia w praktyce bibliotecznej. Starsi wiekiem bibliotekarze uformowali swoją osobowość na przełomie wieków w zupełnie odmiennych warunkach politycznych i społecznych, młodszy zafascynowani byli możliwościami, jakie stwarzało niepodległe państwo. To zafascynowanie odzyskaną państwowością jest widoczne w pracach Józefa Grycza, Mariana Łodyńskiego, Adama Łysakowskiego, ludzi wówczas młodych, aktywnych społecznie i zawodowo, bliskich sobie w poglądach na rolę państwa w organizacji bibliotek.

Autorka wykorzystała publikacje na temat bibliotekarstwa międzywojennego. z lat sześćdziesiątych, pominęła natomiast cenne prace z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych pióra Janusza Zarnowskiego, Andrzeja Micewskiego, Andrzeja Garlickiego, Mariana Marka Drozdowskiego, Stefana Żółkiewskiego, Andrzeja Paczkowskiego i innych, tworzące bogaty obraz stosunków politycznych, społecznych i kulturalnych oraz gospodarczych tego okresu. Bez tych lektur nie da się wyjaśnić powiązań bibliotekarstwa ze zmianami w strukturze społecznej tamtych czasów. Stanowiły one bowiem punkt odniesienia nie tylko do spraw ogólnych, jak polityka biblioteczna czy organizacyjne struktury bibliotek, ale również bardziej szczegółowych, jak ujednoczenie przepisów katalogowania alfabetycznego, sprawozdawczości bibliotecznej, budownictwa, normalizacji, rozwoju służb informacyjnych w bibliotekach naukowych.

Próba wyizolowania z kontekstu społecznego, a zwłaszcza politycznego, bibliotekarstwa II Rzeczypospolitej zaważyła niekorzystnie na interpretacji zjawisk towarzyszących jego ówczesnemu rozwojowi, których nie da się wyjaśnić wyłącznie

w jego obszarze. Dotyczy to szczególnie sprawy kluczowej, jaką jest polityka biblioteczna. Autorka poprzestała na omówieniu tylko jednego jej fragmentu, jakim był udział państwa w kształtowaniu tej polityki. Pomięła zaś całą bogatą sferę działania społecznego, które się na nią również składało. Lektura rozdziału o polityce bibliotecznej nasuwa przypuszczenie, że Autorka traktuje ją głównie w perspektywie państwowej stwierdzając, że: „polityka państwa polskiego w tym zakresie nie została wyraźnie zarysowana, jakkolwiek brak większego zainteresowania bibliotekami oświatowymi i pozostawienie ich w rękach różnych organizacji wskazuje, że rząd nie zamierzał wywierać przez biblioteki określonego wpływu na społeczeństwo” (s. 104). Otóż właśnie obawy przed instrumentalnym traktowaniem bibliotek różnicowały poglądy bibliotekarzy, obawiających się nadmiernej ingerencji państwowej w zakres i treści gromadzonych zbiorów. Spór o charakter Biblioteki Narodowej stanowi doskonałą ilustrację złożoności tego problemu. Nawet najwięksi zwolennicy udziału państwa w zarządzaniu bibliotekami traktowali go tylko jako jeden z elementów szeroko rozumianej polityki bibliotecznej podkreślając, że równie znaczący powinien być udział środowiska bibliotekarskiego i jego otoczenia społecznego. W takim rozumieniu polityka wkraczała na teren działalności bibliotekarskiej, którą tworzyła jednak przede wszystkim aktywność jednostek, grup, organizacji (głównie Związku Bibliotekarzy Polskich), instytucji samorządowych i administracyjnych.

Bibliotekarze starali się wpływać na formułowanie celów i określać środki działania państwa w zakresie bibliotekarstwa. Wykorzystywali w tym celu różne środowiska i instytucje oraz szerszą opinię publiczną. Były wśród nich organizacje społeczno-kulturalne, partie i stronnictwa polityczne, stowarzyszenia twórcze, wydawnictwa, związki samorządowe, państwowe komórki administracyjne centralne i lokalne. Najznaczniejszy udział w formułowaniu podstaw polityki bibliotecznej w tak szerokim rozumieniu przypadał niewątpliwie Związkowi Bibliotekarzy Polskich. Udział państwa był skromny, tak jak w wielu innych dziedzinach życia społecznego, a zwłaszcza naukowego i kulturalnego. I nie mógł być inny ze względu na liczne uwarunkowania, tkwiące zarówno w niedalekiej przeszłości, jak i skomplikowanej teraźniejszości. Toteż organizacja ówczesnego bibliotekarstwa odpowiada strukturą politycznym, ekonomicznym, gospodarczym i administracyjnym państwa. Spośród 9411 bibliotek oświatowych w kraju w 1938 r. 139 utrzymywały z trudem samorządy terytorialne (s. 57), pozostałe zaś stanowiły własność różnych organizacji społeczno-kulturalnych, których stosunek do projektów usamorządowienia bibliotek oświatowych był przeważnie niechętny. Trudno więc godzić się z poglądem, że: „Gdyby państwowa polityka biblioteczna stworzyła właściwe warunki dla powstawania bibliotek samorządowych — wyniki byłyby znacznie większe i w ogólnej liczbie bibliotek II Rzeczypospolitej i w ich zasobności, a przede wszystkim w stanie czytelnictwa najszerzych warstw ludności” (s. 57). Może i byłyby, gdyby przedtem zwiększono nakłady na szkolnictwo podstawowe, zlikwidowano analfabetyzm, zwiększono produkcję wydawniczą (również w języku żydowskim, ukraińskim, litewskim i niemieckim), poprawiono byt materialny potencjalnych nabywców książek, upaństwowiono biblioteki organizacji społeczno-kulturalnych, jednym słowem, działano w innych warunkach historycznych i w innej rzeczywistości. Ta międzywojenna daje o sobie znać choćby poprzez dane statystyczne. Autorka zestawia np. dwie tabele (s. 54), które informują o liczbie bibliotek oświatowych wg języka księgozbioru i wg języka ojczystego ludności. Spośród 31 915 800 mieszkańców Polski w 1931 r. 68,9% mówiło po polsku. Spośród 8526 bibliotek oświatowych polskie stanowiły 73,7%. Mówiący po ukraińsku stanowili 10,1% ludności, a ich biblioteki 14,4%, mówiący po żydowsku i hebrajsku stanowili 8,6%, a ich biblioteki 8,8%. Na podstawie porównania tych danych Autorka stwierdza, że bibliotek oświatowych ukraińskich i żydowskich było procentowo

więcej niż ludności posługującej się tym językiem. Fakt ten traci na wymowie, gdy na podstawie tychże tabel przeliczymy liczbę tomów przypadającą na mieszkańca. Mówiący po polsku miał do dyspozycji 0,2 tomu, zaś po ukraińsku — 0,08 tomu. Oczywiście, oba te wskaźniki były bardzo niskie, ale wykazują one, że zaopatrzenie bibliotek ukraińskich w książki było nieporównanie gorsze niż polskich, choć mniejszość ukraińska była aktywna w zakładaniu bibliotek. Ludność niemiecka, która stanowiła 2,3% ogółu mieszkańców, miała mniej bibliotek (1,5%) i — tak jak dla ludności polskiej — na mieszkańca przypadało 0,2 tomu. Bez porównania struktury rozmieszczenia ludności nie da się tych zjawisk wyjaśnić. Po prostu ludność ukraińska była rozproszona i mieszkała na wsi, zaś niemiecka i żydowska skupiała się w miastach. Biblioteki ukraińskie, choć liczne, były słabo zaopatrzone, a biblioteki niemieckie, choć mniej liczne — miały bogatsze księgozbiory.

Wpływ kontekstu społecznego określał również funkcje i oczekiwania wobec bibliotek naukowych. Mimo że w międzywojniu tradycje uniwersalnych księżnic uniwersyteckich zostały przełamane wraz z powstaniem bibliotek specjalnych w szkołach wyższych i instytucjach państwowych, to w dalszym ciągu zawartość treściowa zbiorów większości bibliotek naukowych odpowiadała ówczesnej strukturze nauki, organizacji szkolnictwa wyższego, poziomowi techniki i rozwojowi gospodarczemu. Przewaga treści humanistycznych wynikała nie tylko z faktu, że część tych bibliotek powstała w XIX w. jako biblioteki fundacyjne, stanowiące często jedyne warsztaty pracy naukowej w tej dziedzinie, ale również z niedorozwoju przemysłu i nauk technicznych, słabej dynamiki rozwojowej w obu tych dziedzinach i w związku z tym — niewielkich potrzeb w dziedzinie piśmiennictwa specjalistycznego. Niewiele by w tym zakresie zmieniła nawet daleko posunięta ingerencja państwa w sprawy bibliotek naukowych, dlatego też zwolennicy opieki państwowej nad bibliotekami upatrywali jej przede wszystkim w dziedzinie pomocy finansowej, ustaleń prawnych i normalizacyjnych. Różnorodność bibliotek wcale nie wymagała, jak to sugeruje Autorka (s. 73), ujęcia ich w jednolite ramy organizacyjne i pokierowania ich rozwojem przez państwo. Potrzebne były środki materialne, co do kierowania zaś, to najlepiej byli do tego przygotowani bibliotekarze skupieni w Związku Bibliotekarzy Polskich.

Autorka jest zwolenniczką ujednoczenia i centralizacji zarządzania bibliotekami i ma do tego prawo. Myli się jednak wtedy, gdy w różnorodności poglądów na sprawy oświaty, nauki i bibliotek upatruje przyczyny niedomagań organizacyjnych. Píše więc, że: „Przez cały okres międzywojenny trwały poza tym spory o ideologiczne oblicze szkoły polskiej, które dodatkowo utrudniały zespolenie wysiłków nad podniesieniem poziomu oświaty w społeczeństwie” (s. 71), i że: „Również spory o autonomię nauki w okresie międzywojennym miały swój wpływ na niepowodzenia centralistycznych koncepcji zarządzania bibliotekami w Polsce” (s. 105). Aż się prosi o zacytowanie powiedzenia Bertranda Russella, że jeżeli wszyscy myślą jednakowo, to oznacza, że nikt nie myśli.

Na szczęście nie odnosi się to do bibliotekarzy II Rzeczypospolitej. W książce Z. Gacy-Dąbrowskiej ich sylwetki wypadły interesująco i różnorodnie. Ci, którzy stanowili elitę zawodową, łączyli w sobie gruntowne wykształcenie humanistyczne z wiedzą fachową i talentem organizacyjnym. Edward Kuntze, Józef Grycz, Adam Łysakowski, Stefan Vrtel-Wierczyński, Marian Łodyński, Aleksander Birkenmajer, Wanda Dąbrowska i wielu innych swoją wiedzą i doświadczeniem organizacyjnym wyprzedzali dalece organizacyjny i materialny poziom ówczesnego bibliotekarstwa. Stworzyli solidne podstawy rozwoju bibliotekoznawstwa jako dyscypliny naukowej, rozprzestrzenili wiedzę o polskim bibliotekarstwie w świecie, wnieśli swój wkład do światowej myśli bibliotekarskiej, byli aktywni w Związku Bibliotekarzy Polskich, reprezentując w nim osobowości godne naśladowania przez młodych bi-

bliotekarzy, aktywnie uprawiali publicystykę i, co najistotniejsze, nie byli jednokowi.

Książka Z. Gacy-Dąbrowskiej wypełnia lukę w naszej wiedzy na temat tego najciekawszego w dziejach okresu bibliotekarstwa polskiego. Niewątpliwą zasługą Autorki jest zebranie obfitego materiału i próba jego opisania. Pracę tę jednak trzeba czytać ostrożnie i krytycznie, bowiem nie wszystkie sądy w niej zawarte pomagają rozumieć opisywane czasy.

Jadwiga Kołodziejska

BIBLIOTEKA NARODOWA

50 lat Biblioteki Narodowej, Warszawa 1928-1978. Warszawa 1984, 361.

W 1984 r. ukazało się jubileuszowe wydawnictwo *50 lat Biblioteki Narodowej*, przygotowane przez zespół pracowników tej Książnicy pod kierownictwem Witolda Stankiewicza jako przewodniczącego Komitetu Redakcyjnego. W skład Komitetu weszli: Radosław Cybulski, Jadwiga Kołodziejska, Bogumił Stanisław Kupść, Leon Marszałek, Andrzej Paczkowski, Wanda Piusińska. Książka dotarła do rąk czytelników dopiero z początkiem 1985 r., a wydana w liczbie 750 egz. stała się od razu trudna do osiągnięcia. Brak na niej ceny sugeruje, że w swoim założeniu przeznaczona była raczej „sibi et amicis” niż dla szerszego grona osób zainteresowanych tak ważną dla polskiej kultury tematyką. Na ograniczenie nakładu wpłynęły prawdopodobnie warunki trudnego okresu, w którym przedsięwzięciu temu nadawano kształt wydawniczy, a przede wszystkim niedostatek dobrego papieru, na jakim tę jubileuszową księgę wydrukowano. Szkoda jednak, że nie pomyślano o wydaniu dodatkowej liczby egzemplarzy w mniej uroczystej szacie, przeznaczonej do handlu księgarskiego, a tym samym dostępnej dla szerszego kręgu czytelników.

Na treść publikacji składa się ponad dwadzieścia autorskich opracowań, ujętych w trzy podstawowe działy: Część I. *Dzieje*, Część II. *Zbiory i prace*, Część III. *Aneksy*. Zgodnie z tytułami poszczególnych części otrzymujemy najpierw zarys historii Biblioteki Narodowej od jej ideowych tradycji, sięgających Biblioteki Załuskich, po współczesność doprowadzoną do 1978 r. Zarys ten dzieli się na 9 podokresów, wyznaczonych latami: 1747-1794, 1795-1917, 1918-1928, 1928-1939, 1939-1945, 1945-1956, 1957-1961, 1962-1970, 1971-1978. Każdy z nich opracowany jest przez innego Autora w następującej kolejności: B. S. Kupść, Elżbieta Słodkowska, Andrzej Piber (l. 1918-1928 oraz 1928-1939), Marek Hryniewicz, Halina Chamerska, E. Słodkowska, Mirosława Kocięcka, A. Piber.

Podział na wymienione okresy po 1945 r. nie zawsze wydaje się uzasadniony. H. Chamerska, charakteryzując działalność Biblioteki Narodowej w l. 1945-1956, słusznie uzasadnia ściślejszą periodyzację omawianego przez siebie wycinka dziejów „odmienną hierarchią zadań, odmiennym rytmem i zasięgiem pracy, odmiennym pojmowaniem roli i miejsca Biblioteki Narodowej wśród bibliotek w kraju” (s. 93). Sądzić należy, że takimi właśnie wyznacznikami należało się kierować przy ogólnym podziale historii Książnicy bądź przynajmniej wyjaśnić we wstępie przyjęte cezury czasowe i opatrzyć je jakimś scalającym zarys dziejów komentarzem. Komentarz ten mógłby również nakreślić linię rozwojową Biblioteki, ukazać przemiany, jakie zachodziły w jej funkcjach oraz w zakresie i zasięgu podejmowanych działań, powiązać z ogólną sytuacją bibliotekarstwa w Polsce i za granicą. Bez scalającego dzieje słowa wstępnego — wszystkie te elementy są trudne do uchwycenia. Każdy z Autorów traktuje problematykę prezentowanego okresu w sposób

indywidualny; w kronikarskich zapiskach, skądinąd bardzo ważnych, giną np. zmiany statutów Biblioteki w 1945 i 1969 r., uchodzą uwadze jej zmiany strukturalne i rozrost zadań oraz ocena wysiłku osób szczególnie odpowiedzialnych za losy Biblioteki.

Nie wszystkie te opracowania odznaczają się równie wysokim poziomem. Bardzo trafnym ujęciem wyróżnia się szkic pióra E. Słodkowskiej *Idea biblioteki narodowej w okresie zaborów (1795-1917)*. Autorka przypomina, jak rozumiano ówczesnie pojęcie biblioteki narodowej i jej zadania za granicą, a jak w specyficznych warunkach politycznych Polski, przy czym temat ten rozpatruje na tle ogólnego rozwoju bibliotekarstwa tego okresu. Dzięki takiemu ujęciu opracowanie Słodkowskiej staje się godnym uwagi zarysem historii bibliotek polskich w czasie niewoli, przedstawiającym skrótowo, ale niekonwencjonalnie ich losy i przeobrażenia.

Dwa kolejne opracowania A. Pibera (za l. 1918-1928 i 1928-1939) już w mniejszym stopniu dążą do ujęć syntetycznych, skupiając uwagę na chronologicznie uszeregowanych faktach i chronologicznie narastających koncepcjach organizacji Biblioteki Narodowej. Z tego może powodu niezbyt wyraziście przedstawiona została kwestia istotnego sporu wokół jej roli, zadań i usytuowania, który dotyczył nie tylko modelu samej Biblioteki Narodowej, ale także ogólnych rozwiązań organizacyjnych bibliotekarstwa naukowego w kraju. W 1961 r. ciekawą interpretację tego sporu, z punktu widzenia kształtowania teoretycznych podstaw nowoczesnego bibliotekoznawstwa w Polsce, przedstawił Marek Skwarnicki*. Nie znajdujemy tej pozycji w spisie literatury przedmiotu, figurującym pod opracowaniami A. Pibera.

Nie sposób omówić wszystkich opracowań zamieszczonych w Księdze. Wybrane dwa przykłady są ilustracją odmiennego podejścia metodologicznego Autorów do poruszanego tematu, omawianego raz bardziej syntetycznie, w szerszym kontekście, raz bardziej kronikarsko, co sprawiło, iż w konsekwencji dzieje Biblioteki Narodowej nie są przedstawione w sposób jednolity.

Część druga Księgi pt. *Zbiory i prace* również nie jest poprzedzona wstępem, który uzasadniałby wybór i strukturę zamieszczonych w tej części artykułów i scalał w jakiś sposób różne kierunki działań Biblioteki Narodowej. Znowu otrzymujemy szereg niespójnych opracowań, które prezentują kolejno zbiory specjalne: rękopisy (Krystyna Muszyńska), stare druki (Paulina Buchwald-Pelcowa), zbiory muzyczne (Maria Prokopowicz), ikonograficzne (Maria Grońska), kartograficzne (Bogumił Krassowski) i mikrofilmowe (Konrad Zawadzki), potem zbiory nowsze, wydane po 1801 r. (druki zwarte, ciągłe i dokumenty życia zbiorowego, omówione łącznie przez W. Piusińską). W każdym opracowaniu mniej lub bardziej szczegółowo przedstawiono historyczne narastanie zbiorów, ich stan przed 1939 r., straty spowodowane wojną i ponowne odradzanie się księgozbioru po 1945 r. Często towarzyszy temu charakterystyka zawartości cenniejszych kolekcji bądź zespołów informacji o ich proveniencji. Otrzymujemy także informacje o stanie opracowania zbiorów, ich wykorzystywaniu oraz prowadzonych na ich podstawie badaniach. Podkreślono funkcje centralne niektórych działów pracy, tj. działania na rzecz innych bibliotek w kraju i kontakty z zagranicą. Odnotowano przy tym różne trudności funkcjonowania Biblioteki (szczególnie lokalowe) oraz wysiłek niektórych osób w ich przewyciężaniu. Wszystkie te prace, napisane z dużą znajomością przedmiotu, sprawiają jednak wrażenie przewodników po zbiorach bibliotecznych i informatorów o zakresie prowadzonych prac, a tym samym są tylko rozszerzeniem bądź uzupełnieniem tematyki, znanej już z innych wydawnictw Biblioteki lub z publikacji tej Książnicy poświęconych.

* M. Skwarnicki: *Zarys rozwoju koncepcji i organizacji Biblioteki Narodowej w Warszawie 1918-1954*. W: *Z zagadnień teorii i praktyki bibliotekarskiej*. Studia poświęcone pamięci Józefa Grycza. Wrocław 1961 s. 89-130.

Pozostałe artykuły drugiej części Księgi omawiają działalność Instytutu Bibliograficznego (Krystyna Ramlau-Klekowska), Zakładu Dokumentacji Księgoznawczej (*Zbiory bibliologiczne* — Wanda Szolginiowa), Zakładu Informacji Naukowej łącznie z Zakładem Katalogów Centralnych (pod wspólnym tytułem *Uniwersalne informatorium* — M. Kocięcka), a następnie poświęcone są pracom nad stworzeniem zautomatyzowanego systemu Biblioteki Narodowej (R. Cybulski) oraz pracom badawczym prowadzonym przez Instytut Książki i Czytelnictwa (J. Kołodziejska, Janusz Ankudowicz). Część drugą kończy omówienie działalności Zakładu Graficznego, który stanowi bazę poligraficzną dla wydawnictw Biblioteki Narodowej (Ryszard Szafranski).

Aneksy są ważną częścią Księgi jubileuszowej. Zawierają one *Kronikę Biblioteki Narodowej* (Elżbieta Czermazowicz, Andrzej Kłossowski), *Spis wystaw Biblioteki Narodowej* (Barbara Wojno), *Piśmiennictwo o Bibliotece Narodowej* (Martyna Figiel) i *Zestawienia statystyczne działalności* (Maria Czarnowska). Do aneksów zaliczyć także należy serwis fotograficzny — zbiór zdjęć zatytułowany *Biblioteka Narodowa, jej pracownicy i zbiory*, nie opatrzone jednak żadnym spisem licznych ilustracji.

Kronika notuje najważniejsze wydarzenia od 1918 do 1978 r., a więc jest w pewnym sensie uzupełnieniem historii Biblioteki omówionej w części pierwszej, a której elementy występują również w części drugiej w opracowaniach dotyczących poszczególnych partii zbiorów. Może być przydatna dla czytelnika poszukującego konkretnych faktów i dat z życia Biblioteki, które trudno byłoby szybko odnaleźć w ujęciach narracyjnych, ponieważ wydawnictwo nie zostało zopatrzone w indeksy rzeczowe.

Spis wystaw — sporządzony selektywnie — uzupełniony został informacjami o wydanych katalogach i przewodnikach po tych imprezach. Na wystawach tych prezentowano często eksponaty ze zbiorów bibliotek całej Polski, ilustrujące bardzo wyspecjalizowane zagadnienia, tak że publikacje wymienione w *Spisie* są ważnym źródłem informacji dla specjalistów z poszczególnych dziedzin.

Piśmiennictwo o Bibliotece Narodowej — dobrane również z pewnymi ograniczeniami — ułożono działowo, a w obrębie działów — alfabetycznie. Poza pracami ogólnymi, podanymi na początku spisu, dalszy podział na grupy tematyczne dostosowany jest w zasadzie do struktury Księgi. Podano więc najpierw prace dotyczące historii Biblioteki Narodowej (także z podziałem na okresy), potem jej zbiorów i działalności poszczególnych komórek organizacyjnych. Pewnym odchyleniem od przyjętego w zrębie głównym schematu są osobne zestawy piśmiennictwa na temat gmachu Biblioteki oraz jej zmarłych wybitnych pracowników.

Nie zawsze można się zgodzić z zaszeregowaniem prac do odpowiednich działów. Dlaczego np. cytowana już praca M. Skwarnickiego znalazła się w poddziale zatytułowanym *Przygotowania do utworzenia Biblioteki Narodowej* (s. 350) poświęconym problematyce sprzed 1928 r., jeżeli omawia ona fakty do r. 1954? Inny przykład to artykuł Mariana Łodyńskiego pt. *Dwie Biblioteki Narodowe*, który — ze względu na treść i czas pisania — winien być zamieszczony w części poprzedzającej powstanie Biblioteki Narodowej, a włączony został do okresu 1928-1939. Przykładów można byłoby przytoczyć więcej. Przegląd prac ogólnych zasługuje na refleksję innego rodzaju. Zestaw ten jest bardzo skromny: kilka ujęć encyklopedycznych, kilka artykułów informacyjnych w wydawnictwach obcych lub dla zagranicy przeznaczonych, jeden informator dla czytelników z 1963 r., kronika za l. 1918-1968. To wszystko. Wnioski nasuwają się same. Biblioteka Narodowa czeka na swoich kronikarzy, którzy by opracowali jej dzieje w kompetentnych pracach odpowiadających pozycji, jaką ta biblioteka zajmuje w naszej kulturze.

Bardzo ważną częścią *Aneksów* są *Zestawienia statystyczne działalności*. Jedna z tabel prezentuje ilościowy rozwój zbiorów Biblioteki na tle rozwoju polskiego

ruchu wydawniczego i zbiorów ogółu bibliotek w kraju, a następnie — zbiory bibliotek narodowych krajów europejskich i niektórych pozaeuropejskich. Przedstawiona została również struktura zbiorów Biblioteki Narodowej na przestrzeni l. 1928-1977, dynamika ich przyrostu, stan opracowania, ruch czytelnicy, działalność informacyjna, pracownicy (ich liczba, kategorie) oraz budżet (z podaniem wydatków na uzupełnianie zbiorów i fundusz osobowy). Zestawienia ilościowe (tabele) są uzupełnione wykresami, plastycznie obrazującymi charakteryzowane zjawiska. Szkoda, że zestawienia i wykresy nie zostały opatrzone analizą statystyczną i czytelnik sam musi wyciągać wnioski jakże niéráz interesujące. Te wnioski dopiero rzucają nowe światło na dzieje, rolę i osiągnięcia Biblioteki Narodowej, pozwalając poznać jej pewne ułomności i ich uwarunkowania. Z pewnością ta część *Aneksów* powinna być bardziej wyeksponowana, a tymczasem we wstępie nie ma o niej nawet wzmianki, a co gorsza, odnosi się wrażenie, że danych zestawionych przez M. Czarnowską nie znali Autorzy poszczególnych artykułów. Sprawia to wrażenie, że zestawienia statystyczne zostały do Księgi jubileuszowej dołączone w ostatniej chwili, rzeczywiście tylko jako aneks, a nie jako jedna z najistotniejszych jej części, stanowiąca podstawę rozważań nad działalnością Narodowej Książnicy w pięćdziesięcioletnim okresie jej istnienia.

W konsekwencji wymienionych niedociągnięć, które dotyczą głównie samej koncepcji Księgi, otrzymaliśmy wydawnictwo, które oczywiście musiało wyjść z okazji tak ważnego jubileuszu, ale — poza kilkoma pracami — niewiele wniosło do znanych już opracowań. A opracowań cząstkowych na temat Biblioteki Narodowej ukazało się w ostatnim czasie dużo — niektóre z nich uzupełniają informacje zawarte w Księdze jubileuszowej, inne je jedynie powtarzają, w zmienionej formie.

Omawiana publikacja nie stanowi pierwszej próby zbiorowej oceny Biblioteki. W 1958 r. ukazała się, pod red. Bogdana Horodyskiego, pozycja *Biblioteka Narodowa w latach 1945-1956*. Porównując je można zauważyć, że struktura obecnego wydania jubileuszowego w części poświęconej pracom i zbiorom jest mniej trafna. Wydanie z 1958 r. lepiej oddaje ogólną organizację Biblioteki, trafniej grupuje materiał, daje wgląd w całość działań, uwydatnia wysiłek osób i zespołów pracowniczych. Załącza też wykaz pracowników i bibliografię ich prac oraz spis wydawnictw Biblioteki i streszczenie całości w języku obcym. Tych ostatnich dodatków w obecnym wydaniu nie zamieszczono. Dlaczego? Obie publikacje różnią się wprawdzie charakterem: ta z 1958 r. pomyślana została raczej jako sprawozdanie za 10 lat działalności w Polsce Ludowej, obecnie chodziło o uczczenie jubileuszu pięćdziesięciolecia istnienia Biblioteki Narodowej. Księga jubileuszowa ma prawo być luźnym i nie wyczerpującym zbiorem prac, zapisem kronikarskim raczej niż historią udokumentowaną źródłowo, spojrzeniem retrospektywnym, a nie oglądem i oceną współczesności oraz wytyczaniem dróg na przyszłość. Omawiane wydawnictwo nie jest jednak księgą jubileuszową w klasycznym tego słowa znaczeniu. Opracowania historyczne sąsiadują tu ze sprawozdaniami z działalności i przewodnikami po zbiorach, a reguły porządkujące całość tych materiałów nie zostały nigdzie wyjaśnione, co prowadzi do podejrzeń, że ich po prostu nie ustalono. W dalszym ciągu oczekiwać więc będziemy na prawdziwą historię Biblioteki Narodowej, opracowanej wg jednolitej koncepcji, z uogólniającą oceną jej dokonań, ukazaną na tle rozwoju bibliotekarstwa krajowego i światowego, opatrzoną aparatem naukowym a nie — jak w omawianym wydawnictwie — jedynie kilkoma gdzieśgdzie przypisami. Autorzy przyszłej monografii nie będą wychodzić od zera. Wszystkie dotychczasowe opracowania, zestawienia bibliograficzne i ujęcia statystyczne będą dla nich stanowić ważną pomoc w przygotowaniu takiej historii. Bez niej, ze względu na znaczenie Biblioteki Narodowej, trudno podejmować próbę oceny rozwoju polskiego bibliotekarstwa w ostatnim półwieczu.

Zofia Gaca-Dąbrowska

BIBLIOGRAFIA

Literatura polska i teatr w latach II wojny światowej. Bibliografia. [Oprac.] Jadwiga Czachowska, Maria Krystyna Maciejewska, Teresa Tyszkiewicz. T. 1-2. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN 1983-1984, XLVIII, 356 s.+364 s. Polska Akademia Nauk, Instytut Badań Literackich.

Obfity dorobek bibliograficzny Instytutu Badań Literackich PAN wzbogacił się o jeszcze jedną cenną publikację. Pełnej oceny można będzie dokonać po ukazaniu się całości *Bibliografii* obliczonej na 3 tomy, niemniej wydane już tomy 1-2 wystarczają do skonfrontowania zamierzeń autorskich z realizacją publikacyjną i sformułowania uwag dotyczących założeń *Bibliografii* i metody jej opracowania¹.

Zadania *Bibliografii* formułują Autorki we *Wstępie*. Są nimi: „stworzenie podstawy dokumentacyjnej do opracowań interpretacyjnych życia literackiego pięcioletnia 1939-1945 oraz wypełnienie dotkliwej luki w dokumentacji dotyczącej wybitnych pisarzy polskich, którzy w tym okresie rozwijali ożywioną działalność literacką” (s. V).

Rejestracja bibliograficzna nie jest jednak jedynym celem *Bibliografii*. Jej zadania widzą Autorki szerzej, co jeszcze dobitniej określa w swoim artykule J. Czachowska: „Bibliografia restruująca teksty literackie może być wykorzystywana w dwojaki sposób: jako zbiór informacji pośrednich, doprowadzających czytelnika do interesujących go publikacji, albo też, szczególnie jeśli nie ogranicza się do opisu rejestracyjnego, jako opracowanie podstawowe, umożliwiające wysnucie wprost wniosków historycznoliterackich, pozwalających na interpretację faktów, o których spis informuje” (s. 63).

Interpretacja ta jest umożliwiona dzięki bogactwu materiału wykazanego w *Bibliografii* oraz metodzie opisu i układu. Samo bogactwo materiału byłoby jeszcze niewystarczającą przesłanką do wyciągania wniosków interpretacyjnych. Musi być poparte wiarygodnością co do jego reprezentatywności (tzn. czy zasady gromadzenia zapewniają dobór możliwie kompletny w ramach przyjętych założeń) oraz co do informacji zawartych w opisach.

Bogactwo ilościowe *Bibliografii* to ogromna liczba ok. 30 000 opisów zebranych w ciągu 8 lat poszukiwań. Baza prowadzonych od 1970 r. poszukiwań jest imponująca. Punktem wyjścia w gromadzeniu materiałów było przejrzanie wydanych w kraju i za granicą bibliografii ogólnych oraz kartotek Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej (źródła te wymienia *Wstęp*, s. VI). Poszukiwania bibliograficzne objęły zbiory wielu bibliotek krajowych (w Warszawie i Krakowie) oraz zagranicznych (w Londynie, Paryżu, Rzymie, Nowym Jorku i w Uniwersytecie Stanforda). Wykorzystano nadto zbiory prywatne zbieraczy poloników z tego okresu — także w kraju i za granicą. Opracowanie *Bibliografii* już w założeniu nie byłoby możliwe bez sprawdzenia zbiorów zagranicznych. Toteż warto podkreślić z uznaniem, że znalazły się fundusze na stypendia naukowe zarówno PAN, jak i fundacji polonijnych, które pozwoliły Autorkom na spenetrowanie tych zbiorów.

Pozycje zebrane ze źródeł pośrednich starano się poddać autopsji, co oczywiście nie w pełni jest osiągalne dla materiałów z okresu wojny ze względu na stan zachowania i dostępności krajowych druków konspiracyjnych bądź też wydawanych w wielu innych krajach leżących na polskim szlaku żołnierskim i tułaczym czy też będących siedzibą emigracyjnych skupisk Polaków. Niemniej trzeba

¹ Założenia dotyczące zasad doboru materiałów, opisu i układu zostały zwięźle sformułowane we *Wstępie do Bibliografii*. Szerzej uzasadnia celowość powstania *Bibliografii*, metodę opracowania (zwłaszcza w zakresie doboru materiału) J. Czachowska w artykule: *Literatura polska i teatr w latach II wojny światowej*. Bibliografia. W: *Polska literatura emigracyjna. Materiały z sesji naukowej...* Lublin 1983 s. 55-65.

podkreślić, że dzięki wysiłkom Autorek liczba opisów bez autopsji wynosi zaledwie kilka procent².

Jeśli chodzi o materiały z czasopism, Autorki zdawały sobie sprawę, że nie jest możliwe przejrzanie wszystkich czasopism polskich ukazujących się w okresie wojny w kraju i za granicą. Mimo świadomości, że utwory treści literackiej pojawiały się na łamach prawie wszystkich czasopism, musiały dokonać starannego wyboru, typując ok. 800 czasopism, które przejrzano w całości³.

Kryteria doboru materiałów. Zasięg chronologiczny 1939-1945 wymagał sprecyzowania. O ile bezsporna jest data 1 września 1939 r., o tyle kryteria ustalenia daty końcowej nie są tak jednoznaczne. Umownie przyjęto jako datę końcową zakończenia wojny, tj. dzień 8 maja 1945 r., z wyjątkiem druków zwartych, których daty publikacji na ogół nie da się ustalić, toteż postanowiono uwzględnić wszystkie druki wydane w 1945 r.

Nie ograniczano zasięgu terytorialnego. Wzięto pod uwagę całą literaturę polską wydaną konspiracyjnie w kraju, jak i publikowaną za granicą, wychodząc z założenia, że kulturę polską należy traktować jako jedność, niezależnie od tego, gdzie się rozwijała. Zwłaszcza dla okresu 1939-1945 jest to jedynie słuszne kryterium ze względu na to, że utwory literackie były publikowane i odbierane wszędzie tam, gdzie znajdowały się skupiska polskie, niezależnie od granic. Jakże charakterystycznym przykładem krążenia utworów literackich jest wiersz. A. Słonimskiego *Alarm*, którego wojenne dzieje publikacyjne zobrazowano we *Wstępie*⁴, albo przedstawione w t. 1 *Bibliografii* koleje recepcji twórczości literackiej W. Broniewskiego w tym okresie. A jakie bogactwo dla badacza twórczości Mickiewicza kryje się w opisach zebranych na 28 szpaltach formatu A4!

Zakres pojęcia „literatura polska” jest w *Bibliografii* zgodny z kryteriami estreicherowskimi. Wchodzą do niej: a) utwory literackie i paraliterackie (reportaże, korespondencje, wspomnienia); b) przekłady utworów literackich na język polski; c) prace z zakresu nauki o literaturze i popularyzacji literatury polskiej; d) materiały dotyczące życia literackiego; e) materiały dotyczące teatru. Wyjście poza granice literatury i teatru przewidziano dla „autorów wybitniejszych, których dorobek twórczy uwzględniono w całości bez względu na gatunek piśmienniczy i temat” (*Wstęp*, s. V).

Jak wspomniano, *Bibliografia* objęła utwory literackie i paraliterackie. Niewątpliwie, o ile chodzi o drugą grupę utworów, trudno jest ustalić dokładnie kryteria ich doboru i w poszczególnych przypadkach subiektywna ocena jest nieunikniona. Doświadczenia zespołu autorskiego uzyskane w pracy nad bieżącą *Polską Bibliografią Literacką* oraz *Słownikiem współczesnych pisarzy polskich* są tu gwarancją jakości.

Zasięg wydawniczo-formalny jest potraktowany w *Bibliografii* bardzo szeroko, obejmując także np. ulotki konspiracyjne powielane w minimalnych nakładach⁵, a także fragmenty utworów, jak motto i cytaty z dzieł wybitnych pisarzy. Podkreślić trzeba, że „ze względu na specyficzne warunki życia polskiego w czasie wojny starano się uwzględnić utwory rozpowszechniane w inny sposób aniżeli drukiem: sztuki wystawiane przez zespoły teatralne, pieśni i piosenki śpiewane przez oddziały wojskowe i partyzanckie oraz utwory odczytywane na konspiracyjnych imprezach literackich, które doczekały się druku dopiero po 1945 r., utwory i pieśni powstałe w obozach koncentracyjnych przekazywane najbliższemu towarzyszom i przechowane w ich pamięci, a zachowane w Archiwum literatury obozowej

² Według ustnych informacji J. Czachowskiej.

³ Szerzej o kryteriach doboru czasopisma w art. J. Czachowskiej (s. 61-63).

⁴ Obszerniej przedstawiono to w artykule J. Czachowskiej (s. 58-59).

⁵ Np. poz. 104 dotyczy wydania konspiracyjnego w 3 egzemplarzach. — Kryteria doboru dla tej kategorii wydawnictw muszą być z natury rzeczy dużo bardziej liberalne niż dla wydawnictw z innych okresów.

A. Kulisiewicza" (*Wstęp*, s. VI). Teksty rozpowszechniane nie w formie publikacji uwzględniono, jeżeli zostały potwierdzone ich późniejszym wydaniem lub zachowaniem tekstu w archiwach — z wyjątkiem utworów scenicznych. Teksty literackie zaś powstałe w tym okresie, ale nie rozpowszechnione, a opublikowane dopiero po wojnie, do *Bibliografii* nie weszły.

Wyjście poza kryteria czysto wydawnicze daje pełniejszy obraz recepcji utworów literackich: „istotnym warunkiem rejestracji był zawsze fakt rozpowszechniania, a nie powstania utworu” — stwierdzają Autorki we *Wstępie* (s. VI). Postępowanie takie wykracza poza tradycyjne kryteria doboru materiałów. Autorki *Bibliografii* czynią to świadomie, wzbogacając fakty mające być podstawą do interpretacji, co jest równorzędnym celem ich dzieła.

Dla tradycyjnej metodyki bibliograficznej kryterium doboru był fakt wydrukowania utworu, równoznaczny w zamierzeniu z jego rozpowszechnianiem. Jednakże — choć może dość rzadko — sam fakt wydrukowania nie świadczy jeszcze o faktycznym rozpowszechnieniu utworu. Z drugiej strony fakt odczytania utworu przed audytorium kilkusetosobowym albo kilkutyśiecznym jest równoważny z faktem przeczytania tego utworu przez kilkaset lub kilka tysięcy czytelników. A śpiewana powszechnie nowa pieśń, podniosła lub niefrabasobliwa piosenka wojskowa jest faktem równym powszechnej lekturze tych utworów. Jeśli więc teksty, potwierdzone często późniejszą publikacją, funkcjonowały społecznie, Autorki miały pełne prawo uznać, że fakty te powinny znaleźć odzwierciedlenie w *Bibliografii*, której jednym z celów jest udokumentowanie rozpowszechnienia treści literackich.

Układ *Bibliografii*. Ogólny jej podział przedstawia się następująco: Część I: *Literatura polska* (z dalszym podziałem: 1. Antologie, książki zbiorowe, śpiewniki; 2. Hasła osobowe; 3. Utwory anonimowe i ulotne; 4. Hasła rzeczowe); Część II: *Teatr polski*; Część III: *Literatury i teatry obce w recepcji polskiej* (z wewnętrznym podziałem na literatury narodowe). Aneks: *Literatura i teatr w wydawnictwach niemieckich w języku polskim*. Podział na wymienione części nie pokrywa się z podziałem na tomy. T. 1 zawiera cz. I działy: 1 i 2 (A — O), t. 2 — działy 2 (P — Z) i 3, nie opublikowany jeszcze t. 3 obejmuje: cz. II dz. 4, cz. II i III oraz Aneks i indeks.

Dalszą systematyzację — wg gatunków literackich lub układu rzeczowego — przedstawiono szczegółowo we *Wstępie*. W niniejszej recenzji szerzej omówiono zasady układu materiału w wydanych na razie tomach 1 i 2.

W dziale *Antologie* zastosowano układ wg lat, w ich obrębie wg alfabetu tytułów dzieł. W dziale *Hasła osobowe*: a) na pierwszym miejscu każdego hasła podano opisy druków zwartych w trzech grupach: dzieła oryginalne, przekłady, prace edytorskie; w grupach tych występuje układ chronologiczny, w ramach poszczególnych lat — alfabetyczny; b) w grupie utworów niesamoistnych wydawniczo podzielono materiał na gatunki literackie, oznaczone wskaźnikami literowymi: W — wiersze, D — utwory dramatyczne, P — proza, T — tłumaczenia z języków obcych, A — artykuły, recenzje, felietony⁶; w obrębie gatunków literackich — wg lat, a następnie — wg alfabetu tytułów lub incipitów; c) opracowania o danym autorze — ogólne, dalej dotyczące poszczególnych utworów; w obrębie tych grup stosowano układ chronologiczny (wg daty szczegółowej: miesięcznej i dziennej).

Niewątpliwie trudnym dla Auterek problemem był układ grup i zasady szeregowania w ich obrębie. Przypuszczalnie jakiegokolwiek zasady by przyjęto, znalazłyby się uwagi krytyczne. Nasuwają się jednak pewne uwagi co do niejedności metodycznej przyjętych założeń w dziale *Hasła osobowe*. Przykładem tego jest

⁶ Trudności podziału na rodzaje literackie można przesledzić w grupach P oraz A. Można by kwestionować, czy dostatecznie konsekwentnie przeprowadzono ten podział u takich np. pisarzy jak: K. Estreicher, A. Janta-Polczyński, J. Lechoń, J. Melssner. Można należałoby te grupy połączyć? ale wtedy zapewne powstałyby inne kłopoty.

przedstawiony powyżej układ w tym dziale. W obrębie wydawnictw zwartych nie są wydzielone poszczególne gatunki literackie (wiersze, dramaty, proza), tłumaczenia natomiast wyodrębniono zarówno w grupie wydawnictw zwartych, jak i utworów niesamoistnych wydawniczo. Z kolei dla prac edytorskich są tworzone grupy tylko w obrębie wydawnictw zwartych. Niektóre więc gatunki twórczości danego pisarza są wyodrębnione całkowicie, inne zaś są częściowo rozproszone.

Forma opisu. Opisy są zwięzłe, ale czytelne, uzupełnione często niezbędnymi uwagami podanymi w nawiasach bądź w adnotacji.

Opisy druków zwartych nie sprawdzonych z autopsji oznaczono gwiazdką, podając w adnotacji źródło informacji. Natomiast dla utworów z czasopism sprawdzonych z autopsji wymieniono tylko w nawiasach źródło informacji.

Forma opisu utworów, rozpowszechnianych w inny sposób niż drukiem, wymagała specjalnych rozwiązań, co ilustruje przykład:

83. Antologia poezji polskiej od Kochanowskiego do Broniewskiego. Powst. KL Ravensbrück: ok. 1943.

Tekst zestawiony z pamięci przez Felicję Pawlak przepisany i oprawiony krążył po obozie.

Inf. W. Kiedrzyńska: Ravensbrück. Warszawa 1961.

W opisach antologii i zbiorów prac wymieniano w adnotacjach wszystkich autorów lub tylko tych, którzy mieszczą się w zakresie tematycznym *Bibliografii*. Poszczególne utwory wykazano w dziale *Hasła osobowe* bądź w dziale *Utwory anonimowe i ulotne*.

Aby *Bibliografia* mogła skuteczniej pełnić funkcję interpretacyjną, opis został wzbogacony dodatkowymi elementami, jak: data dzienna utworów publikowanych w czasopismach, data powstania utworów rozpowszechnianych w inny sposób niż drukiem, informacje o formie nazwy autorskiej, o dedykacji i in. Zabiegi te nie zawsze były proste i łatwe do przeprowadzenia.

Pozycje w dziale *Hasła osobowe*. Zasadniczą część tomu 1 i 2 stanowi dział *Hasła osobowe*, skupiający pod danym nazwiskiem zarówno utwory pisarza, jak i opracowania jemu poświęcone.

Nie wszyscy jednak autorzy uwzględniani w opisach trafili do tego działu. Niektóre nazwiska wykazane w pozycjach działu *Antologie* nie uzyskały haseł osobowych (np. E. Abramowski, W. Alter, O. Balzer z poz. 88). Dotyczy to także nazwisk niektórych redaktorów (np. M. Bywalca z poz. 51). Nazwiska te mają być wykazane w indeksie.

Tylko do indeksu mają trafić także nazwiska autorów występujących w dziale *Utwory anonimowe i ulotne*, gdzie obok autorów o nie ustalonym autorstwie znajdują się także „utwory osób nie związanych trwalej z literaturą a piszących pod natchnieniem chwili”.

Hasło osobowe wymieniono jako nagłówek ogólny dla całej grupy pozycji związanych z danym pisarzem. Zaznaczono przy nim także inne nazwy danego autora, przy czym w poszczególnych opisach podano nazwę odmienną niż w hasle osobowym bądź poinformowano, że publikacja była anonimowa. Natomiast jeśli wszystkie utwory są podpisane jednym pseudonimem, zaznacza się to tylko przy hasle autorskim, np.:

NATANSON' WOJCIECH

pseud.: W. N.

wszystkie pozycje (z wyjątkiem dwóch) podp. tym pseud.¹

W tym dziale figurują odsyłacze od drugich członów nazwisk złożonych, a także od pseudonimów, ale tylko mających formę pełnych nazw osobowych (np.

¹ Oczywiście przy tych dwóch pozycjach podano uwagę: (podp. nazw.).

Bugaj [pseud.] zob. Baczyński Krzysztof Kamil), natomiast wszystkie inne pseudonimy i kryptonimy znajdują się tylko w indeksie.

W omawianym dziale występują także jako odrębne nagłówki hasła wspólne dla dwu lub trzech współautorów, przy czym od drugiego (ewentualnie także trzeciego) autora wprowadzane są jako odrębne hasła odsyłacze, dość zresztą skomplikowane. Niedogodnością zbiorowych haseł autorskich jest rozproszenie informacji o twórczości danego autora w różnych miejscach *Bibliografii*. Zamiast haseł zbiorowych, wystarczyłoby podać opisy przy jednym autorze (z uwagą dotyczącą współautorstwa), przy innych współautorach zaś należałoby je powtórzyć (także z uwagą dotyczącą współautorstwa) albo podać opis skrócony z odesłaniem do pierwszego współautora.

Jako ogólną zasadę przyjęto wymienianie wszystkich pozycji związanych z danym pisarzem, niezależnie od tego, że niektóre opisy będą się powtarzać przy hasłach osobowych innych pisarzy (np. opracowania dotyczące życia i twórczości) lub że opisy przekładów z literatury obcych znajdują się także w t. 3 pod hasłami autorów tłumaczonych.

Bibliografię uzupełniają cenne spisy pomocnicze. *Spis źródeł bibliograficznych wraz z ich skrótami* zawiera nie tylko skróty tytułów czasopism i ich pełne tytuły, ale także oznaczenie miejsca wydania, częstotliwości, wydawcę, okres ukazywania się. Są to dane ważne w tej właśnie *Bibliografii*, wzbogacające w sposób istotny opisy w zrubie głównym. Wykaz ten, zaopatrzony także w sigła bibliotek, instytucji i zbiorów prywatnych, informuje jednocześnie, że opisy z tych czasopism, wymienione w zrubie głównym *Bibliografii*, są oparte na autopsji. Jest to cenna informacja, ułatwiająca dostęp do materiałów często unikatowych.

Można wyrazić żal, że Autorki nie podały informacji o lokalizacji także w dziale *Antologie* oraz przy opisach druków zwartych w dziale *Hasła osobowe*. Przy takim materiale, jak w recenzowanej *Bibliografii*, tego rodzaju informacja ogromnie ułatwiałaby korzystanie z tekstów⁸. Na pewno lokalizacja byłaby przy drukach zwartych bardziej potrzebna niż w drugim wykazie pomocniczym *Spis przeglądniętych czasopism, które nie zawierają materiałów literackich*, który jest świadectwem rozległości poszukiwań Auterek *Bibliografii*.

Budowa pozycji i kompozycja typograficzna. Mimo logicznego układu w ramach przyjętych założeń i konsekwencji w ich realizacji, *Bibliografia* nie jest łatwa w korzystaniu ze względu na nieprzejrzysty układ typograficzny i nadmierną rozbudowę poszczególnych pozycji.

W dziale *Hasła osobowe* znajdują się liczne, bardzo obszerne pozycje, obejmujące nieraz po kilka szpalt, np. pod hasłem *A. Mickiewicz* w grupie W (poz. 3567 — 3 szpalty, poz. 3568 — 4 szpalty). Ponieważ indeks będzie odsyłał do numerów pozycji, znalezienie odpowiedniego opisu dla hasła z indeksu może być dość żmudne w przypadku poszukiwania w obszernej pozycji. Sprawność informacyjna *Bibliografii* byłaby dużo większa, gdyby pozycje były mniej obszerne.

Opis każdego wydawnictwa zwanego stanowi samodzielną pozycję, niekiedy kilkunierszową. Są one przejrzyste, łatwe do konsultowania. Natomiast opisy utworów z czasopism tworzą pozycje zbiorowe. Opisy wykazujące twórczość autorską zgrupowano w oddzielnych pozycjach wg rodzajów piśmienniczych. Grupy najbardziej obfite, oznaczone wskaźnikami literowymi, rozczłonkowano na kilka pozycji. Np. pozycje dotyczące Mickiewicza: poz. 3567 obejmuje utwory wydane w l. 1939-1942, poz. 3568 — w l. 1943-1945. Występują nawet pozycje obejmujące tylko 2 lata (np. pod hasłem *M. Konopnicka*). Niemniej są to także pozycje zbyt obszerne.

⁸ Niekiedy tylko spotyka się uwagi o lokalizacji druków zwartych, np. w poz. 174: „W jednym dostępnym egzemplarzu w Bibl. Nar...”

Gdyby przyjąć zasadę podawania oddzielnych pozycji dla każdego roku, zachowując — jak przyjęto w *Bibliografii* — wytłuszczanie daty rocznej na początku pozycji, bez wysuwania jej jako oddzielnego nagłówka, zmniejszyłoby to znacznie obszerność wielu pozycji, które byłyby łatwiejsze do ogarnięcia okiem i bardziej przejrzyste⁹. Widać też byłoby od razu, jak obfity jest plon publikacyjny w poszczególnych latach. Nadto — co jest bardzo ważne z punktu widzenia sprawności informacyjnej — byłby znacznie uproszczony proces odnajdywania opisów dla odpowiednich haseł wybranych z indeksu.

Warto zwrócić uwagę, że grupowanie wg dat rocznych, wysuwanych jako oddzielne nagłówki, zastosowano dla podziału obszerniejszych zestawów pozycji obejmujących wydawnictwa zwarte, co od razu zapewnia większą przejrzystość. Podobnie dla utworów opublikowanych w czasopismach lepsze wyniki dałoby wydzielanie opisów w odrębne grupy obejmujące tylko jeden rok — i to dla wszystkich autorów.

Niektóre rodzaje piśmiennicze są wyróżnione w grupie wydawnictw zwartych w postaci nagłówków, *Przekłady*, *Prace red.* Natomiast w grupie utworów z czasopism wskaźniki literowe nie zwracają na siebie uwagi, nie będąc wyróżnione typograficznie¹⁰; wyróżnione czcionką półgrubą są tylko daty roczne, stanowiące przecież wtórny element podziału w stosunku do oznaczeń literowych. Ponadto grupy rozpoczynające utwory publikowane w czasopismach nie są niczym wyróżnione; nawet interlinia przed tą grupą jest niekiedy mniejsza niż pomiędzy opisanymi. Właszcza w tych hasłach autorskich, gdzie wydzielono nagłówki dat rocznych dla wydawnictw zwartych, daje się odczuwać brak jakiegokolwiek wyróżnienia dla oznaczenia, w którym miejscu zaczynają się pozycje zawierające opisy utworów z czasopism (np. S. Mackiewicz, poz. 3319).

Pozycje w grupach *Opracowania* potraktowano podobnie jak w grupach obejmujących twórczość. Wydzielono więc nagłówki roczne dla wydawnictw zwartych w hasłach, wykazujących większą liczbę pozycji. Ale także w tej grupie nie zaznaczono w żaden sposób początku pozycji rozpoczynających opisy z czasopism; nawet daty roczne nie są tu wyróżnione czcionką półgrubą, jak w grupie obejmującej twórczość.

Grupy *Opracowania* są niekiedy także bardzo obszerne, np. w hasle A. Mickiewicz rozciągają się na 12 szpaltach; są one rozdzielone wprawdzie na pięć pozycji¹¹, ale orientacja w nich też nie jest łatwa. Na końcu grupy *Opracowania* skupiono także opisy dotyczące poszczególnych utworów danego autora (z wyjątkiem recenzji, które zamieszczono bezpośrednio przy opisie dzieła recenzowanego); w celu wyróżnienia tytułów utworów zastosowano spację. Ze szkodą dla przejrzystości nie wydzielono tych opisów w osobną pozycję. Np. w hasle A. Mickiewicz znajduje się ona w poz. 3596 jako dalszy ciąg opracowań ogólnych opublikowanych w 1945 r. Sprawia to na pierwszy rzut oka wrażenie, jakby ta grupa opisów była związana z tym rokiem, a przecież zamieszczone tu opisy dotyczące poszczególnych utworów pochodzą z różnych lat. Grupy opracowań dotyczące poszczególnych utworów, jako stanowiące osobne logiczne całości, powinny stanowić oddzielne pozycje.

W momencie pisania recenzji opublikowany był tylko tom 1 *Bibliografii*, toteż wszelkie uwagi i przykłady dotyczyły tego tomu. Tom 2 ukazał się przeszło rok później, ale ogólne uwagi podane wyżej odnoszą się także do reszty działu *Hasła osobowe (P-Z)*, w nim zawartego. Należy jednak dodać kilka uwag do działu *Utwory anonimowe i ulotne*. Trzeba wspomnieć, o czym jego nazwa wyraźnie nie mówi, że zostały tu wykazane także utwory autorskie, tj. „utwory osób nie

⁹ Daty roczne wytłuszczone na początku pozycji są zauważalne, natomiast w obrębie wielkich pozycji, nawet wytłuszczone, są trudne do wychwycenia okiem.

¹⁰ W niektórych bibliografiach takie wskaźniki są wysuwane na margines.

¹¹ Obejmują one okresy nie pokrywające się dokładnie z poszczególnymi latami: p. 3592 — 1939-40, p. 3593 — 1940, p. 3594 — 1940-42, p. 3595 — 1943-45, p. 3596 — 1945.

związanych trwalej z literaturą a piszących pod natchnieniem chwili” (s. VIII). Nazwiska tych osób nie weszły do działu *Hasła osobowe*, zostaną natomiast wykazane w indeksie.

Kilka słów o układzie tego działu. Pierwszy stopień podziału to gatunki literackie: *Wiersze i piosenki*, *Dramat*, *Proza artystyczna*, *Wspomnienia i reportaże*, *Satyra*, *Literatura dziecięca*. W grupach: *Wiersze i piosenki*, *Proza artystyczna*, *Satyra* wprowadzono dalszy podział na: *Utworky powstałe przed 1 września 1939 r.* oraz *Utworky powstałe w czasie wojny*. W grupach zastosowano układ chronologiczny wg dat rocznych, które jako nagłówki zostały wydrukowane w oddzielnych wierszach czcionką wytłuszczoną, dzięki czemu łatwo je odnaleźć¹².

W obrębie grup występują najpierw pozycje dla opisów utworów (lub ich zbiorów) wydawniczo samoistnych. Pozycje z utworami niesamoistnymi wydawniczo uszeregowano wg incipitów lub tytułów (występujące niekiedy nazwy autorów nie są czynnikiem szeregowania). Niekiedy tworzone oddzielne pozycje dla wszystkich utworów niesamoistnych wydawniczo opublikowanych w danym roku — od niezbyt obszernych w grupie *Dramat* do znacznie obszerniejszych w grupie *Proza artystyczna* (np. ponad 2-szpaltowa poz. 6524). Częściej zastosowano zabieg tworzenia oddzielnych numerowanych pozycji dla utworów zaczynających się od kolejnej litery alfabetu. Dzięki temu zabiegowi pozycje mają na ogół mniejszą objętość, a tym samym usprawniają poszukiwania. Ale i ta metoda nie zapobiegła powstawaniu niektórych pozycji 2-szpaltowych (np. 6400), 3-szpaltowych (np. 6411), a nawet 4-szpaltowych (np. 6639).

Uwagi dotyczące strony typograficznej omawianego działu ograniczę do stwierdzenia, że mało dostrzegalne są tu numery pozycji, a przecież one są pierwszym punktem zaczepienia dla oka przy wyszukiwaniu odpowiednich pozycji.

Dla całej *Bibliografii* można stwierdzić, że wymienione usterki nie obniżają jej merytorycznej wartości. Jednakże tworzenie mniejszych objętościowo pozycji oraz bardziej wyrazisty i łatwo dostrzegalny sposób ich oznaczania byłyby ważnymi czynnikami sprzyjającymi odnajdywaniu opisów związanych z hasłami wyszukanyymi w indeksie, odsyłającymi do numerów pozycji. Zwiększyłyby się także sprawność informacyjna całej *Bibliografii*, gdyby w żywej paginie figurowały także numery pozycji.

* * *

Bibliografia jest dziełem ogromnej wagi, owocem wieloletniej benedyktyńskiej pracy, wspartej wybitną wiedzą polonistyczną i talentem bibliograficznym Autorek, a także ich pasją i zaangażowaniem w pracy.

Przemysłany dobór pozycji, dbałość o autopsję, staranny, zwięzły, ale treściwy opis — oto walory tej *Bibliografii*, która przedstawia wielkie bogactwo informacyjne zarejestrowanych materiałów stanowiących wystarczającą podstawę do różnorodnych interpretacji, nie tylko w dziedzinie literatury, ale szerzej — w sferze historii, kultury i socjologii.

Bibliografia jest jeszcze jednym ważnym osiągnięciem Pracowni Dokumentacyjnej IBL. Obok innych cennych publikacji bibliograficznych, jak *Nowy Korbut*, bieżąca *Polska Bibliografia Literacka*, *Słownik współczesnych pisarzy polskich*, liczne monografie osób — osiągnięcia IBL w tym zakresie można bez przesady określić jako monumentalne. Choć dorobek ten nie zawsze jest oceniany na bieżąco, trudno sobie wyobrazić jakiegokolwiek badania w dziedzinie literatury bez wykorzystania tej bazy dokumentacyjnej, jaką już IBL zgromadził i w dalszym ciągu tworzy.

Henryk Sawoniak

¹² Po nagłówkach dat rocznych podawano w miarę potrzeby nagłówki: *Bez daty*.

HISTORIA BIBLIOTEK

University library history. An international review. Ed. by James Thompson. New York: K. G. Saur 1980, 330 s.

Książka podejmuje nie znany szerzej polskiemu czytelnikowi temat rozwoju bibliotek uniwersyteckich i ich funkcjonowania w dniu dzisiejszym.

We wstępie redaktor całości J. Thompson wskazuje, że przyczyną gwałtownego rozwoju bibliotek akademickich w XX w. było masowe upowszechnienie szkolnictwa wyższego. Biblioteki, starając się sprostać nowym wymaganiom, odpowiedziały przede wszystkim nie spotykanym dotąd wzrostem swoich zasobów i zwiększeniem dyspozycyjności zbiorów, przejawiającym się głównie poprzez zwiększenie godzin udostępniania oraz rozwój służb bibliograficznych i informacyjnych. Różnicowanie się funkcji bibliotek spowodowało z kolei zmiany systemu ich finansowania i postawienie nowych zadań bibliotekarzom. Wpłynęło ono również na budownictwo biblioteczne i ujawniło konieczność szerokiej współpracy bibliotek.

W 15 artykułach Autorzy rozwijają i ilustrują tezy Thompsona przykładami, osadzonymi w realiach działalności bibliotek uniwersyteckich, głównie Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych. Przedstawione przez nich zjawiska i tendencje mają jednak charakter ogólniejszy i występują we wszystkich współczesnych bibliotekach akademickich.

F. W. Ratcliffe (*The growth of university library collections in the United Kingdom*) omawia szereg problemów związanych z gwałtownym wzrostem księgozbiorów. Jednym z najważniejszych jest zagadnienie stosunku liczby książek do jakości zbioru i związane z tym sprawy profilowania, selekcji i magazynowania. Obecnie staje się oczywistą koniecznością ograniczania wpływów i selekcja zbiorów, co uwarunkowane jest wzrostem cen książek, ograniczeniem powierzchni magazynowej oraz efektywnością informacyjną zbioru.

Rozwiązania stosowane przez biblioteki są różnorodne. Autor artykułu skupił się głównie na różnicach między amerykańskimi a europejskimi zasadami polityki gromadzenia i wykazał, że w Europie stosuje się ostrzejszą selekcję zbiorów, natomiast w Stanach Zjednoczonych ujednolica się kryteria tej selekcji. Collection Development Committee przy ALA wydaje np. wzorce objętości księgozbiorów dla różnych typów bibliotek, m. in. uniwersyteckich.

Z polityką gromadzenia zbiorów wiąże się finansowanie bibliotek. Ratcliffe wykazał to uzależnienie na konkretnych przykładach, zamieszczając statystyczne materiały porównawcze z l. 1949-1976, dotyczące wzrostu nakładów i rozwoju księgozbiorów różnych angielskich bibliotek akademickich.

Norman Roberts zajął się finansowaniem angielskich bibliotek uniwersyteckich w artykule *Financing of university libraries in the United Kingdom*. Omówił systemy finansowania w przekroju historycznym, porównał budżety uczelni z nakładami na biblioteki, przedstawił też podział funduszy w samych bibliotekach, zarówno między poszczególne działy, jak i na różne procesy biblioteczne oraz na zarobki pracowników.

Autorzy dwóch artykułów podjęli temat przemian kadr bibliotek akademickich: J. M. Smethurst w *University library staffing in the United Kingdom* oraz Jerrold Orne w *The evolution of academic library staff in the United States*. Wzrost księgozbiorów, użytkowników i ich wymagań oraz związane z tym poszerzenie się społecznej funkcji bibliotek postawiły nowe zadania przed bibliotekarzami. Zwiększył się stan liczbowy personelu, podwyższył poziom jego wykształcenia zawodowego, nastąpił też ściślejszy podział pracy, związany z dzieleniem się biblioteki na sekcje

funkcjonalne bądź merytoryczne*. Nowe obowiązki spowodowały konieczność unowocześnienia warsztatu bibliotekarskiego, co nie przyszło łatwo ze względu na zakorzenione wśród bibliotekarzy postawy tradycjonalistyczne i konserwatywne.

Zmiany funkcji bibliotek akademickich, związane z ogólnymi tendencjami społecznymi powstałymi po II wojnie światowej, spowodowały ewolucję w stylu zarządzania bibliotekami. Wraz ze wzrostem udziału pracowników we współzarządzaniu następuje odejście od metod autokratycznych na rzecz demokratycznych.

Zwiększenie znaczenia funkcji bibliotek wpłynęło także na podniesienie się (choć nie tak, jak się tego oczekuje) statusu bibliotekarza akademickiego. Odzwierciedleniem tego może być wzrost zarobków i zmian miejsca w hierarchii społeczności uniwersyteckiej, przy czym status bibliotekarza na uczelni dość wyraźnie zależy od rangi i wielkości biblioteki. Obaj Autorzy są zgodni co do tego, że w początkach lat osiemdziesiątych zarysowane wyżej tendencje stabilizują się.

Zagadnienia najnowszych tendencji w dziedzinie organizacji bibliotek uczelnianych podejmuje R. O. MacKenna w artykule *University library organization*. Sam termin „organizacja biblioteki” jest rozumiany przez Autora szeroko. Podkreślił on, że w ostatnich 30 latach biblioteki uniwersyteckie skoncentrowały się na funkcjach informacyjnych, co spowodowało nieodporność dostosowania innych funkcji do wymogów informacji, powodując konieczność przemian w organizacji procesów bibliotecznych. Pojawiły się więc np. problemy kształcenia użytkowników, przemiany struktury księgozbiorów, właściwego zorganizowania służb bibliograficznych i informacyjnych oraz wypracowania najwłaściwszych metod ich działania. Pożytecznym rozwiązaniem stało się nawiązanie współpracy z uczelnią macierzystą w celu poznania potrzeb pracowników i studentów oraz uzyskania merytorycznej pomocy w opracowaniu źródeł.

Zwiększenie wymagań w zakresie znajomości źródeł informacji opracowywanych w bibliotekach spowodowało w wielu przypadkach pogłębienie merytorycznej, a nie funkcjonalnej specjalizacji bibliotekarzy, co w konsekwencji pociągnęło za sobą nową organizację całych bibliotek, zakładającą podział na sekcje merytoryczne. Po raz pierwszy system taki wprowadzono i sprawdzono w Stanach Zjednoczonych, a w Szkocji w Bibliotece Uniwersyteckiej w Glasgow w 1968 r.

Wzrosło znaczenie bibliotek instytutowych, a ich oddalenie od bibliotek głównych uczelni i większa samodzielność wpłynęły na stopniową decentralizację całego systemu zarządzania, prowadzącą niejednokrotnie do nadania nowego kształtu organizacyjnego bibliotekom akademickim jako federacji dużych bibliotek instytutowych bądź wydziałowych. W takim systemie scentralizowana jest jedynie administracja.

Innym problemem, związanym z gwałtownym wzrostem zbiorów, stało się ich magazynowanie. Autor opisał obecne rozwiązania w tym zakresie, przede wszystkim magazynowanie zwarte, inicjatywy budowania bibliotek składowych, poruszył też sprawę wolnego dostępu do magazynów.

Na zakończenie MacKenna poświęcił uwagę jednej z najbardziej generalnych tendencji w bibliotekarstwie ostatnich lat — dążeniu do usprawnienia wszystkich procesów bibliotecznych poprzez ich mechanizację i automatyzację.

W artykule *The history of academic buildings* R. S. Smith dokonuje ciekawego przeglądu architektury budynków bibliotek akademickich, od ich początków aż po współczesność. Wskazuje on na korelację między wyglądem gmachu biblioteki i organizacją jej wnętrza a stylem architektonicznym i osiągnięciami techniki w danym czasie oraz funkcjami, jakie biblioteka ma wypełniać w społeczeństwie.

* Podział biblioteki na sekcje (działy) funkcjonalne jest zgodny z przebiegiem procesów bibliotecznych (gromadzenie, opracowanie itd.). Każda z sekcji wypełnia jedną z wyżej wymienionych funkcji. Podział na sekcje merytoryczne przebiega wg dziedzin wiedzy reprezentowanych przez księgozbiór biblioteki. Każda z sekcji wypełnia wszystkie funkcje (gromadzenie, opracowanie itd.) wobec piśmiennictwa z własnej dziedziny.

W okresie powstawania uniwersytetów biblioteki były niewielkie, a na ich wyposażenie składały się przede wszystkim zamknięte szafy i pulpity, do których przytwierdzano książki za pomocą łańcucha. W miarę wzrostu roli udostępniania rośnie gmach biblioteki, zwiększa się powierzchnia czytelni, a szafy zostają zastąpione otwartymi półkami. Szczytowy moment rozkwitu tej tendencji to w. XIX i początek XX, okres budowania ogromnych bibliotek z wielkimi czytelniami i magazynami. W tym też czasie starano się, aby nie krzyżować dróg czytelnika i bibliotekarza, toteż w budynkach rozgraniczono ściśle tereny, na których obie te grupy się poruszały, aby ograniczyć możliwości ich wzajemnego kontaktu.

Przełomowym wydarzeniem dla budownictwa bibliotecznego stał się rok 1933, kiedy Angus Sned Macdonald wyłożył zasady modularnej budowy bibliotek, która daje duże możliwości przekształceń wewnętrznej struktury gmachu i dostosowania tej struktury do potrzeb i funkcji bibliotek. Budownictwo modularne umożliwia szerokie udostępnianie i wolny dostęp do magazynów, pozwalając na odpowiednie regulowanie zarówno przestrzeni dla użytkowników, jak i dla bibliotekarzy, a czasem dając możliwość rezygnacji z takich podziałów.

Zdaniem Autora, zasadniczą cechą współczesnego gmachu biblioteki winna być funkcjonalność, którą — jeśli nie ma innego wyjścia — należy stawiać ponad piękno formy architektonicznej.

Ostatnim z problemów ogólnych, omawianych w prezentowanym zbiorze prac, jest współpraca międzybiblioteczna. Koncentrują się na niej artykuły: Alana Jeffreysa *Cataloguing and classification. The Anglo-American concord*, Dennisa Coxa *Cooperation among university libraries in the United Kingdom* oraz T. H. Bowye'a *The founding of the Standing Conference of National and University Libraries*. Pierwszy dotyczy współpracy anglo-amerykańskiej w dziedzinie katalogowania, prowadzącej się przede wszystkim do opracowania wspólnej, jednolitej instrukcji katalogowania oraz formatu MARC. Ukazuje również wpływ amerykańskich systemów klasyfikacji (głównie Deweya i Library of Congress) na klasyfikację piśmiennictwa w angielskich bibliotekach akademickich.

Drugi artykuł przedstawia współpracę międzybiblioteczną w Wielkiej Brytanii. Centralnymi zagadnieniami są tu: wypożyczenia międzybiblioteczne, specjalizacja gromadzenia druków obcych w bibliotekach brytyjskich oraz katalogi centralne i zautomatyzowane systemy informacyjne.

Trzeci Autor podaje ciekawe informacje o powstaniu i pierwszych latach SCOUNL (Stałej Konferencji Bibliotek Narodowych i Naukowych) w Wielkiej Brytanii, tym cenniejsze, iż oparte w dużej mierze na niepublikowanych materiałach, głównie korespondencji jednego z inicjatorów Konferencji — Geoffreya Woledge'a.

Pozostałe artykuły omawiają historię rozwoju bibliotek akademickich w różnych krajach. *Collection building in American universities* Davida Kaysera i *The Library of Congress and American research libraries* Johna Cole'a prezentują niektóre zagadnienia dotyczące rozwoju bibliotek amerykańskich, a podobne problemy bibliotek akademickich we Włoszech przedstawił K. W. Humpreys w artykule *University libraries in Italy during the past 100 years*, w Kanadzie — Geoffrey Briggs: *The development of university libraries in Canada*, w Australii i Nowej Zelandii Harrison Bryan: *The development of university libraries in Australia and New Zealand*; rozwój systemu bibliotek Uniwersytetu Londyńskiego prezentuje Bernard Naylor: *The libraries of London University. A historical sketch*.

Artykuły w omawianej publikacji zostały ułożone tematycznie, a każdy z nich zaopatrzone jest w bogatą literaturę przedmiotu. Książka jest starannie opracowana edytorsko, zawiera sporo ilustracji i wyposażona została w indeks krzyżowy.

INFORMACJA NAUKOWA

Seminar on the psychological aspects of information searching. Social Science Information Studies 1984 Vol. 4 nr 2/3. Special issue.

Zeszyt specjalny brytyjskiego czasopisma *SSIS*¹ poświęcony psychologicznym aspektom poszukiwań informacyjnych jest wynikiem współpracy brytyjsko-duńskiej. Zawiera on dorobek międzynarodowego seminarium, które odbyło się w Kopenhadze w listopadzie 1983 r. Organizowała je duńska Królewska Szkoła Bibliotekarska pod auspicjami Skandynawskiej Rady ds. Informacji Naukowej i Bibliotek Naukowych. Uczestnikami seminarium byli poza przedstawicielami wszystkich państw skandynawskich także badacze z Wielkiej Brytanii, Belgii i Włoch. Inicjatorem seminarium był Povl Timmermann, nieżyjący już pracownik Królewskiej Szkoły Bibliotekarskiej, do którego prac odnosi się kilka wypowiedzi seminaryjnych.

Nawiązując do jednego z ostatnich zeszytów *Przeglądu Bibliotecznego*, poświęconego kształceniu bibliotekarzy szkolnych, można przyjąć, że jego czytelników zainteresuje dość specjalistyczny zbiór referatów, ściśle związanych z problematyką zdobywania wiedzy. Wypada bowiem zacząć tę recenzję od wyjaśnień pojęciowo-terminologicznych, które mogą zdecydować o tym, czy ktoś poprzestanie na przejrzaniu recenzji, czy też podejmie niemały trud przestudiowania omawianego tu zbioru artykułów.

Chociaż w tytule omawianego zeszytu specjalnego użyto terminu „poszukiwania informacyjne”, to zaledwie 2 lub 3 spośród 11-tu zawartych w zbiorze artykułów odnosi się do problematyki poszukiwań sensu stricto². Pozostałe, a więc większość referatów, wiążą się z pojęciem szerokim — zdobywania wiedzy, posługiwania się wiedzą, i to nie tylko naukową, ale także powszechną, gromadzoną w codziennym życiu przez ludzi dorosłych i dzieci.

Referat dotyczący dzieci stał się zresztą bezpośrednim bodźcem dla zrecenzowania w całości omawianego tu zbioru referatów. Jemu też poświęcimy więcej uwagi niż pozostałym.

Ogólną charakterystykę zawartości całego zeszytu warto zacząć od podsumowania seminarium, dokonanego przez bibliotekarza Biblioteki Uniwersyteckiej w Aalborg w Danii³. Wyraził on niepokój, który nierzadko chyba jest udziałem praktyków bibliotekarzy, stykających się z naukowymi próbami rozwiązywania problemów, ważkich także dla praktyki bibliotekarskiej. Niepokój ten dotyczy języka nauki, który stanowi barierę, często uniemożliwiającą podejmowanie przez praktykę tego, co w rezultacie badań mogłoby działalność praktyczną usprawniać, doskonalić i wzbogacać.

Najważniejsze referaty seminarium kopenhaskiego oparte były na tzw. podejściu poznawczym (cognitive approach) do procesów informacyjnych (inaczej: stosowały poznawczy paradygmat). Stąd też w większości rozważań pojęcie wiedzy i teoretyczne modele jej struktury oraz mechanizmy tworzenia i wykorzystywania wiedzy znalazły się w centrum zainteresowań autorów. Nawiązując do nich H. v. Hielmcrone powiedział: „Jako specjaliści informacji dostarczamy ludziom nie wiedzę, lecz kierujemy do niej. Nie indeksujemy wiedzy, ale książki i artykuły. Nie ustawiamy na półkach wiedzy, ale książki i czasopisma. Nasze systemy udostępniania nie są przeznaczone do udostępniania wiedzy” (s. 236). Ta nieco ironiczna

¹ Ogólną charakterystykę profilu oraz omówienie zawartości czterech pierwszych numerów *„Social Science Information Studies”* podały M. Grabowska i A. Sitarowska w *„Zagadnieniach Informacji Naukowej”* 1981 nr 2 s. 99-106.

² W ścisłym znaczeniu „wyszukiwanie informacji” wyraża się terminem angielskim „information retrieval”, a nie „information searching”.

³ H. v. Hielmcrone: *Conclusion. Review of seminar findings, discussions and trends. Comments on „Seminar on the psychological aspects of information searching” at The Royal School of Librarianship 14-18 November 1983* s. 235-236.

konstatacja warta jest głębszej refleksji nad tym, jak wiele trzeba jeszcze dwustronnego wysiłku, aby doszło do autentycznego, intelektualnego porozumienia między praktykami i teoretykami rozwiązującymi bibliotekarskie problemy informacyjne. Seminarium kopenhaskie jest dowodem wysiłków na rzecz takiego porozumienia.

Artykuł wprowadzający pióra P. Ingwersena ze Służby Wyszukiwania Informacji w Europejskiej Agencji Przestrzeni Kosmicznej poświęcony jest teoretycznym, zwłaszcza pojęciowym, więzom problematyki wyszukiwania informacji z różnymi dziedzinami psychologii na tle szerszych powiązań z dyscyplinami wspierającymi wszechstronne badania procesów wyszukiwania informacji. Autor opiera się w swych rozważaniach na zaprojektowanym przez P. Timmermanna pojęciowym modelu wyszukiwania informacji, w którym wyróżnione są dwa obszary: dokumentu i użytkownika. Model służy ukazaniu dynamicznych relacji łączących podstawowe elementy procesu informacji. Elementami tymi są: generowanie, gromadzenie i użytkowanie „wiedzy/informacji”⁴. Zdaniem Ingwersena nauka o informacji nie dysponuje jeszcze dostatecznie rozwiniętym modelem interakcji człowieka i systemu informacyjnego. Doskonalenie istniejących już modeli może być osiągnięte m. in. przez wprowadzenie do nich pojęć psychologicznych. Pociąga to za sobą konieczność wyraźniejszego niż dotąd zaznaczania orientacji filozoficznej w trakcie budowania modelu. Ingwersen przeprowadza dyskusję tzw. orientacji poznawczej, nawiązując do znanych u nas prac T. S. Kuhna *Struktura rewolucji naukowych* (Warszawa 1968) i K. Poppera *Objective knowledge. An evolutionary approach* (Oxford 1972). Do koncepcji zawartych w tych pracach, zwłaszcza do idei „trzech światów” Poppera, nawiązują także Autorzy innych referatów. Najczęstszym bowiem stanowiskiem przyjmowanym dla rozpatrywania psychologicznych aspektów wyszukiwania informacji jest tzw. poznawczy punkt widzenia (cognitive view), stanowiący epistemologiczną podstawę rozważań. Stąd też teoria poznania i psychologia procesów poznawczych wyznaczają zakres rozważań Ingwersena. Wiąże on pojęcie wyszukiwania informacji z pojęciami percepcji, myślenia, reprezentacji i kategoryzacji wiedzy oraz zachowań komunikacyjnych.

Wyraźnie naukoznawczy charakter ma referat M. de Meyera z Uniwersytetu w Gandawie, rozważający wkład teorii poznania do badań nad dynamiką wiedzy naukowej oraz znaczenie filozoficznych, zwłaszcza epistemologicznych konstatacji dla nauki o informacji naukowej⁵. Autor nawiązuje do książki Elisabeth Eisenstein poświęconej wpływowi słowa drukowanego na przemiany zachodzące w świecie nauki⁶, co może być szczególnie interesujące dla polskiego czytelnika, przywykłego do zaznaczania więzi między naukoznawstwem i księgoznawstwem. Dla M. de Meyera jest to jednak tylko jeden z argumentów na rzecz tezy o fundamentalnym znaczeniu czynników dynamizujących wiedzę dla ujawnienia i rozumienia mechanizmów jej społecznego funkcjonowania. Tak jak poznawanie dokumentów przenoszących wiedzę pozwala określać wiele jej cech niezależnych od faktu dokumentalnego jej utrwalenia, tak — zdaniem Autora — i inne formy przekazywania wiedzy (dialog, zapis komputerowy) powinny być stać się przedmiotem badań. Autora interesują przede wszystkim wszelkiego rodzaju bezpośrednie wypowiedzi, a wśród nich rozmowy między bibliotekarzami i czytelnikami.

Wśród czynników stymulujących zainteresowania badawcze prawidłowościami przekazywania wiedzy w postaciach niedokumentalnych należy przede wszystkim wymienić rozwój systemów przetwarzania danych, a zwłaszcza systemów dialogowych. Ich istnienie pociąga za sobą konieczność poznawania złożonych sieci re-

⁴ P. Ingwersen: *Psychological aspects of information retrieval*, s. 85.

⁵ M. de Mey: *Cognitive science and science dynamics. Philosophical and epistemological issues for information science*, s. 97-110.

⁶ E. Eisenstein: *The printing press as an agent of change*. Cambridge 1979.

lacji łączących jednostki informacyjne (słowa) w spójne całości wiedzy. Problemy te zwane są problemami reprezentacji wiedzy i są w recenzowanym zbiorze przedmiotem kilku wypowiedzi w różnym ujęciu⁷. Nie będziemy się tu nimi bliżej zajmowali, wymagałoby to bowiem wkroczenia w nowy i trudny zakres problemowy.

Interesującym praktycznie artykułem jest wypowiedź wykładowcy City University w Londynie na temat funkcji mechanizmów pośredniczących między użytkownikami i zasobami wiedzy, nazywanymi także zbiorami informacji⁸. Autor dokonuje kategoryzacji tych funkcji, a następnie relacjonuje badania, w których przyjął jako zmienne wyróżnione przez siebie funkcje. Wyniki badań ilustrowane są zestawieniami tabelarycznymi i wykresami. Szczególnym walorem artykułu jest dość szczegółowa relacja dotycząca procedury badawczej, prezentowanej zresztą bezpośrednio na seminarium kopenhaskim, którego uczestnicy zostali poddani badaniom.

Na szczególną uwagę w kontekście naszej recenzji zasługuje referat B. Wanting z Królewskiej Szkoły Bibliotekarskiej. Znajduje się w nim relacja z badań nad słuchową i wizualną percepcją dzieci oraz środkami ekspresyjnymi języka dziecięcego⁹. Materiały wykorzystane w referacie są dorobkiem seminarium prowadzonego dla praktyków bibliotekarzy dziecięcych przez Królewską Szkołę Bibliotekarską w l. 1977-1979.

W seminarium uczestniczyło 225 bibliotekarzy z różnych rejonów Danii, reprezentujących biblioteki różnej wielkości. Charakter tego audytorium, a zarazem zespołu badawczego, o tyle wart jest podkreślenia, że badania miały cele określone odpowiednio do potrzeb i możliwości seminarzystów. Z jednej strony w wyniku badań oczekiwano uporządkowania i wzbogacenia aparatury pojęciowej związanej z percepcją dzieci, z drugiej strony zebrano siłami uczestników bogaty materiał związany z pytaniami zadawanymi przez dzieci w bibliotekach. Ponadto — dysponując materiałami badawczymi — podjęto rozmowy z autorami książek dziecięcych, oczekując obustronnych korzyści. Wydawcy i autorzy wzbogacili wiedzę bibliotekarzy przedstawiając swój punkt widzenia na stan i plany wydawnicze książki dziecięcej, bibliotekarze przekazali zebrane bezpośrednio od małych czytelników ich oczekiwania i potrzeby dotyczące poszukiwania książek, płyt, kaset i innych materiałów udostępnianych w bibliotekach.

Autorka w swojej relacji dość dużo miejsca poświęca organizacyjnemu aspektom badań seminaryjnych, łącząc je z omówieniem procedury badawczej. Badania prowadzono w trzech etapach: analizy zasobów książki dziecięcej, zbierania pytań dziecięcych związanych z doбором książek połączonego z obserwacją dzieci w czasie poszukiwań oraz analizy zebranych materiałów i interpretacji uzyskanych wyników. Autorka koncentruje się na problematyce pytań.

Znajdujemy więc w artykule opis przygotowania narzędzi badawczych, ich weryfikacji po pilotażu, uściślenia techniki zyskiwania materiału empirycznego. Główną intencją tego etapu badań było wzbogacenie wiedzy na temat: 1) typów pytań zadawanych przez dzieci różnej płci i w różnym wieku; 2) struktur językowych występujących w wypowiedziach dzieci korzystających z bibliotek; 3) sytuacji sprzyjających zaspokajaniu oczekiwań dzieci przez bibliotekarzy korzystających z pomocy katalogowych. Ponadto podjęto próbę wyznaczenia czynników rozwoju świadomości dziecka w trakcie obserwacji dotyczących wrażeń w percepcji książki i innych materiałów bibliotecznych, zwłaszcza nagrań oraz ilustracji. Szukano odpowiedzi

⁷ N. J. Belkin: *Cognitive models and information transfer*, s. 111-129; E. Hollnagel: *Experimental design of man-machine studies*, s. 149-166; A. M. Pejtersen: *Design of a computer-aided user-system dialogue based on an analysis of users' search behaviour*, s. 167-183.

⁸ N. J. Belkin: *Cognitive models...*

⁹ B. Wanting: *How do children ask questions in children's libraries? Concepts of visual and auditory perception and language expression*, s. 217-234.

na pytania: jakie konsekwencje dla odbioru książki i jej poszukiwań ma ograniczone słownictwo dziecka? jakie czynniki związane z treścią książki oraz z otoczeniem, w którym książka jest przez dziecko poszukiwana i odbierana, najbardziej fascynują dziecko? jak dziecko definiuje rzeczy, które je fascynują?

Wyniki badań omówione są w wyborze. Widoczny jest zamysł pokazania nie tylko wyników, ale i warsztatu badawczego. Interesujące dla polskiego czytelnika wydają się wyniki badań dotyczące inicjacji poprzedzających poszukiwanie książki i związane z tym pytania dzieci kierowane do bibliotekarzy. Autorka podkreśla zaskakujące dane dotyczące nikłego wpływu telewizji na poszukiwania dzieci (zaledwie 2,7% pytań, przy 27,1% inicjacji szkolnych i 30% niezidentyfikowanych źródeł inspiracji dziecka).

Warto także zwrócić uwagę na próby interpretacji wyników w kategoriach psycho- i socjolingwistycznych. Posłużyły one do rozpoznawania formy, w jakiej w świadomości dziecka utrwalają się cechy poszukiwanych książek (obrazy, symbole, własne tzw. „prywatne” oraz środowiskowe formy językowe). W tych interpretacjach zajęto się oddzielnie dziećmi w wieku przedszkolnym, u których pytania inspirowane są nie przez lektury, ale przez wrażenia słuchowe i oglądowe, powstające w otoczeniu kojarzącym się z książką. Stwierdzono, że wrażenia oglądowe dominują nad słuchowymi i one przede wszystkim inspirują dziecko w poszukiwaniach i pytaniach o książki. W konsekwencji tych wrażeń w świadomości dziecka utrwała się zespół elementów ikonicznych, zwłaszcza kolorystycznych. Na tych elementach dziecko buduje swoje poszukiwania książek. Z tych też form reprezentacji wiedzy dziecko buduje swoją świadomość dzięki kontaktom z książką i — co szczególnie Autorka podkreśla — dzięki rozmowom z bibliotekarzami w odpowiednio urządzonej bibliotece. Przy dominacji kolorystycznych elementów obserwuje się także skłonność dzieci do chwytania innych cech fizycznych książki — jej rozmiaru, objętości lub też kombinacji tych cech.

Prezentowane wyniki badań są bogato ilustrowane przykładami pytań oraz elementów ikonicznych zebranych przez bibliotekarzy w ich kontaktach z dziećmi. W tekście artykułu nierzadko znajdują się odwołania do metod pracy bibliotekarzy w bibliotekach dziecięcych.

Na zakończenie warto jeszcze zwrócić uwagę na dwa referaty związane z badaniem sytuacji informacyjnych, w których użytkownicy posługują się językiem potocznym, nie zawsze ściśle określającym przedmiot poszukiwania. Pierwszy, autorstwa redaktora naczelnego *SSIS* Toma Wilsona, relacjonuje badania, w których przede wszystkim zajęto się trudnościami użytkowników w określaniu znaczenia słów użytych w pytaniach informacyjnych¹⁰. Drugi, opracowany przez wykładowcę Wydziału Pedagogiki na Uniwersytecie w Linköping w Szwecji, zajmuje się barierami w posługiwaniu się informacją przez kadrę kierowniczą małych i średnich przedsiębiorstw¹¹. Oba artykuły nasycone są przede wszystkim problematyką teoretyczną i metodologiczną, co stanowi w naszych warunkach o ich przydatności. Mamy bowiem tak mało opracowań ujawniających sekrety warsztatu badawczego związanego z problemami informacji, że każda dostępna lektura metodologiczna stanowi nielada kąsek.

Cały recenzowany zbiór materiałów z seminarium kopenhaskiego trzeba polecić przede wszystkim osobom zainteresowanym teorią i metodologią badań. Znajdą w nim przykłady stanowisk filozoficznych i opisy pragmatyki badawczej, coraz powszechniej przyjmowane w nauce o bibliotece i informacji.

Anna Sitarska

¹⁰ T. D. Wilson: *The cognitive approach to information-seeking behaviour and information use*, s. 197-204.

¹¹ A. Lantz: *The study of barriers affecting the process of information utilization. An investigation of the information situation of managers from small- and medium-sized companies. A framework*, s. 205-216.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Przedmiotem zainteresowania Krzysztofa Migonia są od wielu lat problemy badawcze, metody i struktura współczesnej nauki o książce. W najnowszej swojej publikacji [1] Autor kontynuuje nurt refleksji teoretycznej znany czytelnikom z jego poprzedniej książki *Nauka o książce wśród innych nauk społecznych* (1976). Niższe opracowanie zostało zaadresowane do „zawodowych bibliologów i przyszłych pracowników książki, to jest obecnych studentów, jak i do przedstawicieli innych nauk humanistycznych” (s. 4). Autor prezentuje polski i światowy dorobek księgoznawstwa, wskazuje też na pola badawcze, które doczekały się jeszcze autorytatywnych opracowań. Praca składa się z następujących rozdziałów: 1. Książka jako przedmiot badań bibliologicznych; 2. Powstanie i ewolucja nauki o książce; 3. Elementy teorii współczesnej nauki o książce; 4. Problemy księgoznawstwa historycznego; 5. Teoretyczne zagadnienia współczesnego systemu książki; 6. Nauka o książce w zespole nauk humanistycznych (tu: nauka o literaturze, naukoznawstwo i historia nauki, inne nauki historyczne, orientalistyka, psychologia, pedagogika, socjologia, informatologia). W książce K. Migonia czytelnik znajduje bogaty materiał faktograficzny, a także wiele uogólnień i twierdzeń, które wskazują zarówno na interdyscyplinarny charakter nauki o książce, jak też na różne, nie tknięte jeszcze pola badawcze bądź dopiero niedawno dostrzeżone przez badaczy. Jako przykład badań interdyscyplinarnych autor wymienił m. in. badania bibliologiczno-orientalistyczne; „interdyscyplinarność orientalistyki jest właśnie przypadkiem szczególnym — twierdzi K. Migoń — mającym swe historyczne uzasadnienie i odbicie we współczesnej instytucjonalizacji badań” (s. 279). Być może przykłady podobnych badań na pograniczu bibliologii i innych nauk interdyscyplinarnych także dałyby nieoczekiwane, interesujące i przekonujące rezultaty. W zakończeniu Autor wyraża optymizm wobec perspektyw rozwoju nauki o książce: „Multidyscyplinarny charakter badań księgoznawczych, ich elastyczna adaptacja do zmieniających się warunków, podatność na impulsy płynące ze strony innych nauk zdają się gwarantować przyszłość nauki o książce. Tak jak zapewnia ją coraz bogatsza i coraz bardziej złożona wielostronna funkcja książki w społeczeństwie” (s. 304-305). Perspektywa ta będzie możliwa do zrealizowania wtedy, gdy księgoznawcy w pełni zaakceptują potrzebę zintegrowanego podejścia do zagadnień książki współczesnej (s. 215-221).

W zbiorowej publikacji, przygotowanej na 10-lecie wprowadzenia studiów bibliotekoznawczych na Uniwersytecie Jagiellońskim, a poświęconej pamięci prof. dra Zbigniewa Jabłońskiego, autorzy prezentują prace z różnych dziedzin nauki o książce [2].

Szkic Z. Jabłońskiego *Książka i teatr* (s. 69-87) porusza zagadnienia z teorii wiedzy o książce. Zamierzeniem Autora było ukazać „nierozzerwalną więź między funkcją społeczną książki i funkcją społeczną teatru” (s. 84).

Dwie publikacje dotyczą księgoznawstwa historycznego: Z. Jabłoński kreśli historię bibliografii jako przedmiotu wykładanego w krakowskiej uczelni; przypomina znakomite postaci m. in. Jerzego Samuela Bandtkiego i Karola Estreichera (s. 7-14). Pasją kolekcjonerską Piotra Moszyńskiego zajęła się Barbara Kamińska (s. 89-108).

W innych artykułach Autorzy zastanawiają się, wychodząc z własnych badań empirycznych, nad metodologicznymi aspektami historycznych badań księgoznawczych. Krystyna Bednarska-Ruszałowa omówiła „*Monitor* stanisławowski jako źródło do badań księgoznawczych” (s. 15-36), zaś Małgorzata Stolzman *Dzieło literackie jako źródło wiedzy o książce* (s. 37-54). Wieloaspektową przydatność zespołów archiwalnych pochodzenia prywatnego dla badań bibliologicznych i bibliografii ludzi książki przedstawił Wiesław Bieńkowski na przykładzie archiwum osobistego Klemensa

Bąkowskiego (s. 55-67), którego spuścizna rękopiśmienna znajduje się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej.

Dwa opracowania dotyczą metodyki nauczania na kierunku bibliotekoznawstwa: Maria Kocójowa pisze o metodyce prac magisterskich kierunku bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (s. 109-137), a Wanda Pindlowa o próbie zastosowania podejścia systemowego do problemu kształcenia studentów jako użytkowników informacji naukowej (s. 139-164). Dwa końcowe szkice wchodzą w zakres naukoznawstwa: Władysław Szczęch *Czynności wiedzytwórcze a nauka o informacji* (s. 165-176) i Jacek Wojciechowski *Badanie eksperymentalne* (s. 177-188).

Przedmiotem referatów i dyskusji uczestników II Kongresu uczonych polskiego pochodzenia, który odbył się w lipcu 1979 r. w Warszawie i Krakowie, były problemy polskiej nauki, a w szczególności rola uczonych polskiego pochodzenia w nauce światowej, a także wzajemne związki nauki Polski i społeczności polskich naukowców żyjących w diasporze. Zbiór materiałów z Kongresu ukazał się na rynku księgarskim w 1984 r. Podczas II Sesji plenarnej w Krakowie Witold Stankiewicz wygłosił referat *Biblioteka Narodowa jako warsztat badań nad Polonią* [3], składając w zakończeniu deklarację: „Biblioteka Narodowa jest gotowa stać się zaczątkiem (...) centrum informacji polonijnej” (s. 138). Wśród imprez towarzyszących Kongresowi była także wystawa polskich książek i czasopism naukowych publikowanych w językach obcych (ok. 1000 tytułów), zorganizowana przez Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN w Krakowie (s. 15).

Władysław i Wojciech Chojnacy sporządzili bibliografię kalendarzy polonijnych za l. 1838-1982 [4]. Bibliografia zawiera 1948 pozycji szeregowanych chronologicznie pod nazwami państw, ułożonymi według alfabetu. W końcowej części zrzębu głównego umieszczone zostały kalendarze wydane w kraju dla Polonii. Autorzy poprzedzili spis bibliograficzny szkicem *Z dziejów kalendarzy polonijnych* (s. 18-47), dołączyli wykaz literatury i indeksy: tytułów kalendarzy; ich producentów; nazw miejsc wydania i druku; osób wymienionych w informacjach o zawartości kalendarzy, w recenzjach i literaturze o kalendarzach; indeks przedmiotowy zawartości kalendarzy; wykaz chronologiczny roczników kalendarzy. W części ilustracyjnej znalazły się reprodukcje kart tytułowych wybranych kalendarzy. Przygotowanie tej bibliografii poprzedziła obszerna kwerenda w kraju i za granicą. Kalendarze polonijne były wydawane w wielu krajach, nawet w Afryce, w Tanzanii. Wykaz bibliotek, w których odnaleziono kalendarze, obejmuje 69 krajowych i 73 zagraniczne placówki.

W publikacji *Bibliotekarstwo KrajóW Trzeciego Świata* [5] znajdują się: materiały dotyczące bibliotek publicznych w Tanzanii, Nigerii, Mozambiku, Azji południowo-wschodniej; materiały traktujące o bibliotekach uniwersytetów afrykańskich; o potrzebach informacyjnych krajów rozwijających się i wkraczających w nowoczesność przy jednoczesnej walce z analfabetyzmem. Interesujący referat *Dziesięciolecie międzynarodowej współpracy bibliotek w ramach IFLA z perspektywy Trzeciego Świata* (s. 91-97) wygłosił J. S. Soosai z Malezji (Sesja IFLA w Manili w 1980 r.). Poinformował on o postępach w bibliotekarstwie krajów usiłujących wydobyć się z zacofania gospodarczego, w których rola książki i bibliotek w rozwoju kultury jest nie mniej ważna niż w krajach Europy.

Roli książki, prasy i bibliotek w rozwoju kultury w 40-leciu Polski Ludowej była poświęcona sesja popularnonaukowa zorganizowana 18-19.10.1984 r. w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie [6] z udziałem przedstawicieli ośrodków naukowych Warszawy, Krakowa, Lublina i Rzeszowa. W przemówieniu inauguracyjnym rektor uczelni doc. dr hab. Józef Lipiec tak ocenił korzyści wynikające z tego spotkania: „sesja jest doskonałą platformą do ukazania z jednej strony osiągnięć w zakresie działalności prasowo-wydawniczej, rozwoju sieci bibliotecznej, ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, czytelnictwa i upowszechnienia

książki w minionym 40-leciu, z drugiej — prologiem do kontynuowania badań nad funkcjonowaniem tych instytucji w skali lokalnej, regionalnej oraz teoretycznymi i warsztatowymi problemami rynku księgarskiego i prasowego, odbudowanego i rozwijającego się na nowych zasadach, w warunkach w pełni zdemokratyzowanego i upowszechnionego życia kulturalnego” (s. 160).

Szczególną rolę w umożliwieniu uczestnictwa obywatelom II Rzeczypospolitej w życiu kulturalnym kraju spełniały biblioteki Polskiej Macierzy Szkolnej [7]. Hanna Markiewicz podaje, iż w 1938 r. było ich ogółem 2406 (stałych i wędrownych) z zasobem 640 421 tomów i liczbą 55 856 czytelników. Autorka przedstawia realia, w jakich działały biblioteki PMS, drogi powiększania księgozbiorów, dóbr literatury, inicjatywy społeczne w powoływaniu nowych placówek bibliotecznych, szkolenie bibliotekarzy. W konkluzji czytamy: „Mimo wielu kontrowersji, które narastały w ciągu całego dwudziestolecia wokół działalności bibliotecznej Polskiej Macierzy Szkolnej, instytucja ta miała duże zasługi na polu upowszechnienia czytelnictwa w Polsce lat międzywojennych” (s. 285). Godny podziwu jest — zdaniem Autorki — entuzjazm działaczy i bibliotekarzy PMS w propagowaniu literatury i zdobywaniu publiczności czytającej.

Problematyka książki i bibliotek w Warszawie w okresie międzywojennym i w latach II wojny światowej jest obecna w monumentalnej *Bibliografii Warszawy* [8], której tom szósty dotarł niedawno do czytelnika. Autorzy wydobyli materiały zamieszczone w wydawnictwach ciągłych z l. 1929–1939 (niestety, nie uwzględniające *Przeгляdu Bibliotecznego*), traktujące m. in. o Związku Księgarzy Polskich (szp. 232–233), cenzurze i konfiskacie druków (szp. 514–516), bibliotekach publicznych — cofnięcie subsydiów (szp. 607), rozbudowie gmachu Biblioteki Publicznej (szp. 631) i innych bibliotek warszawskich (szp. 833–834), Instytucie Bibliograficznym (szp. 857), Towarzystwie Bibliofilów Polskich w Warszawie (szp. 866), Towarzystwie Bibliotek Publicznych (szp. 869), Towarzystwie Przyjaciół Bibliotek Dziecięcych (szp. 871). Szp. 871–875 poświęcono wydawnictwom, księgarniom i antykwariatom, bibliotekom szp. 877–888. W punkcie *Rewindykacje. A. Powracające zbiory* znajdują się informacje o zwrocie przez ZSRR polskich księgozbiorów (szp. 903–904). Wśród różnych typów szkół i kursów zawodowych wymieniono kursy bibliotekarskie prowadzone przez Polską Macierz Szkolną, Związek Bibliotekarzy Polskich, a także prywatne, m. in. Prywatną Jednoročną Koedukacyjną Szkołę Bibliotekarską Magistratu m. st. Warszawy itp. (szp. 936–937). Kursy księgarskie dla księgarzy sortymentowych Związku Księgarzy Polskich i przy Wydziale Pedagogicznym Wolnej Wszechnicy Polskiej wykazano na szp. 944–945. Problematyka księgoznawcza jest w *Bibliografii* reprezentowana wieloaspektowo. Wskazano artykuł zamieszczony w *Bluszczu* pt. *Bibliotekarstwo jako zawód kobiecy*, w materiałach biograficznych umieszczono artykuły dotyczące m. in. znanych i zasłużonych księgarzy warszawskich Józefa Fiszera i Jana Gebethnera (szp. 1026). Pozycje dotyczące wystaw zorganizowanych w Bibliotece Narodowej i Bibliotece Publicznej a poświęconej Sienkiewiczowi i Strugowi zostały umieszczone wśród informacji o innych wystawach ku czci pisarzy i poetów (szp. 1129–1132). Wspomnijmy jeszcze o artykule o Święcie Książki w Warszawie w 1935 r. (szp. 1485) i materiałach ikonograficznych wskazanych w rozdziale XXI. *Warszawa w ilustracji*. Zarejestrowano tu fotografie bibliotek (Kraśińskich, Narodowej, Publicznej, Uniwersyteckiej, Wyższej Szkoły Handlowej i in., szp. 1881–1882), także fotografie księgarń i wydawnictw (Arcta, Domu Książki Polskiej, Gebethnera i Wolfa, Głównej Księgarni Wojskowej, Książnicy-Atlas i in., szp. 1883–1886). Z powyższego przeglądu wynika, jak niewiele poświęcono uwagi sprawom książki i bibliotek w Warszawie w l. 1929–1939 na łamach ówczesnych czasopism. Druga część *Bibliografii* dotycząca lat wojny i okupacji zawiera interesujące nas materiały głównie w rozdz. VIII *Nauka i oświata*. Otwiera go podrozdział (o dramatycznym tytule) *Grabież i niszczenie dóbr kultury przez*

okupanta. Wykazano tu piśmiennictwo mówiące o wywożeniu zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej, Biblioteki Krasińskich, Biblioteki Teologicznej i innych, a także grabieniu zasobów księgarń i archiwów (szp. 2201-2203). Los bibliotek i księgarń działających w latach wojny przedstawiony został w publikacjach zarejestrowanych w podrozdz. 2 *Działalność instytucji oświatowych. A. Biblioteki i księgarnie* (szp. 2203-2204). Tytuły wymienionych w tych rozdziałach publikacji brzmią oskarżycielsko, m. in. *Palenie dzieł Wyspiańskiego, Nowa czystka książki polskiej w księgarniach Okręgu Warszawskiego, Likwidacja Biblioteki Publicznej*. W oddzielnym rozdziale zgrupowano materiały dotyczące prasy warszawskiej w l. 1939-1944 (szp. 2207-2212). Jakże wymowny jest tytuł publikacji *W dzień przy linotypie — w nocy w walce [Działalność Tajnych Zakł. Wydawniczych Wojskowych]*. Trzeba przyznać, że lektura niniejszej *Bibliografii Warszawy* skłania do refleksji daleko wykraczających poza ramy zagadnień bibliologicznych.

WYKAZ OMÓWIONYCH PUBLIKACJI

1. Krzysztof Migoń: *Nauka o książce. Zarys problematyki*. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich 1984, 319 s.

2. *Z historycznych i metodologicznych problemów badań księgoznawczych i bibliotekoznawczych*. Praca zbiorowa pod red. Zbigniewa Jabłońskiego. Kraków: Uniw. Jagielloński 1985, 188 s. *Varia*, t. 205.

3. Witold Stankiewicz: *Biblioteka Narodowa jako warsztat badań nad Polonią*. W: *II Kongres uczonych polskiego pochodzenia. Zbiór materiałów*. Pod red. Hieronima Kubiaka, Janusza Wróbla. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich 1984 s. 135-138. PAN. Komitet Badania Polonii.

4. Władysław Chojnacki, Wojciech Chojnacki: *Bibliografia kalendarzy polonijnych 1838-1982*. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich 1984, 365 s. PAN. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Biblioteka.

5. *Bibliotekarstwo krajów Trzeciego Świata*. Warszawa: Biblioteka Narodowa 1984, 100 s. *Zesz. Przekł.*, 46.

6. Jan Kucia: *Rola książki, prasy i bibliotek w rozwoju kultury w 40-leciu Polski Ludowej*. „*Zesz. Prasozn.*” 1985 nr 1 s. 160-162.

7. Hanna Markiewicz: *Biblioteki Polskiej Macierzy Szkolnej 1918-1939*. „*Prz. Hist.-Ośw.*” 1984 nr 3 s. 267-286.

8. *Bibliografia Warszawy. Wydawnictwa ciągłe 1929-1939. Wojna i okupacja 1939-1944*. Red. nauk. Janusz Durko. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich 1984, XLIX s., 2430 łamów. Muzeum Historyczne m. st. Warszawy.

Irena Bednarz

W dniach 14-17 grudnia 1983 r. odbyła się w Jodłowym Dworze k. Kielc sesja naukowa nt.: Źródła do badań księgoznawczych (ze szczególnym uwzględnieniem XIX i XX w.), zorganizowana przez Zakład Bibliotekoznawstwa i Informatyki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach przy współudziale Instytutu Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego im. B. Bieruta. W tomie 15 *Studiów o Książce* [1] zamieszczone zostały materiały z tej sesji. W przeważającej części artykułów Autorzy omawiają różne typy źródeł bibliologicznych w kontekście prowadzonych przez siebie badań księgoznawczych. I tak np. Elżbieta Słodkowska charakteryzuje zawartość czasopism pierwszej połowy XIX w. jako źródła wiedzy księgoznawczej (s. 53-68), wskazując równocześnie na główne trudności, z jakimi spotyka się badacz gromadzący materiały prasoznawcze (np. problem wiarygodności

informacji). Andrzej Kłossowski dokonuje przeglądu źródeł rękopiśmiennych i drukowanych umożliwiających odtworzenie historii książki polskiej za granicą (s. 87-104). Źródła do społecznej historii książki XIX i XX w., mówiące o funkcjonowaniu książki w środowiskach spoza elity intelektualnej i materialnej, są przedmiotem artykułu Janusza Dunina (s. 149-156). Anna Zbikowska-Migoń wypowiada się na temat edytorstwa źródeł bibliograficznych w Polsce (s. 40-50). Autorka trafnie podkreśla, że jakkolwiek bibliolodzy wykorzystują źródła dokumentacyjne, literackie i autobiograficzne, publikowane przez historyków, to niezbędne jest — tak dla prowadzenia badań księgoznawczych, jak i dla celów popularyzatorskich oraz dydaktycznych — opracowanie edycji źródeł sensu stricto bibliologicznych. W związku z tym zgłasza ona postulat rozpoczęcia serii wydawniczej poświęconej źródłom do badań dziejów książki, który powinien doczekać się rychłej realizacji. Jan Pomorski podaje propozycję teoretycznej perspektywy dla szczegółowych badań księgoznawczych, zarówno historycznych, jak i dotyczących współczesnej praktyki bibliologicznej (s. 156-174). Autor przeciwstawia klasycznemu pojmowaniu przedmiotu poznania bibliologii ujęcie „komunikacyjne”, definiuje ponadto zjawisko komunikacji bibliologicznej w ramach całokształtu praktyki społecznej oraz określa miejsce badań bibliologicznych w obszarze społecznej praktyki naukowej, przede wszystkim z punktu widzenia ich metodologii.

W ramach serii *Materiały Informacyjne Instytutu Książki i Czytelnictwa* ukazał się raport z badań nad upowszechnianiem książek w środowiskach robotniczych w Polsce i na Węgrzech [2]. Wydawnictwo to jest efektem międzynarodowych badań porównawczych prowadzonych w l. 1978-1979 w Polsce i na Węgrzech. Badania zostały zainspirowane przez Stowarzyszenie Księgarzy Polskich oraz Stowarzyszenie Węgierskich Księgarzy i Wydawców. Służyć one miały określeniu miejsca czytelnictwa książek w strukturze czasu wolnego, uzyskaniu danych na temat księgozbiorów domowych, zakupu książek, źródeł informacji o książce, czytelnictwa oraz telewizji jako konkurencji dla książek (s. 10). Z założeń tych wynika, że omawiane badania włączają się w nurt zorientowany na ustalenie miejsca książki w strukturze czasu wolnego na tle innych form uczestnictwa w kulturze. Badając związki między czytelnikiem a książką poruszono problematykę styczności (źródła wiedzy o książce, sposoby dotarcia do niej, aktywność czytelnicza) oraz wyborów (zainteresowania i preferencje czytelnicze), świadomie pomijając płaszczyznę odbioru (s. 11). Czytelnictwo prasy omówione zostało w odrębnym rozdziale (s. 53-56). Relacjonowane w raporcie badania miały przede wszystkim charakter faktograficzny, nie obejmowały więc jakościowych aspektów czytelnictwa i nie zajmowały się społecznie relatywnymi zmiennymi, które w przypadku międzynarodowych badań komparatystycznych wymagają stosowania wskaźników równoważnych, „tzn. obserwowanych oddzielnie dla każdego kraju” (s. 11). W raporcie przedstawiono najważniejsze hipotezy i spostrzeżenia ze szczegółowym uwzględnieniem polskiej części badań. Czytelnik raportu skorzystać może z wyboru literatury przedmiotu dotyczącej kultury robotniczej w Polsce (s. 81-84). W obszernym aneksie znajdzie ponadto tabele zawierające wyniki badań oraz pytania zastosowanego kwestionariusza (s. 85-124).

W tej samej serii co omówiony raport ukazało się wydawnictwo stanowiące sprawozdanie z badań nad działalnością informacyjną i użytkownikami informacji wojewódzkich bibliotek publicznych, przede wszystkim analizę tej działalności [3]. Autor opracowania, Edward Pigoń, stwierdza w rozdziale poświęconym problematyce, zakresowi i metodom badań: „Zakładaliśmy, że poznanie usług WBP oraz ich odbioru pozwoli pełniej określić rolę tych bibliotek w obsługiwanym środowisku miasta wojewódzkiego jako instytucji wspierających informacją i piśmiennictwem realizację różnych zadań, w różnych sferach działalności użytkowników” (s. 9-10). W dalszym ciągu rozpatrywane są cztery grupy zagadnień: organizacja służb infor-

macyjnych, współpraca bibliotek wojewódzkich z innymi bibliotekami (s. 26-65), pracownicy informacji bibliotek wojewódzkich oraz źródła ich wiedzy o użytkownikach informacji (s. 66-80), użytkownicy informacji (s. 81-112), korzystanie z usług bibliotek wojewódzkich (s. 113-164).

Działalności informacyjnej wojewódzkich bibliotek publicznych poświęcona jest także praca Zofii Kolanowskiej [4]. Jest to poradnik metodyczny pomyślany jako pomoc w kształtowaniu odpowiedniego modelu działalności informacyjnej bibliotek publicznych, przeznaczony głównie dla pracowników służby informacyjnej. Publikację uzupełniają trzy aneksy. W pierwszym zamieszczono analizę stanu informacji w WBP, założenia do programu ich działalności informacyjnej oraz propozycję zorganizowania pomocy metodycznej dla WBP w zakresie informacji. W aneksie drugim znalazł się program działalności informacyjnej w WBP opracowany przez Zakład Informacji Biblioteki Narodowej, a w trzecim schemat klasyfikacyjny bibliografii regionalnej przedmiotowej.

Pozostając w kręgu problemów związanych z funkcjonowaniem i organizacją pracy w bibliotekach publicznych, warto polecić podręcznik autorstwa Artura Lenczowskiego, wydany pod auspicjami Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy i poświęcony organizacji i technice udostępniania zbiorów w polskich bibliotekach publicznych [5].

Do grona najwybitniejszych pracowników bibliotek publicznych należy niewątpliwie nestor bibliotekarstwa polskiego, doc. dr Józef Korpała. W 80-lecie jego urodzin, nakładem Miejskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie, której był dyrektorem w l. 1946-1975, ukazały się dwie broszury rocznicowe. Pierwsza zawiera wspomnienia Józefa Korpały: *50 lat w służbie oświaty, kultury i nauki* [6], a druga poszerzona została o bibliografię prac Dyrektora za l. 1980-1985, zestawioną przez Halinę Fleszar oraz o wstęp pióra Józefa Zająca *Osiemdziesięciolecie urodzin Józefa Korpały* [7].

Wszystkich zainteresowanych prawem bibliotecznym, a także polityką biblioteczną, której wyraz stanowi to prawo, zachęcamy do lektury opracowanego przez Tadeusza Zerzębskiego dwuczęściowego wydawnictwa źródłowego [8], zawierającego charakterystykę polskiego prawa bibliotecznego [PPB] w l. 1773-1983 (s. VII-LXVII) oraz katalog aktów normatywnych PPB za ten sam okres (s. 5-250). „Katalog obejmuje opisy aktów normatywnych zawierających — w całości lub części aktu — normy prawa bibliotecznego” (s. XVIII). Pomija natomiast akty normatywne o zasięgu lokalnym, uchwały i decyzje podejmowane przez właściwe organy organizacji społecznych, umowy międzynarodowe, normy bibliograficzne i dokumentacyjne oraz akty prawne wprowadzające te normy w życie, a także akty normatywne spoza systemu PPB. Selekcja ta wynika z przyjętej przez autora definicji pojęcia „prawo biblioteczne” (s. VIII). Zamieszczony na ostatnich stronach indeks przedmiotowy ułatwia m. in. odszukanie aktów dotyczących danej biblioteki (w zrubie głównym *Katalogu* wszystkie akty uporządkowane zostały chronologicznie, a przypisane im numery umożliwiły zgromadzenie w indeksie pod nazwą biblioteki związanych z nią dokumentów).

Andrzej Kłossowski, wierny od lat swym zainteresowaniom problematyką książki polskiej na obczyźnie, jest autorem kolejnej pracy poświęconej temu problemowi [9]. Zawarł w niej dzieje pracowników książki polskiej osiadłych poza krajem; niektórzy z nich, jak np. książkę Gabriel Ogiński, związani byli z losami książek tylko czasowo, na skutek okoliczności losowych, dla innych związek ten był pasją całego życia. Autor przybliży nam sylwetki wielu wydawców, księgarzy, drukarzy i introligatorów (m. in. Maurycego Wolffa, Pawła Rhodego, Władysława Dyniewiczza, Antoniego Alfreda Paryskiego, Władysława Smulskiego, Stanisława Gliwy, Samuela Tyszkiewiczza i in.). Z kart książki przebiega uczucie szczerzej sympatii do prezentowanych osób oraz szacunek dla ich działalności.

WYKAZ OMÓWIONYCH PUBLIKACJI

1. *Studia o Książce* 1985 T. 15, 317 s.
2. Andrzej Robert Zieliński: *Książka w domu robotnika*. Raport z badań nad upowszechnianiem książki w środowiskach robotniczych w Polsce i na Węgrzech. Warszawa: Biblioteka Narodowa 1985, 124 s. Materiały Informacyjne Instytutu Książki i Czytelnictwa, 15.
3. Edward Pigoń: *Działalność informacyjna i użytkownicy informacji wojewódzkich bibliotek publicznych*. Warszawa: Biblioteka Narodowa 1985, 216 s. Materiały Informacyjne Instytutu Książki i Czytelnictwa, 16.
4. Zofia Kolanowska: *Działalność informacyjna wojewódzkich bibliotek publicznych*. Poradnik metodyczny. Warszawa: Biblioteka Narodowa 1985, 139 s.
5. Artur Lenczowski: *Udostępnianie zbiorów bibliotecznych*. Organizacja i technika. Wyd. 3 zm. i uzupełn. Warszawa: CUKB 1985, 80 s.
6. Józef Korpała: *50 lat w służbie oświaty, kultury i nauki*. Wspomnienia absolwenta UJ z lat 1927-1980. Kraków 1985, 76 s.
7. *Biuletyn Informacyjno-Instrukcyjny*. Miejska Biblioteka Publiczna w Krakowie 1985 nr 2/142, 80 s.
8. Tadeusz Zarzębski: *Polskie prawo biblioteczne 1773-1983. Katalog aktów normatywnych polskiego prawa bibliotecznego 1773-1983*. Warszawa: Biblioteka Narodowa 1985, LXVII, 250 s.
9. Andrzej Kłossowski: *Na obczyźnie*. Ludzie polskiej książki. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich 1984, 379 s. Książki o Książce.

Ewa Niezbecka

LIST OTWARTY KOMISJI NORMALIZACJI BIBLIOGRAFICZNEJ
DO ZARZĄDU GŁÓWNEGO STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH

Komisja Normalizacji Bibliograficznej, poruszona rezygnacją SBP z udziału w pracach Sekcji Katalogowania IFLA*, zwraca się do Zarządu Głównego SBP o ponowne rozważenie słuszności tej decyzji. Poniżej formułujemy swój pogląd w tej sprawie, wychodząc z założenia, że potrzeba stałej przynależności SBP do Sekcji Katalogowania IFLA wynika z bezpośredniego znaczenia rezultatów jej prac dla modernizacji bibliotekarstwa polskiego.

Przypominamy, że to właśnie Sekcja Katalogowania IFLA patronuje opracowywaniu zespołu przepisów znanych pod akronimem ISBD, dotyczących nowoczesnego, ujednoliconego w skali światowej opisu różnych typów dokumentów. Sekcja ta prowadzi również prace związane z problematyką wyboru i formy hasła, które owocują zarówno zbiorami zasad, jak i licznymi wykazami wzorcowymi haseł różnego typu. Wszystkie dokumenty tej Sekcji są bezpośrednią podstawą prowadzonych w Polsce od kilku lat prac nad odpowiednimi normami polskimi oraz przepisami katalogowania książek, których dopiero pierwsza część ukazała się drukiem. Prace nad dalszymi częściami przepisów katalogowania książek, a także innych typów dokumentów będą trwały jeszcze wiele lat. Warto też przypomnieć, że w latach ubiegłych Polska mogła się poszczycić liczącym się głosem na forum międzynarodowym w zakresie omawianej tu problematyki.

Decyzja Zarządu Głównego SBP wstrzyma dopływ ważnych roboczych dokumentów Sekcji oraz przekreśliła możliwość współudziału Polski w tworzeniu przepisów międzynarodowych, choćby tylko w najskromniejszej formie — opiniowania dokumentów. Nie pozostanie też bez wpływu na jakość i przebieg prowadzonych w Polsce prac.

W tej sytuacji Komisja Normalizacji Bibliograficznej, współodpowiedzialna za opracowywanie przygotowywanych w Bibliotece Narodowej polskich norm opisu dokumentów, czuje się w obowiązku wyrazić wątpliwość co do słuszności wycofania się SBP z Sekcji Katalogowania IFLA. Nowe przepisy katalogowania stanowić będą spoiwo metodyczne bibliotekarstwa polskiego, a bezpośredni udział strony polskiej w pracach Sekcji Katalogowania IFLA jest jedną z gwarancji dostatecznego tempa polskich prac i ich spójności z zasadami międzynarodowymi. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich jako jedyny reprezentant interesów zawodowych bibliotekarzy wszystkich polskich bibliotek, niezależnie od ich typu, wielkości i przynależności resortowej, powinno rozważyć konsekwencje podjętej decyzji dla całego bibliotekarstwa polskiego.

W imieniu Komisji Normalizacji Bibliograficznej

dr Anna Sitarska
Przewodnicząca KNB

* zob. „Biuletyn Informacyjny Polskiego Komitetu Współpracy z IFLA” 1984 nr 1 s. 7.

W SPRAWIE ZESZYTU POSWIĘCONEGO BIBLIOTECE NARODOWEJ

W zeszycie nr 3/4 *Przeglądu Bibliotecznego* z 1984 r. opublikowane zostały obszerne materiały poświęcone problemom Biblioteki Narodowej.

Na ręce Pani Redaktor pragnę złożyć serdeczne podziękowanie dla całego Zespołu Redakcyjnego za trud włożony w przygotowanie tego wartościowego i interesującego zeszycu.

Inicjatywa Redakcji jest tym cenniejsza, że budowa nowej siedziby Biblioteki Narodowej — postępująca co prawda wolniej niż byśmy sobie życzyli — postawiła przed całym naszym zespołem zadanie przygotowania się do pracy w nowych i niewątpliwie korzystniejszych warunkach. W tej perspektywie istotnego znaczenia nabiera sprawa przeanalizowania i przemyślenia wielu problemów i aspektów związanych z organizacją i kierunkami działalności ksiąźnicy narodowej. Każda opinia bądź sugestia jest tu ważna, gdyż może wzbogacić nasze postrzeganie spraw istotnych, a w konsekwencji wpłynąć na funkcjonowanie Biblioteki.

Spojrzenie na Bibliotekę Narodową reprezentowane przez autorów artykułów zamieszczonych na łamach *Przeglądu* oświetla krąg spraw, którymi kierownictwo Biblioteki Narodowej zajmuje się obecnie lub będzie musiało się zająć w najbliższej przyszłości. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w *Przeglądzie* prezentują swoje opinie nie tylko pracownicy Biblioteki Narodowej, ale również osoby spoza tej instytucji, które zechciały poświęcić uwagę i swój czas sprawom naszej placówki.

Dziękując za udostępnienie łamów *Przeglądu* sprawom Biblioteki Narodowej pragnę wyrazić nadzieję, że problemy Biblioteki Narodowej nadal pozostawać będą przedmiotem uwagi Zespołu Redakcyjnego i nieraz jeszcze zagoszczą na stronicach Waszego pisma.

dr Stanisław Czajka

I. SPRAWY OGÓLNE. ORGANY KOLEGIALNE

Podstawą działalności Biblioteki był statut zatwierdzony w 1975 r. Z dniem 1.1.1984 r. nadzór merytoryczny nad działalnością Biblioteki w miejsce sekretarza Wydziału I Nauk Społecznych przejął zastępca sekretarza naukowego PAN.

W okresie sprawozdawczym ukończono skontrum wydawnictw zwartych rozpoczęte w 1983 r. Skontrum wykazało brak 44 wol. (braki bezwzględne), które odpisano z ewidencji Biblioteki.

W Bibliotece rozpoczęto przygotowania organizacyjne i naukowe do 4 Sympozjum akademijnych bibliotek krajów socjalistycznych, mającego się odbyć w Jabłonie w dn. 30.9.-5.10.1985 r. Tematem Sympozjum będzie „Badanie potrzeb informacyjnych uczonych akademii nauk krajów socjalistycznych”.

W 1984 r. Biblioteka przeszła na nowe zasady opisywania książek zawarte w normie PN-82/N-01152.01 *Opis bibliograficzny* oraz w wydawnictwie *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1. Opis bibliograficzny*.

W okresie sprawozdawczym w Bibliotece działały jej statutowe organy kolegialne: Kolegium Biblioteki, które odbyło 11 posiedzeń, oraz Rada Naukowa.

Rada Naukowa powołana pismem z dn. 30.4.1982 r. działała w styczniu i lutym 1984 r. w składzie wg ww. pisma. Odbyła swoje ostatnie posiedzenie dn. 28.2.1984 r.; dyskusja toczyła się wokół sprawozdania z działalności Biblioteki w 1983 r., problemu zaopatrzenia Biblioteki w czasopisma, zwiększenia efektywności wykorzystania księgozbiorów, planu prac naukowych.

Pismem sekretarza naukowego PAN został powołany na przewodniczącego Rady Naukowej Biblioteki na okres kadencji Prezydium PAN 1984-1986 (od 1.3.1984 r.) prof. dr Czesław Madajczyk, członek PAN. Pismem zastępcy sekretarza naukowego zostali powołani następujący członkowie Rady Naukowej: prof. dr Barbara Bieńkowska, prof. dr Jan Daniecki, prof. dr Maria Dembowska, doc. dr Wojciech Gasparski, mgr Halina Kozicka-Boguniowska, mgr Maria Lenartowicz, dr Leon Łoś, dr Andrzej Mężyński, prof. dr Józef Miąso, prof. dr Krzysztof Migoń, prof. dr Eugeniusz Olszewski, mgr Anna Romańska, dr Barbara Sordylowa, doc. dr Krystyna Stachowska, mgr Romana Steczowicz, doc. dr Lech Zacher.

II. SPRAWY PERSONALNE I FINANSOWE

Fluktuacja kadrowa w 1984 r. utrzymywała się na poziomie roku ubiegłego. Z Biblioteki odeszło 5 osób do pracy w innych instytucjach, przyjęto 6 osób, w tym jedną na 1/2 etatu. Wśród nowo zatrudnionych przeważali pracownicy z dużym stażem bibliotecznym.

Biblioteka zatrudniała wg stanu na 31.12.1984 r. 6 st. kustoszy dyplomowanych (w tym 3 z tytułem doktora), 2 starszych dokumentalistów dyplomowanych (w nie-

pełnym wymiarze czasu pracy), 17 kustoszy służby bibliotecznej (w tym 2 w niepełnym wymiarze czasu pracy), 10 starszych bibliotekarzy (w tym 2 w niepełnym wymiarze czasu pracy), 6 bibliotekarzy (w tym 1 w niepełnym wymiarze czasu pracy), 4 młodszych bibliotekarzy, 2 starszych magazynierów (w tym 1 w niepełnym wymiarze czasu pracy), 3 magazynierów (w tym 2 w niepełnym wymiarze czasu pracy), 1 stażystkę oraz 1 pracownika administracyjnego (w niepełnym wymiarze czasu). W sumie: 41 osób na pełnych etatach, 11 niepełnozatrudnionych.

W 1984 r. nastąpiły istotne zmiany uposażenia pracowników. Na podstawie § 18 uchwały Nr 148 Rady Ministrów z dn. 29.10.1983 r. sekretarz naukowy PAN zarządzeniem Nr 9/84 z dn. 4.6.1984 r. przyznał Bibliotece środki pieniężne na awanse w kwocie 93 800 zł miesięcznie z wyrównaniem od stycznia 1984 r. Jeden awans wiązał się ze zmianą stanowiska. Podwyżki przyznano 34 pracownikom pełnozatrudnionym i 11 niepełnozatrudnionym. Przeciętą płacą w Bibliotece na dzień 31.12.1984 r. wynosiła 14 930 zł.

Nagrody pieniężne za osiągnięcia w pracy zostały przyznane 24 osobom.

Budżet wydatków Biblioteki na 1984 r. ukształtował się w wysokości 23 664 400 zł, a w porównaniu z 1983 r. wzrósł o 4 715 500 zł. Realizacja budżetu we wszystkich paragrafach wyniosła 23 369 601 zł, co stanowi 98,8%.

Najważniejsze pozycje w wydatkach stanowiły:

§ 11 osobowy fundusz płac	7 665 000 zł
§ 37 usługi niematerialne	5 154 000 zł
§ 38 pomoce naukowe i dydaktyczne	4 500 000 zł
§ 36 usługi materialne	1 700 000 zł
§ 31 materiały i przedmioty nietrwałe	500 000 zł

Na wysokość § 36 miał wpływ przeprowadzony remont obiektu Archiwum Rezerwy Wieczystej Wydawnictw PAN w Tyborach-Kamiance, a o wysokości paragrafu zadecydowały wzrastające czynsze, świadczenia i utrzymanie czystości pomieszczeń Biblioteki w PKiN-ie.

III. STAN LICZBOWY ZBIORÓW BIBLIOTEKI (NA DZ. 31.12.1984 R.)

książki	115 793 wol.
czasopisma	77 271 wol.
dokumenty życia społecznego	6 833 jedn.
rezerwa wieczysta wydawnictw PAN	140 849 jedn.
mikroformy	757 jedn.
inne materiały	1 982 jedn.

Ogółem księgozbiór Biblioteki liczył na dz. 31.12.1984 r. 343 485 wol. i jedn. inwentarzowych i powiększył się w stosunku do 1983 r. o 7272 wol. i jedn. inwentarzowe.

Biblioteka posiadała na koniec 1984 r. 5932 tytuły czasopism, w tym 3980 tyt. zagranicznych i 1952 tyt. czasopism polskich.

IV. DZIAŁALNOŚĆ STATUTOWA BIBLIOTEKI

1. GROMADZENIE I OPRACOWANIE ZBIORÓW

W roku sprawozdawczym gromadzono w dalszym ciągu literaturę z zakresu specjalizacji Biblioteki w następujących dziedzinach: naukoznawstwo, prognozologia, prakseologia, nauka organizacji i zarządzania, bibliotekarstwo i informacja naukowa.

W porównaniu z wpływem w 1983 r. (2287 wol.) liczba nowych nabytków książek

wprowadzonych do zbiorów podstawowych zmalała do 2031 wol. Wydawnictw zagranicznych przybyło 640 wol. (1249 wol.)*, z czego 80 tytułów z krajów kapitalistycznych zrealizowano poprzez Międzynarodowe Targi Książki, a 15 przez ORWN PAN.

Wpływ wydawnictw zwartych z poszczególnych źródeł przedstawiał się następująco:

Źródło wpływu	Wpłynęło do zbiorów		Do zbiorów podst.	Do użytku służbowego	Do magazynu dubletów i druków zbędnych
	wol.	%			
Kupno	1548	50,6	1440	108	—
Dary	1090	35,5	254	—	836
Wymiana krajowa	332	10,9	258	—	74
Wymiana zagran.	93	3,0	79	—	14
Razem 1984	3063	100,0	2031	108	924
1983	3661	100,0	2285	—	1374

Gromadzono i opracowywano księgozbiór Rezerwy Wiczysej Wydawnictw PAN. W 1984 r. wpłynęło tu 4185 jedn. (1392 tyt.) o wartości 524 220 zł. Do magazynu w Tyborach-Kamiance przewieziono po opracowaniu 3966 jednostek.

Biblioteka gromadziła wydawnictwa polskie dla księgozbiorów bibliotek stacji naukowych PAN w Paryżu i Rzymie.

Wpłynęły 892 tytuły (931) czasopism bieżących: polskich 253, zagranicznych 639, w tym 112 z krajów kapitalistycznych. Przybyły 23 nowe tytuły.

Wpływ tytułów czasopism według źródeł nabycia przedstawiał się następująco:

prenumerata + kupno	410 tyt. — 46,0%
wymiana	395 tyt. — 44,3%
dary	87 tyt. — 9,7%
	<hr/> 892 tyt. 100,0%

Poważnym źródłem wpływu czasopism zagranicznych pozostaje nadal wymiana prowadzona przez ORWN PAN.

Prenumerowano ponadto 35 dzienników i tygodników (w tym 4 zagraniczne).

W 1984 r. zmniejszyła się nieco liczba wpływających do Biblioteki książkowych dubletów i druków zbędnych: 924 wol. (1374 wol.), zwiększyła się natomiast liczba jednostek wydawnictw ciągłych: 2263 (1858 jedn.). Wydawnictwa nieprofilowe i dublety przekazywane są Bibliotece przez jednostki Sekretariatu Administracyjnego PAN. Wyprowadzenie druków zbędnych ze zbiorów jest czynnością czasochłonną, a efekty są znikome. Sporządzono 3 wykazy druków zbędnych, rozsyłając je do 115 bibliotek. Otrzymano zamówienia jedynie na 642 jedn. wydawnictw ciągłych i 231 wol. książek, w ten sposób zasób druków zbędnych i dubletów Biblioteki znów się powiększył: wynosił 1911 wol. książek (1218 wol.) i 6139 jedn. czasopism (4351 jedn.).

Wszystkie nowe książki zostały skatalogowane, opracowane technicznie i przekazane do magazynów. Przy opracowaniu wpływu bieżącego sporządzono ogółem 11 450 opisów katalogowych, z czego do katalogów i kartotek Biblioteki 10 105, a pozostałe dla instytucji współpracujących.

* Liczby w nawiasach odnoszą się do 1983 r.

Do katalogów centralnych Biblioteki Narodowej przekazano 807 opisów książek zagranicznych i 77 opisów czasopism zagranicznych. Zaktualizowano także wykaz czasopism za 1982 r. Przekazano do Zakładu Problemów Organizacji i Zarządzania PAN 538 opisów nowych nabytków z interesującej Zakład tematyki.

Opracowano 1100 wol. wydawnictw ciągłych; ponadto zakończono meliorację katalogu prakseologicznego czasopism (81 tyt., 543 wol.).

W roku sprawozdawczym sklasyfikowano według schematu katalogu systematycznego 2002 wol. nowych książek i 83 wol. wydawnictw ciągłych. Do katalogu systematycznego włączono 2633 karty z wpływu bieżącego.

Kontynuowano meliorację katalogu systematycznego, opracowując nowe schematy klasyfikacyjne działów: Organizacja nauki, Marksizm-leninizm, Filologia klasyczna, po czym dokonano ponownej klasyfikacji 2500 książek według nowych działów. Opracowano indeksy przedmiotowe dla zmelirowanych działów. Przeprowadzono katalog przedmiotowy naukoznawstwa, do którego włączono 332 karty.

2. UDOŚTĘPNIANIE ZBIORÓW I MAGAZYNOWANIE

Zbiory Biblioteki były udostępniane prezencyjnie oraz poprzez wypożyczanie do domu. Ogółem udostępniono na miejscu 30 186 wol. (33 643 wol.) i wypożyczono poza Bibliotekę 3952 wol. (5379 wol.). Liczba odwiedzin wyniosła 8873 (10 404), a liczba czytelników indywidualnych 1360 (1419).

Na zamówienie czytelników indywidualnych oraz instytucji sporządzono kserokopie 50 pozycji bibliograficznych.

Kategorie użytkowników Biblioteki nie uległy zmianom, co ilustruje poniższe zestawienie:

	Czytelnicy indywidualni					Biblioteki
	prac. PAN	prac. nauk. spoza PAN	studenci	inni	razem	
Czytelnia	279	212	100	116	707	
Dział Informacji Naukowej i Klasyfikacji Zbiorów	95	20	11	16	142	
Dział Wydawnictw Ciągłych	33	6	1	—	40	
Wypożyczający poza Bibliotekę	373	59	18	21	471	184
Ogółem	780	297	130	153	1360	184

Prowadzono w dalszym ciągu analizę wykorzystania księgozbioru Biblioteki na podstawie rewersów.

Magazyn przyjął 3224 wol. nowych nabytków: 2128 wol. książek, 1096 wol. wydawnictw ciągłych (4381 zeszyt.).

W roku sprawozdawczym dokonano przesunięć w magazynie wydawnictw ciągłych na V piętrze. Z magazynu w Tyborach wywieziono na makulaturę ok. 10 ton czasopism skreślonych z ewidencji. Sporządzono z autopsji wykaz książek przechowywanych w magazynach w Tyborach.

Sprawdzono i uaktualniono wszystkie kartoteki magazynowe, kartoteki rewersów, katalogi bibliotek podręcznych. Opracowano i wprowadzono nowy regulamin pracy magazynu.

3. DZIAŁALNOŚĆ SŁUŻBY ORGANIZACYJNEJ

W działalności informacyjnej uczestniczyły wszystkie działy Biblioteki. Udzielono ogółem 1818 informacji bibliotecznych, bibliograficznych i rzeczowych (2289).

Informacje udzielone w 1984 r.

Nazwa Działu	Liczba udzielonych informacji				Odbiorcy informacji			
	biblioteczne	bibliograficzne	rzeczowe	razem	pracownicy PAN	pracownicy spoza PAN	studenci	razem
Dział Informacji Naukowej	404	—	44	448	82	342	24	448
Dział Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Zwartych	67	—	—	67	67	—	—	67
Dział Wydawnictw Ciągłych	77	—	15	92	23	45	24	92
Dział Udostępniania Zbiorów i Magazy-nów	760	335	116	1211	471	548	192	1211
Razem	1308	335	175	1818	643	935	240	1818

Prowadzono ponadto prace bibliograficzno-dokumentacyjne z zakresu naukoznawstwa, prognostyki i prakseologii (por. podrozdz. 5 tego rozdz.), kartoteki tematyczne oraz katalogi centralne.

Zorganizowano 7 wystawek nowych nabytków Biblioteki eksponując ok. 400 książek. Tematem jednej ekspozycji było 40-lecie książki naukoznawczej w Polsce. Załatwiono 65 kwerend pisemnych, również dla odbiorców zagranicznych.

Prowadzono i aktualizowano kartoteki literatury prognostycznej: alfabetyczną i numeryczną z indeksem typu UNITERM, liczące po ok. 17 500 opisów. Do każdej z nich przybyło po ok. 1500 opisów.

Prowadzono i aktualizowano bieżąco katalogi centralne:

a) Centralny katalog zagranicznych wydawnictw ciągłych znajdujących się w bibliotekach sieci PAN. Otrzymano 8400 opisów, do katalogu włączono lub dopisano 15 000 pozycji.

b) Centralny katalog naukoznawstwa. Do katalogu włączono 1501 kart sporządzonych na podstawie *Wykazu Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa i Historii Nauki* oraz nadesłanych przez biblioteki KUL i Uniwersytetu w Toruniu.

c) Centralny katalog książek prognostycznych. Zawiera ok. 2500 poz.; w ciągu 1984 r. przybyły 24 pozycje.

Dla redakcji *Bibliographie Prospective* sporządzono 35 analiz w języku francuskim.

Kontynuowano kartotekę dotyczącą zjazdów, konferencji i sesji naukowych organizowanych przez PAN od 1980 r.

4. PRACE BADAWCZE, NAUKOWO-DOKUMENTACYJNE I REDAKCYJNE

Biblioteka prowadziła ww. prace w zakresie swojej specjalizacji, tzn. bibliotekarstwa i informacji naukowej, naukoznawstwa i historii nauki, prakseologii i prognostologii.

Kontynuowano pracę nad tematem „Źródła informacji naukowej” (B. Sordylowa), nad drugą częścią „Przepisów katalogowania książek” obejmującą „hasło” oraz przygotowano założenia Polskiej Normy poświęcone formie hasła (M. Lenartowicz).

Zredagowano i przekazano do Zakładu Narodowego im. Ossolińskich 3 zeszyty *Przeglądu Bibliotecznego*: z 3/4 za 1984 r., z. 1 i 2 za 1985 r. oraz 3 zeszyty dodatku *Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej* (opracowywanego przez Bibliotekę Narodową). Zorganizowano 6 posiedzeń Kolegium Redakcyjnego. Zeszyt 3/4 za 1984 r. poświęcono Bibliotece Narodowej.

Trwały prace nad pierwszą częścią tomu 2 *Słownika polskich towarzystw naukowych*. Na ogólną liczbę ponad 1300 towarzystw zakwalifikowanych do zamieszczenia w tym tomie opracowano 144 hasła, z czego 65 w roku sprawozdawczym. 22 hasła przepisano do druku. Przewiduje się, iż do cz. 1 tomu 2 wejdzie ok. 200 haseł.

Szczególnie owocna była wizyta w Warszawie radzieckich gości z Biblioteki Akademii Nauk w Leningradzie, podczas której przeprowadzono robocze konsultacje i uzgodniono plan dalszej współpracy z tą Biblioteką, szczególnie ważny w perspektywie dalszych kwerend w bibliotekach radzieckich.

Nie została powołana Rada Redakcyjna dla tomu 2 *Słownika*, mimo zgłoszonego przed 2,5 laty wniosku Biblioteki do Wydziału I w tej sprawie.

Opracowano i przekazano do druku tom 8 *Polskiej Bibliografii Naukoznawstwa i Technoznawstwa* obejmujący materiał za l. 1980-1982 (praca zespołowa).

Opracowywano *Bibliografię Bieżącą Historii Nauki i Techniki* i przekazano do redakcji *Kwartalnika Historii Nauki i Techniki* 3 odcinki o zawartości 1641 poz. bibliograficznych.

Ukazywał się *Wykaz Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa i Historii Nauki* (kwartalnik) obejmujący nabytki Biblioteki i 8 współpracujących instytucji.

Prowadzono prace dokumentacyjne i bibliograficzne nad piśmiennictwem prognostycznym. Redagowano bibliografię adnotowaną pt. *Prognostyka. Nowe Publikacje* (miesięcznik). Opracowano 13 numerów (w tym 1 numer specjalny), które objęły 1001 adnotowanych pozycji piśmiennictwa polskiego i zagranicznego.

Prowadzono pracę nad bibliografią prakseologiczną. Kartoteka liczy ok. 1800 pozycji.

Opracowano *Wykaz bieżących czasopism i wydawnictw zbiorowych zagranicznych, które wpłynęły do Biblioteki w 1983 roku*.

Kontynuowano pracę nad „Bibliografią prac pracowników Biblioteki PAN w Warszawie za lata 1958-1982” (I. Bednarz).

B. Sordylowa wygłosiła na Konwersatorium Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich wykład „Problematyka źródeł informacji naukowej”.

A. Mężyński wygłosił w Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN referat „Paryski ośrodek naukowy emigracji polskiej w latach siedemdziesiątych XIX w. w świetle mecenatu Jana Działyńskiego”.

M. Lenartowicz udzieliła szeregu konsultacji, wzięła udział w spotkaniach, zebraniach szkoleniowych, konferencjach upowszechniających nowe zasady opisywania książek.

5. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA I SZKOLENIOWA ORAZ PODNOSZENIE KWALIFIKACJI

W Bibliotece działa Komisja Szkoleniowa w składzie: przewodniczący dr A. Mężyński, członkowie: mgr J. Majewska-Tronowicz, mgr E. Engelking, sekretarz: mgr I. Bednarz.

Komisja opracowała plan szkolenia i dokształcania zawodowego, a także plan praktyki wakacyjnej studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Czterech pracowników Biblioteki odbyło praktyki międzydziałowe. Jedenaście

osób brało udział w lektoratach języka angielskiego, niemieckiego i rosyjskiego. Dwie osoby uczestniczyły w kursie podstawowym informacji naukowej zorganizowanym przez Centrum INTE, jedna osoba uczęszczała na zajęcia w Policealnym Studium Bibliotekarskim Zaocznym.

Biblioteka zorganizowała i przeprowadziła 4-tygodniową praktykę wakacyjną dla studentów bibliotekoznawstwa — 14 osób z czterech ośrodków akademickich.

W Bibliotece odbyły się 3 seminaria wewnątrzbiblioteczne: dwa poświęcone problemom katalogowania i jedno, na którym trzech pracowników przedstawiło swoje prace naukowe z zakresu bibliotekoznawstwa i antropologii kulturowej.

Pracownicy Biblioteki brali udział w działalności szkoleniowej na rzecz środowiska poprzez udzielanie konsultacji i prelekcje. Komisja Szkoleniowa ma pieczę nad księgozbiorem szkoleniowym, kompletowanym pod kątem potrzeb zawodowych pracowników Biblioteki.

6. WSPÓLPRACA KRAJOWA I ZAGRANICZNA

Biblioteka rozwijała współpracę z bibliotekami sieci Polskiej Akademii Nauk, z bibliotekami i ośrodkami informacji naukowej w kraju oraz niektórymi zagranicznymi.

Z bibliotekami sieci PAN współpracowano zwłaszcza przy prowadzeniu i aktualizacji centralnego katalogu zagranicznych wydawnictw ciągłych znajdujących się w sieci PAN. Z bibliotekami krajowymi współdziałano przy wypożyczaniu międzybibliotecznym i katalogach centralnych (Biblioteka Narodowa).

Samodzielne Stanowisko ds. Sieci udzieliło 75 konsultacji, o które zwróciło się 45 instytucji i osób indywidualnych, uczestniczyło też w opiniowaniu aktów prawnych dotyczących spraw zawodowych.

Przy pracach nad *Słownikiem polskich towarzystw naukowych* współpracowano z placówkami naukowymi i indywidualnymi badaczami, a także z bibliotekami zagranicznymi, jak Biblioteka Akademii Nauk ZSRR w Leningradzie, Biblioteka Akademii Nauk Litewskiej SSR i Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego.

Dzięki współpracy i pomocy finansowej Komitetu Badań i Prognoz „Polska 2000” Biblioteka realizowała prace dokumentacyjne i wydawnicze w zakresie prognozy.

Bibliotekę odwiedziły 3 osoby z AN ZSRR i wycieczka bibliotekarzy z Francji.

V. WYDAWNICTWA BIBLIOTEKI W 1984 R.

1. *Przegląd Biblioteczny*. Biblioteka PAN w Warszawie. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Kwartalnik. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN 1984 R. 52. z. 1, 2, 3/4. Redaguje Kolegium: redaktor naczelny — Barbara Sordylowa, zastępca redaktora naczelnego — Andrzej Mężyński, sekretarz redakcji — Hanna Łaskarzewska, członkowie redakcji: Leon Łoś, Maria Lenartowicz, Hanna Zasadowa. Rada Redakcyjna: przewodniczący — Zbigniew Jabłoński, członkowie: Czesław Dejnarowicz, Barbara Eychlerowa, Maria Lenartowicz, Hanna Łaskarzewska (z. 3/4), Leon Łoś, Andrzej Mężyński, Henryk Sawoniak, Anna Sitarska, Barbara Sordylowa, Jadwiga Tejwan (z. 1, 2), Helena Więckowska, Hanna Zasadowa.

2. *Prognozyka. Nowe Publikacje*. (Miesięcznik). Biblioteka PAN w Warszawie. Dział Informacji Naukowej i Klasyfikacji Zbiorów. Red. Krystyna Strzechowska, Maria Wierzbička. Warszawa: Bibl. PAN 1984 nr 1-13 (w tym 1 nr specjalny).

3. *Wykaz Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa i Historii Nauki*. [Kwartalnik]. Biblioteka PAN w Warszawie. Dział Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw

Zwartych. Zest. Zdena Maj. Warszawa: Bibl. PAN 1983 X-XII i indeks za 1983; 1984 I-III, IV-VI, VII-IX.

4. *Bibliografia Bieżąca Historii Nauki i Techniki*, Nr 50, 51, 52/53. Oprac. Barbara Michalczyk. Dod. do *Kwartalnika Historii Nauki i Techniki*, Warszawa: PWN 1984 z. 1-3/4.

5. *Wykaz bieżących czasopism i wydawnictw zbiorowych zagranicznych, które wpłynęły do Biblioteki w 1983 roku. (Suplement do „Wykazu...” za lata 1981-1982)*. Oprac. Zofia Pietrzak. Warszawa: Bibl. PAN 1984.

Andrzej Mężyński

PROTOKÓŁ Z UROCZYSTEGO POSIEDZENIA PLENARNEGO
ZARZĄDU GŁÓWNEGO STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH
Z OKAZJI 40-LECIA PRL (4 PAŹDZIERNIKA 1984 R.)

Rocznicę 40-lecia PRL Stowarzyszenie uczciło uroczystym posiedzeniem, które odbyło się w gmachu Pałacu Lubomirskich (obecnie Klub Garnizonowy nr 2) w Warszawie. W posiedzeniu udział wzięli członkowie Zarządu Głównego, przewodniczący zarządów okręgów, przewodniczący sekcji i komisji działających przy ZG, członkowie honorowi SBP, zasłużeni bibliotekarze, dyrektorzy bibliotek, laureaci nagród.

Wśród zaproszonych gości znaleźli się przedstawiciele Wydziału Kultury KC PZPR z prof. Witoldem Nawrockim; reprezentanci stronnictw politycznych; przedstawiciele Ministerstwa Kultury i Sztuki z wiceministrem, przewodniczącym Państwowej Rady Bibliotecznej Edwardem Gołębiowskim, Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego z gen. Albinem Zyto, Ministerstwa Oświaty i Wychowania, Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, przedstawiciele organizacji społecznych; dziennikarze.

Referat „Z perspektywy 40-lecia” wygłosił dyrektor Departamentu Bibliotek, Domów Kultury i Działalności Społeczno-Kulturalnej Ministerstwa Kultury i Sztuki Janusz Nowicki. Na temat roli Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w 40-leciu PRL mówił przewodniczący SBP kol. Stefan Kubów. Kierownik Wydziału Kultury KC PZPR prof. W. Nawrocki zwrócił w swym przemówieniu uwagę na rolę bibliotek i bibliotekarzy w procesach przebudowy świadomości społecznej i rozwoju kultury narodowej.

Po przerwie w sali wystawowej Pałacu Lubomirskich odbyła się uroczystość dekoracji odznaczeniami państwowymi, resortowymi i organizacyjnymi zasłużonych bibliotekarzy, działaczy SBP, osób, które przyczyniły się do rozwoju bibliotekarstwa, wzmocnienia roli Stowarzyszenia na różnych szczeblach organizacyjnych, które szczególnie aktywnie uczestniczyły w realizacji zadań programowych. Aktu dekoracji dokonali: wiceminister Edward Gołębiowski oraz gen. Albin Zyto.

Odnaczenia otrzymali: Krzyże Kawalerskie Orderu Odrodzenia Polski: Anna Jaworska, Zofia Krasuska, Irena Exner, Bronisława Kurowska. Złote Krzyże Zasługi: Zygmunt Bieliński, Andrzej Jopkiewicz, Ligia Koczorowska, Urszula Suchożebrska, Krystyna Sliwecka, Jolanta Topolska-Głowacka. Brązowy Krzyż Zasługi: Barbara Bartczak. Medale 40-lecia Polski Ludowej: Edward Assbury, Emilia Białkowska, Lucjan Bieliński, Maria Dembowska, Janina Huppenthal, Halina Kamińska, Józefa Kornecka, Krystyna Kuźmińska, Irena Morsztynkiewicz, Stanisław Ostrowski, Maria Pawlik, Bolesława Podraza-Knapińska, Danuta Przemieniecka, Barbara Sordylowa, Zofia Warczygłowa-Piotrowska, Zuzanna Wysocka. Medale „Za zasługi dla Obronności Kraju”: złote — Zdzisław Daraż, Stanisław Krzywicki, Franciszek Łozowski; srebrny — Andrzej Jopkiewicz; brązowe — Franciszek Czajkowski, Stefan Kubów, Jan Marciniak, Maria Ostaszewska. Odznaki „Zasłużony Działacz Kultury”: Zygmunt Bieliński, Rafał Kozłowski, Alina Sobieraj-Umińska.

Wicedyrektor Departamentu Organizacji Badań i Informacji Pedagogicznej Ministerstwa Oświaty i Wychowania Bogusław Cichy wręczył Medal Komisji Edukacji Narodowej kol. Władysławie Wasilewskiej.

Przewodniczącą Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich wręczył „Honorowe Odznaki SBP” *.

Wiceminister Edward Gołębiowski wręczył Nagrody im. Heleny Radlińskiej za 1984 r.: I stopnia — Jadwidze Cwiekowej, II stopnia — Ewie Pawlikowskiej i Wandzie Piusińskiej, III stopnia — Tadeuszowi Bruszewskiemu i Józefowi Zającowi.

Przewodniczącą SBP wręczył Nagrody Literackie SBP autorom najbardziej poczytnych książek w roku 1983: Wojciechowi Żukrowskiemu, Michalinie Wisłockiej, Adamowi Słodowemu.

Juliusz Wasilewski

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA PLENARNEGO ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP Z UDZIAŁEM PRZEWODNICZĄCYCH ZARZĄDÓW OKRĘGÓW Z DN. 16 KWIETNIA 1985 R. W WARSZAWIE

Na obrady zostali zaproszeni przewodniczący sekcji i komisji działających przy Zarządzie Głównym, członkowie honorowi SBP, przedstawiciele kierownictwa Biblioteki Narodowej, redaktorzy czasopism bibliotekarskich.

Otwierając obrady przewodniczący ZG kol. Stefan Kubów powitał zebranych i podziękował dyrekcji Biblioteki Narodowej za pomoc w zorganizowaniu posiedzenia.

Przyjęto następujący porządek obrad:

1. Wręczenie nagród laureatom dorocznego konkursu SBP na najlepsze prace magisterskie z dziedziny bibliotekarstwa,
2. Wstępna ocena kampanii sprawozdawczo-wyborczej w ogniwach SBP,
3. Przyjęcie materiałów z działalności Zarządu Głównego w mijającej kadencji: sprawozdania sekretarza generalnego i sprawozdania skarbnika,
4. Przyjęcie projektu programu działania SBP na l. 1985-1989,
5. Przyjęcie projektu zmian w statucie SBP,
6. Informacja o organizacyjnych przygotowaniach do Krajowego zjazdu delegatów SBP,
7. Przyjęcie Regulaminu Sztandaru SBP,
8. Sprawozdanie finansowe za 1983 r.

Ad 1. Rozstrzygnięcie Konkursu zob. s. 128.

Ad 2. Wstępną ocenę kampanii sprawozdawczo-wyborczej przedstawił w imieniu Prezydium ZG kol. Józef Lewicki.

Ad 3. Projekt sprawozdania z działalności Zarządu Głównego za okres 13.5.1981-13.5.1985 scharakteryzowała kol. Władysława Wasilewska. Tekst sprawozdania zostanie opublikowany w *Przeglądzie Bibliotecznym* 1986 z. 2.

Projekt sprawozdania skarbnika przedstawił kol. Jan Marciniak, który zwrócił m. in. uwagę na dodatni bilans dochodów i wydatków SBP, stwierdził, że składki w wielu okręgach nie są zbierane konsekwentnie, okręgi nie przestrzegają jednolitej wysokości składek. Tekst sprawozdania zostanie zamieszczony w następnym zeszycie *Przeglądu Bibliotecznego*.

Ad 4. Projekt programu działania SBP na l. 1985-1989 przedstawił przewodniczący Zespołu Programowego Komisji Zjazdowej kol. Jan Burakowski. Projekt jest rezultatem pracy 26-osobowego zespołu, który został powołany na zebraniu plenarnym ZG we wrześniu 1984 r. W pracy nad projektem posługiwano się bowiem bogatym

* Pełny wykaz osób wyróżnionych Honorową Odznaką SBP z okazji 40-lecia PRL — zob. „Prz. Bibl.” 1985 R. 53 z. 2 s. 299.

materiałem, opierano się na propozycjach zespołu, członków ZG i innych osób. Wykorzystano też opracowania Ogólnopolskiego Zespołu Partyjnego Bibliotekarzy przy Wydziale Kultury KC PZPR.

Mówca wyraził przekonanie, że w centrum zainteresowań nowego ZG winny znaleźć się przede wszystkim: działalność wydawnicza, sprawa uaktywnienia szerokich mas członkowskich, a w sferze polityki biblioteczno-informacyjnej — działania na rzecz powołania ponadresortowego organu zarządzającego siecią bibliotek i ośrodków informacji naukowej.

Ad 5. Propozycje zmian w statucie SBP przedstawił kol. Bolesław Howorka, przewodniczący Zespołu Statutowego Komisji Zjazdowej. Ponieważ zebrani otrzymali powielony materiał z projektem nowelizacji statutu, mówca ograniczył się do zasygnalizowania kilku spraw, które podczas obrad Zespołu Statutowego i Prezydium ZG wzbudziły najwięcej kontrowersji. Do takich należą m. in.: skład ZG (czy przewodniczący zarządów okręgów powinni „z urzędu” wchodzić do ZG), minimalna liczba członków w okręgu, tryb przyjmowania członków zwyczajnych do SBP.

Następnie przewodniczący zarządził łączną dyskusję nad przedstawionymi materiałami (p. 2-5).

Ustosunkowując się do oceny kampanii sprawozdawczo-wyborczej w ogniwach SBP, kol. Tadeusz Zarębski wyraził pogląd, że w materiale tym jest zbyt dużo kontrowersyjnych sformułowań, a niektóre oceny idą zbyt daleko.

W programie działania SBP na przyszłą kadencję — zdaniem kol. Marii Brykczyńskiej — należałoby zwrócić większą uwagę na analizę sytuacji placowej bibliotekarzy oraz na współpracę międzynarodową Stowarzyszenia. Mówiono o konieczności podniesienia roli i rangi sekcji ZG w budowaniu programów działania SBP.

Podczas dyskusji nt. projektu statutu padły głosy opowiadające się za włączeniem przewodniczących zarządów okręgów do składu ZG (kol. Brykczyńska). Kol. Stanisław Badoń przypomniał, że do 1981 r. przewodniczący zarządów okręgów brali udział w pracach ZG, co niewątpliwie umacniało łączność władz naczelnych Stowarzyszenia z terenem. Ten sam mówca zaproponował również, by do statutu wnieść zapis umożliwiający wybór przewodniczącego zarządu okręgu w głosowaniu jawnym oraz by do funkcji tej nie musiało pretendować dwóch kandydatów. Obecny zapis jest niezyciowy, znane są przypadki, że na zjazdach okręgowych zgłaszano drugiego kandydata na przewodniczącego tylko po to, by spełnić formalne wymogi statutu.

Odpowiadając na propozycję skrócenia kadencji do trzech lat (kol. Brykczyńska) kol. Howorka przypomniał, że podczas zjazdu w 1981 r. przytaczano szereg ważkich argumentów właśnie za kadencją 4-letnią i ten zapis chyba się nie zdezaktualizował.

Zaproponowano skreślenie w statucie wszystkich punktów mówiących o minimalnej liczbie członków SBP w okręgu (kol. Józef Zajac) oraz zapisu mówiącego, że członek honorowy SBP jest wybierany przez Zjazd w głosowaniu tajnym kwalifikowaną większością 2/3 oddanych głosów; godność członka honorowego Zjazd powinien nadawać w głosowaniu jawnym (kol. W. Wasilewska).

Zarząd Główny przyjął jednogłośnie sprawozdanie sekretarza generalnego, upoważniając Prezydium ZG do dokonania koniecznych poprawek i uzupełnień. Poinformował przedłożyć delegatom na zjazd krajowy projekt programu działania SBP na l. 1985-1989. Przyjął jednogłośnie projekt zmian w statucie SBP, zobowiązując zespół Statutowy do przedstawiania delegatom alternatywnych rozwiązań zapisów dotyczących trybu podejmowania uchwały w sprawie nadania godności członka honorowego SBP, minimalnej liczby członków w okręgu, poszerzenia składu ZG o przewodniczących zarządów okręgów, trybu przeprowadzania wyborów do władz Stowarzyszenia. Jednogłośnie zostało też przyjęte sprawozdanie skarbnika za l. 1981-1985.

Ad 6. Informacje o stanie przygotowań do zjazdu krajowego przedstawił kol. Lewicki. Zwrócił uwagę na miesięczne opóźnienie kampanii sprawozdawczo-wyborczej, przedstawił zaawansowanie spraw organizacyjnych, poinformował, że Prezydium ZG prowadzi usilne zabiegi o uzyskanie — w związku z Krajowym zjazdem delegatów — odznaczeń państwowych dla działaczy SBP.

Ad 7. Zarząd Główny uchwalił jednogłośnie Regulamin Sztafetu SBP.

Ad 8. Zarząd Główny jednogłośnie przyjął sprawozdanie finansowe za rok 1984.

Zamykając obrady przewodniczący poinformował, że 12 maja, w przeddzień Krajowego zjazdu delegatów, odbędzie się w Toruniu zebranie ZG, na którym zostaną przyjęte pozostałe dokumenty zjazdowe (m. in. projekt uchwały o nadaniu godności honorowych członków SBP oraz uchwała o nadaniu honorowych odznak SBP).

Juliusz Wasilewski

ROZSTRZYGNIĘCIE KONKURSU STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH NA NAJLEPSZE PRACE MAGISTERSKIE

Rozstrzygnięty został doroczny konkurs na najlepsze prace magisterskie z dziedziny bibliotekoznawstwa. Sąd Konkursowy w składzie: Witold Armon, Hanna Batorowska, Maria Brykczyńska, Andrzej Kempa, Stefan Kubów, Izabela Nagórska, Maria Szczuka po zapoznaniu się z nadesłanymi pracami postanowił nie przyznawać nagrody I stopnia.

Nagrody II stopnia w wysokości 10 000 zł otrzymały:

Małgorzata Brodecka za pracę „Czasopisma z zakresu bibliotekoznawstwa, informacji i dokumentacji w zbiorach bibliotek polskich. (Nowe tytuły publikowane w latach 1960-1980 na terenie Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej)”. Warszawa: Uniwersytet Warszawski 1983. Promotor: dr Regina Hancko.

Bożena Chrzanowska za pracę „System Selekttywnej Dystrybucji i Informacji w Głównej Bibliotece Lekarskiej i jego wykorzystywanie”. Warszawa: Uniwersytet Warszawski 1983. Promotor: dr Regina Hancko.

Nagrody III stopnia w wysokości 5000 zł otrzymały:

Beata Korman za pracę „Polskie bieżące bibliografie wojskowe i koncepcja ich automatyzacji”. Warszawa: Uniwersytet Warszawski 1983. Promotor: dr Regina Hancko.

Grażyna Lorek za pracę „Miejsce i rola reprografii w działalności bibliotek”. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski 1983. Promotor: prof. dr hab. Krzysztof Migoń.

Nagrodę specjalną w wysokości 10 000 zł otrzymał:

Marek Świerczek za pracę „Drukarnie krakowskie okresu XX-lecia międzywojennego”. Kraków: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej 1983. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Jarowiecki.

KRONIKA KRAJOWA

POSIEDZENIE OGÓLNOPOLSKIEGO ZESPOŁU PARTYJNEGO BIBLIOTEKARZY

Dnia 23.04.1985 odbyło się posiedzenie Ogólnokrajowego Zespołu Partyjnego Bibliotekarzy przy Wydziale Kultury KC PZPR. Informację o działalności wojewódzkich zespołów partyjnych podał przewodniczący Zespołu dyr. Stanisław Krzywicki. O aktualnych problemach działalności Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich mówił I wiceprzewodniczący SBP Józef Lewicki, a o kanonie książek dla bibliotek dyr. Stanisław Czajka. Dyr. Janusz Nowicki przedstawił program prac związanych z realizacją dokumentu, przyjętego przez Komisję Kultury KC PZPR „Stan i kierunki rozwoju bibliotekarstwa w Polsce”.

POSIEDZENIA PREZYDIUM PAŃSTWOWEJ RADY BIBLIOTECZNEJ

Dnia 10.01.1985 odbyło się posiedzenie Prezydium PRB, na którym omawiano sposób realizacji wniosków, przyjętych na posiedzeniu Komisji Kultury KC PZPR dn. 26.11.1984. Zostały przyjęte m. in. następujące ustalenia: 1) aktualizacja Programu rozwoju bibliotek — zajmie się tym IKiCz BN przy współpracy zespołu PRB w osobach: Jan Burakowski, Regina Hancko i Helena Zarachowicz; 2) nowelizacja ustawy o bibliotekach — przewodnicząca zespołu PRB ds. nowelizacji ustawy dyr. Barbara Sordylowa przedstawi w najbliższym czasie propozycje dotyczące składu zespołu oraz koncepcję prac. Ze względu na pilną potrzebę ustaleń uznano, iż należałoby przygotować materiały do rozporządzenia Rady Ministrów, co poprzedziłoby ukazanie się znowelizowanej ustawy; 3) problemy doskonalenia planów wydawniczych i produkcji książek dla bibliotek — zajmie się tym zespół powołany spośród członków PRB w składzie: Bogusław Cichy, Tadeusz Hussak, Tadeusz Szafranski i Helena Zarachowicz.

Dnia 5.07.1985 odbyło się następne posiedzenie Prezydium PRB poświęcone sprawom bieżącym oraz dyskusji na temat nowelizacji ustawy o bibliotekach.

KRAJOWY ZJAZD DELEGATÓW STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH

W dniach 13-15.05.1985 odbył się w Toruniu Krajowy zjazd delegatów SBP, na którym wybrano władze Stowarzyszenia na nową kadencję. Przewodniczącym został ponownie dr Stefan Kubów. W skład Zarządu Głównego i jednocześnie do Prezydium ZG weszli: Józef Lewicki (I wiceprzewodniczący), Zofia Płatkiewicz (wiceprzewodnicząca), Jan Wołosz (wiceprzewodniczący), Andrzej Jopkiewicz (sekretarz generalny), Krystyna Rohozińska (zastępca sekretarza generalnego), Jan Marciniak (skarbnik), Ewa Grzesiak (zastępca skarbnika), Andrzej Kempa (przewodniczący Komisji współpracy z okręgami); ponadto członkami ZG zostali: Stanisław Badoń, Sylwin Bechcicki, Juliusz Bernard, Małgorzata Broll, Grzegorz Chmielewski, Franciszek Czajkowski, Stefan Dąbrowski, Wanda Dziadkiewicz, Ma-

rian Filipkowski, Jerzy Gajewski, Bolesław Howorka, Marianna Łochowska, Grzegorz Michałowski, Danuta Przemieniecka, Irena Suszko-Sobina, Józef Szulikowski i Józef Zajac. W skład Głównej Komisji Rewizyjnej weszli: Barbara Drewniewska (przewodniczący), Tadeusz Matyjaszek (zastępca przewodniczącego), Małgorzata Kłossowska (sekretarz) oraz Maria Bochan, Janina Dydowicz, Teresa Jarzabek i Danuta Tomczyk. Ponadto do GKR wybrano 2 zastępców: Bożenę Jacob i Marię Kałdowską. W skład Głównego Sądu Koleżeńskiego weszli: Władysława Wasilewska (przewodnicząca), Ryszard Bania, Barbara Ochranowicz, Zofia Rogowska i Stanisław Siadkowski. (Materiały ze Zjazdu ukażą się w następnym zeszycie *Przebiegu Bibliotecznego*).

POWOŁANIE KOMITETU INFORMACJI NAUKOWEJ PRZY PREZYDIUM PAN

Uchwałą Prezydium PAN z dn. 28.02.1984 powołany został Komitet Informacji Naukowej przy Prezydium PAN. Skład osobowy Komitetu określiła uchwała Prezydium PAN z dn. 30.10.1984. Na przewodniczącego powołano prof. dra hab. Jacka Bańkowskiego, a na sekretarza naukowego doc. dra hab. Mieczysława Muraszkiewicza. Komitet przejął główne cele i zadania Sekcji Informacji Naukowej, która działała przy Komitecie Naukoznawstwa PAN. Dnia 16.01.1985 odbyło się pierwsze posiedzenie Komitetu Informacji Naukowej, poświęcone przede wszystkim dyskusji na temat kierunków rozwoju informacji naukowej do roku 2000 i w latach następnych. Przyjęto dwie uchwały: o konieczności odnowy i rozwoju sprzętu reprograficznego i informatycznego dla potrzeb informacji naukowej oraz o potrzebie środków dewizowych na obce materiały źródłowe i serwisy informacyjne na nośnikach maszynowych. Wybrano zastępców przewodniczącego Komitetu: prof. dra hab. Krzysztofa Migonia i prof. dra hab. Zdzisława Pawłaka.

Dnia 17.06.1985 odbyło się następne posiedzenie Komitetu poświęcone, poza bieżącymi sprawami organizacyjnymi, dyskusji na temat też poprzedzających III Kongres nauki polskiej. Stwierdzono, że sprawy informacji naukowej nie zostały w ten sposób potraktowane właściwie. Komitet powinien opracować syntetyczne stanowisko w tej sprawie i domagać się przedstawienia problemu informacji naukowej na forum Kongresu.

ZEBRANIA ZWIĄZANE Z ORGANIZACJĄ I FUNKCJONOWANIEM BIBLIOTEK CENTRALNYCH

Dnia 24.04.1985 odbyło się posiedzenie Kolegium Dyrektorów Bibliotek Centralnych, na którym wybrano nowego przewodniczącego i dwóch wiceprzewodniczących. Przewodniczącym został dyrektor Biblioteki Narodowej Stanisław Czajka, a jego zastępcami dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej Jan Pirożyński i dyrektor Biblioteki Politechniki Warszawskiej Edward Domański. Podano informację o stanie prac nad usprawnieniem polityki gromadzenia wydawnictw ciągłych z krajów II obszaru płatniczego oraz omówiono plan pracy Kolegium na rok 1985.

Następne posiedzenie Kolegium odbyło się dn. 17.06.1985. Porządek dzienny obejmował m. in. omówienie projektu ogólnopolskiej narady bibliotek centralnych i współpracujących w II kwartale 1986, przedyskutowanie planu pracy Kolegium na r. 1985 oraz powołanie Centralnej Biblioteki Kultury Fizycznej (Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie).

Dnia 19.04.1985 odbyło się zebranie Międzybibliotecznej Komisji Koordynacyjnej, działającej przy Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie — I Centralnej Bibliotece

Nauk Społecznych. Mgr Wanda Rybandt (Centrum INTE) podała informację o nowym, skomputeryzowanym wykazie prenumerowanych czasopism zagranicznych, w którym — ze względu na potrzebę koordynacji prenumerat — rozszerzono wiadomości o odbiorcach. Dr Andrzej Mężyński omówił następnie prace nad Informatorem o bibliotekach nauk społecznych. Postanowiono, iż w celu zaprezentowania formy informatora zostaną rozesłane bibliotekom współpracującym odpowiednie materiały, jak: wykaz bibliotek, które znajdują się w Informatorze, projekt ankiety wypełnianej przez biblioteki oraz kilka opisów, charakteryzujących wybrane przykładowo biblioteki.

W styczniu i lutym 1985 r. Centralna Biblioteka Rolnicza zorganizowała dwa spotkania szkoleniowe pracowników placówek informacji, objętych Systemem Informacji o Gospodarce Żywnościowej. Tematem szkolenia były zagadnienia metodyczne związane z budową i eksploatacją bazy SIGŻ oraz bazy międzynarodowego systemu AGRIS. W szkoleniu wzięło udział 78 osób.

PRACE KOMISJI KOORDYNACYJNEJ BIBLIOTEK SZKÓŁ WYŻSZYCH

Dnia 7.02.1985 odbyło się posiedzenie Komisji, na którym przedstawiona została do dyskusji pierwsza wersja Analizy działalności bibliotek szkół wyższych. Analiza wykazała 3 podstawowe zespoły trudności i potrzeb: 1) niedostateczną powierzchnię lokalową magazynów, czytelni i pracowni; 2) zahamowanie dopływu książek z krajów kapitalistycznych; 3) niedostateczne wyposażenie bibliotek w sprzęt i urządzenia (szczególnie reprograficzne). Postanowiono przygotować program działania bibliotek szkół wyższych w l. 1985-1986, który będzie punktem wyjścia dla opracowania programu na l. 1987-2000. Komisja przedyskutowała również projekt powołania Stowarzyszenia Bibliotek Szkół Wyższych i stwierdziła, że nie widzi obecnie warunków do zrealizowania tego projektu. Postanowiono wzbogacić program działania Komisji Koordynacyjnej sprawami przewidywanymi dla prac Stowarzyszenia, aby tą drogą przygotować warunki do powołania w przyszłości tej organizacji.

Następne posiedzenie Komisji odbyło się dn. 25.06.1985; przedmiotem jego był wstępnie zaakceptowany projekt programu badawczego „Biblioteka w komunikacji naukowej”. Ponadto omówiono problemy związane z regulacją płac pracowników służby bibliotecznej bibliotek szkół wyższych w związku z zarządzeniem nr 15/85 ministra nauki i szkolnictwa wyższego.

DZIAŁALNOŚĆ KOMISJI EGZAMINACYJNEJ DLA BIBLIOTEKARZY I DOKUMENTALISTÓW DYPLOMOWANYCH PRZY MINISTRZE NAUKI I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Dnia 28.02.1985 odbyło się plenarne posiedzenie Komisji Egzaminacyjnej. Doc. dr hab. Jadwiga Kołodziejska podała informację o pracach zespołu egzaminacyjnego dla bibliotekarzy dyplomowanych. Komisja zatwierdziła propozycje zwolnień od egzaminu i przyjęła tematy prac pisemnych kandydatów. W styczniu 1985 r. do zainteresowanych bibliotek została przesłana informacja o trybie pracy Komisji. W terminie późniejszym zostanie przez Komisję opracowany szczegółowy informator-przewodnik o zakresie ustnej części egzaminu. Bezpośrednich informacji dotyczących egzaminu udziela sekretarz Komisji dr Hanna Uniejewska (tel. 49-50-98 w godz. 11-13 lub 48-40-81 w godz. 15-16⁰⁰).

KONFERENCJA DYREKTORÓW BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

W dniach 11-13.04.1985 odbyła się w Szczyrku konferencja dyrektorów bibliotek publicznych. Główne problemy upowszechniania kultury omówił wiceminister kultury i sztuki Edward Gołębiowski. Analizę działalności merytorycznej i ekonomicznej bibliotek publicznych w 1984 r. przedstawił dyr. J. Nowicki, Dyrektor Biblioteki Narodowej S. Czajka mówił o pracach naukowo-badawczych i metodycznych Biblioteki Narodowej i o współdziałaniu z bibliotekami stopnia wojewódzkiego. Przewodniczący Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich dr Stefan Kubów poinformował o realizacji zadań SBP w ostatniej kadencji i przedstawił propozycje dla przyszłego Zarządu Głównego SBP.

SPOTKANIE PRZEDSTAWICIELI BIBLIOTEK UNIWERSYTECKICH

W ramach współpracy bibliotek uniwersyteckich, zainaugurowanej w 1983 r. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, odbyły się dalsze zebrania: w maju 1984 r. — poświęcone problematyce dubletów, a w lutym 1985 — statusowi prawnemu bibliotek uniwersyteckich. Dnia 18.04.1985 spotkali się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie przedstawiciele bibliotek uniwersyteckich, zainteresowani sprawą komputeryzacji uczelnianych systemów biblioteczno-informacyjnych. BUW zaprezentowała swój program działania oraz przedstawiła w formie pokazu na komputerze Centrum Informatycznego UW zrealizowane elementy automatyzacji operacyjnej obsługi użytkowników Księgozbioru Dydaktycznego BUW oraz bazę bieżących czasopism zagranicznych bibliotek UW. Przedstawiciele innych bibliotek uniwersyteckich poinformowali zebranych o swoich zamierzeniach i pracach. Wymieniono poglądy na temat współpracy bibliotek uniwersyteckich w zakresie komputeryzacji uczelnianych systemów biblioteczno-informacyjnych, m. in. przy zastosowaniu mikrokomputerów.

Dnia 4.06.1985 odbyło się w Bibliotece Uniwersyteckiej Uniwersytetu Łódzkiego spotkanie poświęcone zagadnieniom regulaminów udostępniania zbiorów w bibliotekach uniwersyteckich. W dyskusji wiele miejsca poświęcono sprawom wypożyczenia międzybibliotecznego i egzekwowania wypożyczonych książek.

SESJA NAUKOWA POŚWIĘCONA PROF. HELENIE WIĘCKOWSKIEJ

Dnia 22.02.1985 odbyła się w Łodzi, zorganizowana przez Uniwersytet Łódzki i Bibliotekę Uniwersytecką w Łodzi, sesja naukowa: Profesor doktor Helena Więckowska 1897-1984. Życie i działalność. Sesję otworzył dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi dr hab. Janusz Dunin. Wygłoszono następujące referaty: Helena Więckowska. Zarys życia i działalności (mgr Krystyna Pierkowska); Helena Więckowska jako historyk (prof. hab. Andrzej Feliks Grabski); Helena Więckowska bibliolog-praktyk (prof. dr hab. Krzysztof Migoń); Helena Więckowska jako dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi (doc. dr hab. Hanna Tadeusiewicz); Helena Więckowska — pedagog bibliotekoznawstwa (mgr Michał Kuna); Działalność Heleny Więckowskiej w IFLA (doc. dr hab. Jadwiga Kołodziejska); Helena Więckowska jako rękopisoznawca (dr Jerzy Andrzejewski). Wspomnienia o prof. Helenie Więckowskiej wygłoszili: prof. dr hab. Maria Dembowska, mgr Maria Brykczyńska, dr Barbara Sordylowa, dr Izabela Nagórska, dr Anna Sitarska i mgr Anna Hilchen. Odczytano nadesłane wspomnienia dr Ireny Barowej, dr Ireny Morsztynkiewiczowej i doc. dr hab. Jadwigi Siniarskiej-Czaplickiej. Zorganizowano wystawę poświęconą prof. Więckowskiej, odsłonięto tablicę pamiątkową, a czytelnik głównej nadano imię prof. Heleny Więckowskiej.

SESJA NAUKOWA W BIBLIOTECIE UNIwersYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU

Dnia 28.06.1984 odbyła się sesja naukowa z okazji 100 rocznicy urodzin Mikołaja Dzikowskiego, zasłużonego kustosza Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Sesję zorganizował Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UMK oraz Biblioteka Uniwersytetu. Wygłoszono następujące referaty: Kustosz Mikołaj Dzikowski 1883-1957 (dr Henryk Baranowski); *Katalog atlasów Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie* Mikołaja Dzikowskiego (mgr L. Popławska); Współczesne metody opracowania kartografików w bibliotekach (dr Bogusław Krassowski); Geneza i rozwój katalogu rzeczowego Biblioteki Uniwersytetu Toruńskiego (dr Bronisława Woźniczka-Paruzel); Koncepcja katalogu rzeczowego Mikołaja Dzikowskiego w aspekcie funkcji biblioteki uniwersyteckiej (mgr Jolanta Stachowska). Zorganizowano także wystawę poświęconą Mikołajowi Dzikowskiemu; główny jej zrąb stanowiła Jego spuścizna rękopiśmienna, przechowywana w Oddziale Rękopisów Biblioteki UMK.

KURSOROKONFERENCJA NA TEMAT KONSERWACJI ZBIORÓW BIBLIOTECZNYCH I ARCHIWALNYCH

W dn. 27-31.05.1985 odbyła się w Warszawie ogólnokrajowa kursokonferencja poświęcona konserwacji zbiorów. Zorganizowana przez Centrum INTE przy współudziale Wydziału Konserwacji Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Centralnego Laboratorium Konserwacji Archiwaliów przy Archiwum Głównym Akt Dawnych oraz Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie, przeznaczona była przede wszystkim dla pracowników bibliotek i archiwów.

SEMINARIUM POLSKO-BRYTYJSKIE NA TEMAT ZNACZENIA HISTORII KSIĄŻKI W PROGRAMACH KSZTAŁCENIA BIBLIOTEKARZY

W dn. 20-22.05.1985 odbyło się w Radziejowicach k. Warszawy seminarium polsko-brytyjskie zorganizowane przez Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przy współudziale Ministerstwa Kultury i Sztuki, Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego i Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Referaty wygłosili goście angielscy: Ian Roy Wilison z British Library i Richard Roberts z Bodleian Library oraz prof. dr hab. Kazimiera Maleczyńska (Instytut Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego) i prof. dr hab. Barbara Bieńkowska (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego). Z okazji seminarium w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie została otwarta wystawa poświęcona wiedzy o dawnej książce (piśmiennictwo polskie).

NAGRODY NAUKOWE STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH

Zarząd Główny SBP ustanowił nagrodę naukową im. Adama Łysakowskiego w postaci medalu i dyplomu, przyznawaną raz w roku za uzyskane wyniki badań, szczególnie przydatnych dla teorii i praktyki w dziedzinie bibliotekarstwa i informacji naukowej. Za r. 1983 nagrodę przyznano doc. dr hab. Zofii Gacy-Dąbrowskiej za książkę *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej* (Wrocław 1983) a za r. 1984 — mgr Marii Lenartowicz za pracę *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1 Opis bibliograficzny* (Warszawa 1983, książka ukazała się w sprzedaży w 1984 r.).

KRONIKA ZMIAN PERSONALNYCH

W kilku bibliotekach szkół wyższych, podległych Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego, nastąpiły w r. akad. 1984/85 zmiany na stanowiskach dyrektorów bibliotek. Dyrektorem Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego został wybrany dr hab. Janusz Dunin, w Lublinie mgr Jadwiga Olczak, a we Wrocławiu dr Stefan Kubów. W Bibliotece Politechniki Wrocławskiej dyrektorem został dr Henryk Szarski, w Bibliotece Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu mgr Barbara Sobala, a w Bibliotece Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie mgr Stanisław Bekisz.

KRONIKA ZAGRANICZNA

GŁÓWNE PROGRAMY IFLA

Po przeprowadzeniu zmian w działalności profesjonalnej IFLA w 1973 r. jej Zarząd Wykonawczy (Executive Board) wytypował 6 programów, które uznał za szczególnie ważne dla współczesnego bibliotekarstwa i informacji. Programy te dotyczą zagadnień znajdujących się w sferze zainteresowań wszystkich działów, ich sekcji i grup okrągłego stołu. Omawia je szczegółowo Program IFLA na l. 1986-1991.

Są to: Rozwijanie bibliotekarstwa w Trzecim Świecie, Ochrona i konserwacja zbiorów, Międzynarodowy przepływ danych, Uniwersalna Dostępność Publikacji (UAP), Międzynarodowy MARC i Uniwersalna Rejestracja Bibliograficzna (UBC).

International Cataloguing 1984 Vol. 13
nr 4 s. 1

WSPÓLNY FORMAT DANYCH DLA RÓŻNYCH SYSTEMÓW
INFORMACYJNYCH

The Common Communication Format (CCF) powstał jako fragment Generalnego Programu Informacyjnego UNESCO, a jego celem jest usprawnienie wymiany informacji czytelnych dla komputera między różnymi typami systemów informacyjnych. Obecnie w skali międzynarodowej, a także w poszczególnych krajach stosowane są różne formaty zapisu danych, co utrudnia przepływ informacji między systemami. Zasadniczo rozwijane są dwa znormalizowane formaty międzynarodowe — format UNIMARC stosowany przez biblioteki narodowe oraz format opracowany przez UNISIST dla służb abstraktowych i indeksujących. W związku z tym wymiana danych odbywa się najczęściej w obrębie systemów stosujących ww. formaty. Ujednolicony format CCF może być także użyteczny dla systemów jeszcze nie zautomatyzowanych, bowiem jego wykorzystanie może ułatwić w przyszłości wprowadzenie automatyzacji.

CCF omówiony jest w pracy: P. Simmons, A. Hopkinson *The Common Communication Format*. Paris: UNESCO 1984, 185 s.

Information Hotline 1985 Vol. 17 nr 2 s. 22

ZNACZENIE INFORMACJI W NAUKACH SPOŁECZNYCH
DLA ROZWOJU BADAŃ W ZAKRESIE TYCH NAUK

Tak został sformułowany temat IV Konferencji generalnej ECSSID (European Cooperation in Social Science, Information and Documentation), która odbyła się w Atenach w dn. 21-23.10.1984 r. Uczestniczyło w niej 60 specjalistów w zakresie

informacji i naukowców zajmujących się naukami społecznymi oraz przedstawiciele 8 organizacji międzynarodowych związanych z problematyką informacji.

Celem spotkania było: a) przedyskutowanie osiągnięć w dziedzinie informacji w naukach społecznych, w tym w zakresie współpracy między naukowcami a środowiskami przygotowującymi informacje; b) ocena doświadczeń w poszukiwaniu nowych form współpracy między członkami ECSSID ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb środowiska naukowego; c) analiza i umocnienie struktury organizacyjnej ECSSID.

Podczas Konferencji wybrano nowy Międzynarodowy Komitet Organizacyjny składający się z 6 przedstawicieli państw wschodnich i 6 państw zachodnich oraz dyrektora Centrum w Wiedniu. Powołano też po raz pierwszy Komitet Wykonawczy, w którego skład weszli przewodniczący Międzynarodowego Komitetu Organizacyjnego i jego zastępca oraz po 2 przedstawiciele państw wschodnich i zachodnich.

ECSSID Bulletin 1984 Vol. 6 nr 3/4 s. 5-6

UCHWAŁA W SPRAWIE BIBLIOTEKARSTWA W NRD

W lutym 1985 r. została w NRD opublikowana uchwała Sekretariatu Centralnego Komitetu Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności o „Zadaniach bibliotek w rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym”. Podkreślono w niej dotychczasowe osiągnięcia w rozwoju bibliotekarstwa socjalistycznego oraz postawiono przed bibliotekami następujące zadania: pogłębianie socjalistycznych treści ideowych w pracy bibliotecznej, aktywny udział w upowszechnianiu marksizmu-leninizmu, udział w podnoszeniu poziomu życia umysłowego i kulturalnego społeczeństwa, w tym szczególnie klasy robotniczej, uczestnictwo w wychowaniu komunistycznym i przygotowaniu zawodowym młodego pokolenia, zapewnienie dostępu do literatury na wsi i w zakładach pracy. Uchwała stwierdza m. in., że Niemiecka Biblioteka Państwowa (Deutsche Staatsbibliothek) w Berlinie i Książnica Niemiecka (Deutsche Bücherei) w Lipsku powinny wspólnie pełnić zadania biblioteki narodowej NRD.

Wolfgang Korlus: Postanovljenje o bibliotečnom dele w GDR (materiał nadesłany z Deutsche Staatsbibliothek)

MIKROKOMPUTERY W BIBLIOTEKACH

W bibliotekach Stanów Zjednoczonych i W. Brytanii zostały przeprowadzone badania ankietowe nt. zasięgu korzystania przez nie z mikrokomputerów. Ankieta została wysłana do 3500 bibliotek amerykańskich, odpowiedziało na nią 55% placówek. Z odpowiedzi wynika, że mikrokomputery stosuje: 51% bibliotek uniwersytetów i college'ów, 26% bibliotek publicznych (ten stosunkowo niski procent jest wynikiem ich obecnych trudności finansowych), 41,1% bibliotek szkół średnich, 37,9% bibliotek specjalnych i 31,5% bibliotek szkół podstawowych. Mikrokomputery są używane najczęściej do przetwarzania tekstowego (m. in. do opracowania zbiorów), prowadzenia statystyki, zarządzania bazą danych, prowadzenia inwentarzy, opracowywania wykresów. Najpopularniejsze są urządzenia firmy Apple, Radio Shack i IBM.

Badanie w bibliotekach angielskich (na ankietę odpowiedziało 75% bibliotek) wykazało, że 48% wszystkich placówek posiada mikrokomputery, 28% korzysta

z nich krócej niż 1 rok. Również najczęściej używane są do przetwarzania tekstowego.

Outlook on Research Libraries 1984
Vol. 6 nr 11 s. 1-2

BIBLIOTEKI NRD W SŁUŻBIE NAUKI I TECHNIKI

W dniach 15-16.02.1985 odbyła się w Lipsku krajowa konferencja poświęcona problemom wkładu bibliotek i placówek informacji w rozwój sił produkcyjnych NRD. Omawiano zagadnienia poprawy pracy bibliotek naukowych ogólnych i specjalnych oraz ośrodków informacji tak, aby w większym stopniu przyczyniały się do przyspieszenia procesu naukowo-technicznego oraz do podnoszenia politycznych i zawodowych kwalifikacji kadr naukowych. Zwrócono również uwagę na konieczność usprawnienia współpracy przy dostarczaniu użytkownikom literatury oraz poprawy organizacji pracy wewnątrz placówek bibliotecznych i informacyjnych. Materiały z konferencji zostaną opublikowane.

Wolfgang Korlus: Bibliotečnaja rabota dlja nauki i tehniki (materiał nadesłany z Deutsche Staatsbibliothek)

BAZA DANYCH O INKUNABULACH

Decyzja o jej utworzeniu zapadła podczas międzynarodowego kolokwium inkunabulistów Europy, Stanów Zjednoczonych i Kanady. Obecnie Biblioteka Brytyjska udostępniła już za pośrednictwem służb BLAISE-LINE bazę zawierającą dane o 18 000 inkunabulów (docelowo będzie ona obejmowała 30 000 opisów). W Incunabula Short Title Catalogue (ISTC) znajdują się opisy bibliograficzne inkunabulów ze zbiorów Biblioteki Brytyjskiej oraz większych narodowych katalogów centralnych, jak amerykański Goff's Census of Incunabula (13 000 opisów) i włoski Indice Generale. Planuje się włączenie do bazy opisów z innych źródeł angielskich i zagranicznych.

Szczegółowych informacji na temat bazy ISTC udziela dr Lotte Hellinga, British Library Reference Division, Great Russell Street, London WC1B 3DB.

Outlook on Research Libraries 1984 Vol. 6
nr 11 s. 8-9

NOWE WYDAWNICTWA

Anglo-amerykańskie wydawnictwo Mansell Publishing Limited rozpoczyna w 1985 r. wydawanie czasopisma „Information Development. The international journal for librarians, archivists and information specialists” oraz nowej serii książek. Seria ta, zatytułowana „The Information Adviser Series” będzie poświęcona zagadnieniom konsultacji, prowadzonych przez wyspecjalizowane firmy i indywidualnych konsultantów. Ukazywać się w niej będą publikacje różnego rodzaju, opisy i oceny poszczególnych porad, analizy pomocy udzielonej przez konsultantów organizatorom systemów informacyjnych w poszczególnych krajach i regionach oraz różnego typu poradniki. Pierwszy z nich, pod tytułem „Information consultants in action. A reader” będzie zawierał informacje o opublikowanych materiałach na ten temat.

Redakcja serii i czasopisma zaprasza do współpracy czasopisma fachowe ukazujące się w różnych krajach. Jej adres: Editorial Offices, 10 Circus Mews, Bath BA1 2PW, England.

Information Sheet (Sept. 1984)

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NA TEMAT OCHRONY ZBIORÓW BIBLIOTECZNYCH

Konferencja Dyrektorów Bibliotek Narodowych we współpracy z IFLA i UNESCO zaplanowała zorganizowanie takiej konferencji w Wiedniu, w dn. 7-10 kwietnia 1986 r. Uczestnikami mają być dyrektorzy bibliotek narodowych i spełniący w zakresie ochrony zbiorów — ogółem ok. 100 osób.

Zadania Konferencji: a) przegląd problemów, jakie stoją przed bibliotekami w zakresie ochrony zbiorów, b) określenie obecnego stanu ochrony i konserwacji zbiorów w bibliotekach, c) zgromadzenie informacji o stosowanych metodach ochrony zbiorów, d) stwierdzenie, jak szeroki zakres wiedzy powinien być podstawą przyszłych dyskusji i wymiany informacji na temat ochrony zbiorów, e) przedstawienie nowego programu IFLA dotyczącego ochrony zbiorów bibliotecznych. Sesje plenarne mają koncentrować się wokół trzech tematów: światowa polityka w dziedzinie ochrony zbiorów, współpraca w tym zakresie, nowe techniki w dziedzinie ochrony zbiorów. Inne przedmioty obrad: rozwój zbiorów a ich ochrona, planowanie ochrony i konserwacji zbiorów, potrzeba współpracy w tej dziedzinie, w tym znaczenie przygotowywanego programu IFLA nt. ochrony i konserwacji zbiorów, nowe techniki niezbędne dla ochrony zbiorów.

*National Presevation News 1985
nr 1 s. 3-4*

ANGIELSKO-FRANCUSKIE POROZUMIENIE W SPRAWIE SŁUŻB BIBLIOGRAFICZNYCH

Biblioteka Brytyjska i Biblioteka Narodowa w Paryżu zawarły porozumienie nt. rozwoju współpracy między tymi instytucjami. Jako pierwszy krok w kierunku rozszerzenia wymiany i rozpowszechnienia zapisów z baz danych między obu narodami i poparcia programu Uniwersalnej Rejestracji Bibliograficznej Biblioteka Narodowa w Paryżu przystępuje do korzystania ze zbioru UKMARC przy wykorzystaniu systemu BLAISE-LINE. Z drugiej strony Dział Służb Bibliograficznych Biblioteki Brytyjskiej będzie badał sprawność wyprowadzenia danych z nowych systemów służb bibliograficznych wykorzystywanych przez Bibliotekę Narodową Francji.

*The British Library Bibliographic Services
Division Newsletter 1985 nr 36 s. 5*

43 KONFERENCJA I KONGRES FID

Tematem przewodnim najbliższego Kongresu, który odbędzie się w Montrealu w dn. 14-18 września 1986 r., będzie: Przekazywanie Informacji, Środków Komunikacji i Techniki (Information, Communications and Technology Transfer). Obrady będą dotyczyły następujących tematów: nowe techniki dla potrzeb informacji

i przekazywania informacji, postępy w zakresie systemów komunikacyjnych i komputerowych, publikowanie elektroniczne, systemy elektronicznego dostarczania dokumentów, wszelkie aspekty techniki przekazywania.

W tygodniu poprzedzającym Kongres mają się odbywać spotkania Zgromadzenia Ogólnego, Rady, Komitetu Wykonawczego, licznych komitetów i grup roboczych oraz dyskusje panelowe.

FID News Bulletin 1985 vol. 35 nr 4 s. 29, 36

USŁUGI DZIAŁU WYPOŻYCZEŃ BIBLIOTEKI BRYTYJSKIEJ

Zbiory Działu Wypożyczeń powiększają się bardzo szybko; szczególne znaczenie mają zbiory wydawnictw ciągłych (ponad 181 000 tytułów) oraz materiałów z konferencji (ponad 190 000). Zasoby te umożliwiają pozytywne załatwienie ok. 88% otrzymywanych zamówień, których było w r. 1983/84 ok. 2 871 000.

Usprawnienie i przyspieszenie załatwiania zamówień osiąga się poprzez: a) wprowadzanie jak największej liczby opisów dokumentów czytelnych dla komputerów, b) przyspieszenie informacji o posiadanych zbiorach, c) automatyzację przyjmowania zamówień. Obecnie ukazują się bieżąco następujące serwisy informacyjne o zasobach Działu: *Current Serials Received*, *Index of Conference Proceedings Received*, *KIST (Keyword Index to Serials Titles)* oraz *British Reports, Translations and Theses*. Zamówienia mogą wpływać drogą pocztową, teleksem lub połączeniami automatycznymi (Automated Request Transmission). Liczba zamówień wpływających poprzez połączenia automatyczne stale wzrasta.

The British Library. Lending Division.
Newsletter 1985 nr 2¹

KONFERENCJA NA TEMAT CZASOPISM GRUP ETNICZNYCH W STANACH ZJEDNOCZONYCH

W dn. 6-7 lutego 1985 r. odbyła się w Nowym Jorku konferencja poświęcona problemom rozwoju zbiorów, rejestracji bibliograficznej i ochrony spuścizny piśmienniczej grup etnicznych zamieszkujących Stany Zjednoczone. Uczestnikami spotkania byli wydawcy i personel dzienników wydawanych w językach słowiańskich i wschodnioeuropejskich, przedstawiciele instytucji naukowych zajmujących się zagadnieniami etnicznymi, specjaliści w zakresie ochrony zbiorów oraz pracownicy bibliotek gromadzących zbiory wschodnioeuropejskie i słowiańskie.

Uczestnicy konferencji podkreślali potrzebę łączenia wysiłków mających na celu opracowywanie zbiorów, rozwijanie rejestracji bibliograficznej, konserwację i ochronę zbiorów. Wielu mówców zwracało uwagę na wzrost kosztów mikrofilmowania zbiorów. Postanowiono, że głównym tematem następnej konferencji będą sposoby uzyskiwania środków na mikrofilmowanie i ochronę publikacji wydawanych w językach grup etnicznych.

Library of Congress Information Bulletin 1985
Vol. 44 nr 27 s. 173

ROZPOWSZECHNIANIE FORMATU UNIMARC

Format ten, opracowany pod patronatem IFLA w celu poparcia programu Uniwersalnej Rejestracji Bibliograficznej, został opublikowany w 1977 r. Jego drugie wydanie ukazało się w 1980 r. UNIMARC umożliwia narodowym agencjom biblio-

graficznym, pragnącym prowadzić międzynarodową wymianę zapisów, stosowanie tylko dwu programów konwersji formatów: z formatu narodowego na UNIMARC i z UNIMARC na narodowy.

Ostatnio Biblioteka Kongresu w Waszyngtonie udostępniła opisy dokumentów znajdujące się w jej katalogach w formacie UNIMARC. Wszystkie główne serwisy rozpowszechniania informacji o książkach, wydawnictwach ciągłych, dokumentach muzycznych, materiałach wizualnych i mapach w formacie USMARC są obecnie dostępne również w formacie międzynarodowym. Opracowuje się także program konwersji z formatu UNIMARC na USMARC, co umożliwi Bibliotece Kongresu korzystanie z zapisów innych agencji bibliograficznych. Program ten ma być ukończony jesienią 1985 r.

Należy również wspomnieć, że do bazy MARC tworzonej w Bibliotece Kongresu od 1968 r. do końca 1984 r. wprowadzono opisy 2 000 000 książek.

Library of Congress Information Bulletin 1985
Vol. 44 nr 17 s. 89-90, nr 11 s. 49-50

PIERWSZE KOMERCYJNE CZASOPISMO ELEKTRONICZNE

Information Publishing: An Electronic Journal. Taki tytuł nosi czasopismo wydawane przez Information Access Company od stycznia 1985 r. Dostępne ono jest jako jedna z baz danych systemu DIALOG. Pismo zajmuje się następującymi zagadnieniami: systemy i bazy danych wyszukiwawcze w trybie on-line, katalogi biblioteczne i służby informacyjne, analiza ekonomiczna publikowania tradycyjnego i elektronicznego, perspektywy rozwoju mikrokomputerów, wideodysków, mikroform itp.

Information Technology and Libraries 1985 Vol. 4
nr 1 s. 67

WYDAWNICTWA OTRZYMANE

Wydawnictwa zwarte

- Bibliographie wissenschaftlicher Arbeiten* 1983. Jena: Friedrich-Schiller-Universität Jena 1985.
- Wolfgang Heinrich: *Greif zum Buch*. Jena 1985.
- Falko H. Herrmann, Aribet W. J. Spiegler; *X-linked muscular dystrophies*. Duchenne and Becker. A bibliography. Jena 1985.
- Informator o bibliotekach województwa częstochowskiego*. Częstochowa 1983.
- Piero Innocenti: *Il bosco e gli alberi*. Vol. 1-2. Firenze: Giunta Regionale Toscana; La Nuova Italia Editrice Firenze 1984. *Archivi e Biblioteche*, 10.
- Zofia Kolanowska: *Działalność informacyjna wojewódzkich bibliotek publicznych*. Poradnik metodyczny. Warszawa: Biblioteka Narodowa 1985.
- Józef Korpala: *50 lat w służbie oświaty, kultury i nauki*. Wspomnienia absolwenta UJ z lat 1927-1980. Kraków 1985.
- Ezelinda A. Magliozzi: *L'archivio del Comune di Pistola*. Firenze: Giunta Regionale Toscana; La Nuova Italia 1985. *Inventari e Cataloghi Toscani*, 16.
- Der Nachlass Johannes Luther*. Bearbeitet von Helga Döhn. Berlin: Deutsche Staatsbibliothek 1984.
- Edward Pigoń: *Działalność informacyjna i użytkownicy informacji wojewódzkich bibliotek publicznych*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, IKiCz 1985.
- Sprawozdanie Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu za rok 1984*. Wrocław: WiMBP 1985.
- Vom Stadtkrankenhaus 1920-1960*. Chronik und Bibliographie. Zum Bezirkskrankenhaus 1961-1985 in Gera. Jena 1985.
- Die teratogen beeinflusste Palatogenese*. Jena: Friedrich-Schiller-Universität Jena 1985.
40. Jahrestag des Sieges über den Hitlerfaschismus und der Befreiung des Deutschen Volkes. Jena 1985.
- Tadeusz Zarzębski: *Polskie prawo biblioteczne 1773-1983. Katalog aktów normatywnych polskiego prawa bibliotecznego 1773-1983*. Warszawa: Biblioteka Narodowa 1985.
- Andrzej Robert Zieliński: *Książka w domu robotnika*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, IKiCz 1985.

Wydawnictwa ciągłe

- Biuletyn Informacyjno-Instrukcyjny* 1985 nr 2/142.
- Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* 1984 nr 1-2 (88-89).
- Citatei'* 1985 R. 34 čís. 5-6, 9.
- ECSSID Bulletin* 1985 Vol. 7 nr 1/2 (22-23).
- Inspec Matters* 1985 nr 41.
- Knižnice a vedecké informácie* 1985 R. 17 čís. 2, 4.
- Książka i Czytelnik* 1985 nr 2.
- Księgarz* 1984 nr 3.
- Mitteilungen aus dem wissenschaftlichen Bibliothekswesen der Deutschen Demokratische Republik* 1985 H. 3/4 s. 25-46; H. 7/8 s. 73-96.
- Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie* 1985 R. 30.

AUTORZY

Krystyna BEDNARSKA-RUSZAJOWA, dr Irena BEDNARZ, mgr Barbara BIEŃKOWSKA, prof. dr hab. Stanisław CZAJKA, dr Maria DEMBOWSKA, prof. dr hab. Zofia GACA-DĄBROWSKA, doc. dr hab. Ewa GŁOWACKA, mgr Czesław GUTRY Jadwiga KOŁODZIEJSKA, doc. dr hab. Krystyna KUBERKA, mgr Stefan KUBÓW, dr Maria LENARTOWICZ, mgr Andrzej MĘŻYŃSKI, dr Ewa NIEZBECKA, mgr Janina PELCOWA, dr Henryk SAWONIAK, dr Anna SITARSKA, dr Barbara SORDYŁOWA, dr Izabella ŚMIGIELSKA, mgr Juliusz WASILEWSKI, mgr Kronikę krajową oprac.: Hanna ZASADOWA, mgr Kronikę zagraniczną oprac.: Mirosława KOCIĘCKA, mgr Tłumaczenie angielskie Krystyna RABIŃSKA, mgr	– Zakład Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UJ – Katedra Italianistyki UW – IBIN UW – Biblioteka Narodowa – – Instytut Bibliotekoznawstwa UWR – Zakład Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UMK – – BN IKICz – Biblioteka Główna UAM – Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu – Biblioteka PAN w Warszawie – Biblioteka PAN w Warszawie – Biblioteka PAN w Warszawie – Biblioteka PAN w Warszawie – – Biblioteka Naukowa na Zamku Królewskim w Warszawie – Biblioteka PAN w Warszawie – Biblioteka Główna UAM – ZG SBP – – Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie – – Biblioteka Narodowa

Ważniejsze dostrzeżone błędy druku

„Przegląd Biblioteczny”

1985 z. 3/4

Str.	Wiersz	Jest	Powinno być
373	4 d	podgotowki	podgotovki
374	8 d	devided	divided
390	22 g	Szymonowicz	Szymonowic
437	24 d	bock	back
465	12 d	uwzględnianie	niewzględnianie
465	2 d	arläuternde	erläuternde

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

Redakcja *Przeglądu Bibliotecznego* uprzejmie prosi Autorów o przestrzeganie następujących zasad przy nadsyłaniu materiałów:

Artykuł nie powinien przekraczać 15 stron maszynopisu formatu A4 wraz z przypisami i ewentualnymi tablicami. Tekst maszynopisu winien być napisany z podwójnym odstępem między wierszami (ok. 30 wierszy na stronie, margines 5 cm).

Maszynopis artykułu należy dostarczyć w 3 egz. Inne materiały, jak recenzje, sprawozdania itp. — w 2 egz. Materiały ilustracyjne (np. tablice, wykresy) powinny być umieszczone na osobnych ponumerowanych stronach z zaznaczeniem ich miejsca w tekście.

Przypisy należy umieszczać na końcu tekstu na osobnych stronach. Opis w przypisie winien składać się z: imienia i nazwiska autora, tytułu publikacji, miejsca wydania, nazwy wydawnictwa i roku wydania oraz stron, na których znajduje się cytowany fragment. W przypadku powoływania się na artykuł opis powinien zawierać: imię i nazwisko autora, tytuł artykułu, nazwę czasopisma, rok, tom, strony (od — do) lub stronę cytowanego fragmentu.

Każdy artykuł winien być zaopatrzony w streszczenie autorskie na ok. 1/2 strony maszynopisu.

Autorzy proszeni są o podawanie (prócz imienia i nazwiska) również tytułu naukowego, nazwy i adresu instytucji, w której pracują, prywatnego adresu, numeru telefonu.

Przegląd Biblioteczny drukuje materiały oryginalne, tylko takie, których Autor nie zamierza publikować w innych czasopismach. Redakcja zamawia materiały na podstawie wcześniejszego zgłoszenia tematu lub konspektu.

Materiałów nie zamówionych Redakcja nie zwraca.

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania materiałów oraz wprowadzania zmian.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

Warunki prenumeraty

Prenumeratę załatwia RSW „Prasa-Książka-Ruch” w terminach:
do 10 października na I półrocze oraz cały rok następny i do 1 czerwca na II pół-
rocze r. b.

Cena prenumeraty rocznej zł 480,—

Cena prenumeraty półrocznej zł 240,—

Sprzedaż numerów bieżących i archiwalnych:
w Księgarni Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN, płatność
gotówką, przelewem lub za zaliczeniem pocztowym.

Adres: OR PAN, Pałac Kultury i Nauki, 00-901 Warszawa, konto nr 1094-4792,
IX Oddział NBP w Warszawie

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo. Wrocław 1986.
Nakład. 5460 egz. Objętość: ark. wyd. 15,20, arch. druk. 8,63 + 2 ark.
wkl., ark. A₁ - 12. Papier druk. sat. kl. IV, 70 g, 70 × 100. Oddano
do składania 1985-12-12. Podpisano do druku 1986-09-30. Druk ukoń-
czono w październiku 1986. Wrocławska Drukarnia Naukowa.
Zam. 1012/86. J-9. Cena zł 140,—

W zeszycie 2/86 zapraszamy na spotkanie z **KRZYSZTOFEM MIGONIEM** (recenzje: **MARII DEMBOWSKIEJ, LESZKA KORPOROWICZA, JÓZEFA KORPAŁY**). Poza tym zeszyt zawiera artykuły: **KRZYSZTOFA GONETA** dot. automatyzacji działań bibliotecznych oraz **MARTY GRABOWSKIEJ** nt. kształcenia bibliotekarzy w Stanach Zjednoczonych.